

DİSİPLİNLERARASI DİL ve KÜLTÜR ÇALIŞMALARI

Interdisciplinary Language and Cultural Studies

Disiplinlerarası Dil ve Kùltür Çalışmaları Dergisi
<https://dilkulturcalismalari.com/>
Interdisciplinary Language and Cultural Studies

SAHİBİ

Dr. Hatice DELİBAş

SORUMLU YAZI İşLERİ MÙDÙRÙ

Dr. Hatice DELİBAş

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYCAN

Dr. Hatice DELİBAş

İletişim

Temel İletişim

Editör

editor@dilkulturcalismalari.com

Destek İletişim

Teknik Destek

editor@dilkulturcalismalari.com

E-posta

editor@dilkulturcalismalari.com

Web

<https://dilkulturcalismalari.com/>

ISSN:

© 2023

EDİTÖR KURULU

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYCAN

Dr. Hatice DELİBAŞ

Editör Yardımcıları

Dr. Bilge METİN TEKİN

Dr. Fahriye ÇAKIR

Yazı İşleri Müdürü

Dr. Hatice DELİBAŞ

DERGİ KURULLARI

Yayın Kurulu

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Prof. Dr. Ayman WARİLLE

Prof. Dr. Perihan YALÇIN

Prof. Dr. Nurten ÖZÇELİK

Prof. Dr. Rifat GÜNDAY

Doç. Dr. Adem POLAT

Doç. Dr. Gülnur AYDIN

Doç. Dr. Murat ÖZCAN

Doç. Dr. Güven MENGÜ

Doç. Dr. Gürkan DAĞBAŞI

Doç. Dr. Yasin Murat DEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Figen YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Seden TUYAN

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ayman WARİLLE

Prof. Dr. İlker AYDIN

Prof. Dr. Yakup POYRAZ

Prof. Dr. Fan YAHUİ

Doç. Dr. Zeynep ARKAN

Doç. Dr. Nurhayati Ali ASSEGAF

Doç. Dr. Mürsel BAYRAM

Doç. Dr. Ceylan YANGIN ERSANLI

Doç. Dr. Ertan KUŞÇU

Doç. Dr. Deniz KUZECİ

Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY

Doç. Dr. Ufuk SÖZCÜ

Dr. Öğr. Üyesi Tahir YAŞAR

Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ATMACA

Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZCAN DOST

Dr. Shakiru MUHAMADI

Dr. Victor MOİNİNA

Dr. Hatice AYGÜN

Dil Editörü

Öğr. Gör. Dr. Burcu BÜR YİĞİT (İngilizce)

Öğr. Gör. Uğur AYGÜN (Fransızca)

Öğr. Gör. Eyüp Can EKİNCİ (Türkçe)

EDİTÖR NOTU:

Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları dergisi 2023 yılında uluslararası e-dergi olarak yayın hayatına başlamıştır. Disiplinlerarası bir yaklaşım benimseyen dergimiz, geniş bir okuyucu kitlesine hitap ederken farklı disiplinlerden araştırmacıları bir araya getirerek bilgi paylaşımını teşvik etmeyi hedeflemektedir.

Dil ve kültür, çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Disiplinlerarası çalışmalar, farklı dilleri ve kültürleri inceleyerek küresel çeşitliliği anlamamıza yardımcı olur. Disiplinlerarası dil ve kültür çalışmaları, dilin ve kültürün karmaşıklığını ve önemini anlamak için çok değerli bir araçtır. Bu çalışmalar, insanların birbirleriyle etkileşimini ve küresel toplumların gelişimini anlamamıza yardımcı olurken, aynı zamanda farklı disiplinlerin birbirleriyle iş birliği yapmasını teşvik eder. Disiplinlerarası dil ve kültür çalışmaları, dilbilim, antropoloji, sosyoloji, tarih, edebiyat, iletişim, sanat ve diğer disiplinler arasında iş birliği yaparak dil ve kültürün anlaşılması ve analiz edilmesi için birçok fayda sağlar.

Bu bağlamda, dergimize gönderilen disiplinlerarası dil ve kültür çalışmalarının önemini vurgulayan, bu alana katkı sağlayacak kıymetli çalışmalar öncelikle alan editörlerinin kontrolünden geçmekte, değerlendirmeye uygun bulunanlar ise alanında uzman hakemlere yönlendirilmektedir. Hakemlerimizin ve yayın kurulumuzun titiz incelemelerinden ve olumlu hakemlik raporlarından sonra çalışmalar kabul sırasına göre yayın aşamasına alınmaktadır.

2023 Haziran sayımızda da bu süreçleri tamamlayan “*Family Businesses in Uganda: Insights on Family Business Failure and the Role of Organizational Culture*”, “*Delve into semantic analysis of Holy Quran [Review of the book An Introduction to the theory of Asbab and Abvab, by Ali Ebrahimi]*”, “*Çeviri Tarihi Işığında Çeviribilim*”, “*Willkommen In Deutschland Filmi Örneğinde Kültürlerarası İletişim ve Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar*”, “*Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hikâye Kitaplarındaki Kültürel Unsurlar: “Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” Serisi B2 Düzeyi Örneği*”, “*Mohsin Hamid’in Gönülsüz Köktendinci Romanına Postkolonyal Ekoeleştirel Bir Yaklaşım*”, “*An Analysis of the Acquisition of Past Temporality of Turkish EFL Learners*” başlıklı birbirinden değerli 7 makaleyi ilginize sunuyoruz.

Bu çalışmaların Dil ve Kültür’e ilişkin önemli noktaların altını çizdiğini ve inceledikleri konularda okuyucularına yeni birer pencere açacak nitelikte olduğunu düşünüyoruz. Bu sayının ortaya çıkmasında emeği geçen yazarlarımıza, hakemlerimize, yayın kurulumuza ve alan editörlerimize teşekkür ediyor, dergimize gösterdiğiniz ilgi ve kattığınız değer için şükranlarımızı sunuyoruz.

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYCAN

Dr. Hatice DELİBAŞ

EDITOR'S NOTE:

We are pleased to introduce the Journal of Interdisciplinary Language and Culture Studies, an international e-journal that embarked on its publication journey in 2023. Our journal adopts an interdisciplinary approach, aiming to foster knowledge sharing by bringing together researchers from diverse disciplines, while also catering to a broad readership.

Language and culture are characterized by a multidimensional and intricate structure. Through interdisciplinary studies, we gain a deeper understanding of global diversity by examining various languages and cultures. Interdisciplinary language and culture studies serve as invaluable tools for comprehending the complexity and significance of language and culture. These studies facilitate our understanding of interpersonal interactions and the development of global societies, while also fostering collaboration among different disciplines. By fostering collaboration among linguistics, anthropology, sociology, history, literature, communication, art, and other fields, interdisciplinary language and culture studies offer numerous benefits for comprehending and analysing language and culture.

In light of this, the Journal of Interdisciplinary Language and Culture Studies welcomes valuable studies that underscore the importance of interdisciplinary approaches in language and cultural studies. Submissions are initially assessed by our field editors, who ensure their relevance to the field before forwarding them to expert referees for evaluation. Following meticulous reviews by our referees and editorial board, accompanied by positive refereeing reports, accepted studies proceed to the publication stage in the order of acceptance.

In our June 2023 issue, we present to your attention 6 articles called “*Family Businesses in Uganda: Insights on Family Business Failure and the Role of Organizational Culture*”, “*Çeviri Tarihi Işığında Çeviribilim*”, “*Willkommen In Deutschland Filmi Örneğinde Kültürlerarası İletişim ve Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar*”, “*Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hikâye Kitaplarındaki Kültürel Unsurlar: “Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” Serisi B2 Düzeyi Örneği*”, “*Mohsin Hamid’in Gönülsüz Köktendinci Romanına Postkolonyal Etkileşirel Bir Yaklaşım*”, “*An Analysis of the Acquisition of Past Temporality of Turkish EFL Learners*” and a book review named “*Delve into semantic analysis of Holy Quran [Review of the book An Introduction to the theory of Asbab and Abvab, by Ali Ebrahimi]*”

As journal editors, we firmly believe that these studies effectively emphasize the crucial aspects concerning Language and Culture, providing readers with fresh insights into the subjects under examination. We extend our sincere appreciation to the authors, referees, editorial board, and field editors for their valuable contributions to the successful publication of this issue. Your unwavering dedication and expertise greatly enhance the quality and impact of our journal, and we express our heartfelt gratitude for the interest you have shown and the immense value you bring to our scholarly community.

Editors

Asst. Prof. Ahmet AYCAN

Dr. Hatice DELİBAŞ

İÇİNDEKİLER

1. Family Businesses in Uganda: Insights on Family Business Failure and the Role of Organizational Culture.	
<i>Abubakar LUJJA, Muzafalu KATAMBA</i>	<i>1-11</i>
2. Çeviri Tarihi Işığında Çeviribilim	
<i>Aşkın ÇOKÖVÜN</i>	<i>12-22</i>
3. Willkommen In Deutschland Filmi Örneğinde Kültürlerarası İletişim ve Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar	
<i>Gamze GÜLER, Yelda ARKAN</i>	<i>23-35</i>
4. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hikâye Kitaplarındaki Kültürel Unsurlar: “Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” Serisi B2 Düzeyi Örneği	
<i>Hilal BAĞCI, Aysun ERDOĞAN, Ekram ALTAHİR</i>	<i>36-52</i>
5. Mohsin Hamid’in Gönülsüz Köktendinci Romanına Postkolonyal Ekoeleştirel Bir Yaklaşım	
<i>Nurdan YURDUSEV</i>	<i>53-76</i>
6. An Analysis of the Acquisition of Past Temporality of Turkish EFL Learners	
<i>Zekiye SEİS, Magdalena KESKİN</i>	<i>77-98</i>
7. Delve into semantic analysis of Holy Quran [Review of the book An Introduction to the theory of Asbab and Abvab, by Ali Ebrahimi	
<i>Ahmadreza Moradi ALAMDARLOO</i>	<i>99-100</i>

Article Types: Research Article

Received:02/05/2023

Accepted:03/06/2023

Published:26.06.2023

Volume/Issue: 1(1)

Pub Date Season: June

Pages: 1-11

Cite as: Katamba, M. & Lujja, A. (2023). Family businesses in Uganda: insights on family business failure and the role of organizational culture. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-11.

Uganda'daki Aile Şirketleri: Aile Şirketlerinin Başarısızlığı ve Örgüt Kültürünün Rolü Üzerine Görüşler

Abubakar LUJJA¹, Muzafalu KATAMBA²

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, abbysa9@outlook.com, ORCID: 0000-0003-2830-9360

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, kataffalu09@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9000-2303

ÖZET

Aile şirketleri (AB'ler), çalışan nüfusun %75'inden fazlasını istihdam eden ve dünyadaki ekonomik büyümeye en yüksek katkı sağlayan %75'in üzerinde GSYİH ile dünyadaki tüm işletmelerin %80- %98'ini oluşturur. AB'lerin hayatta kalması, daha iyi ardıllık, stratejik yönetim ve planlama faktörleri ile ilişkili olsa da kayırmacılık, zayıf iletişim, içe dönüklük, çatışmalar, finansal disiplinsizlik ve profesyonellik eksikliği AB'leri kolayca başarısız kılar. Bazı araştırmacılar Örgüt Kültürünün (ÖK) AB'lerin hayatta kalmasında önemli bir rol oynadığını dile getirmektedirler. Bu bağlamda bu çalışmada Uganda'daki AB'lerin başarısızlıklarının nedenlerini ve AB'nin hayatta kalmasında ÖK'nin rolünün araştırılması amaçlanmaktadır. Bu çalışma, ÖK'yi ataerkil, bırakınız yapsınlar (laissez-faire), katılımcı ve profesyonel kültürler biçiminde gören Gibb Dyer'in ölçeğini kullanmaktadır. Buradan hareketle ÖK'nin AB'lerin ilk nesillerin ötesinde hayatta kalması üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler ise yayınlanmış eserler üzerinde bağımsız bir nitel tanımlayıcı yaklaşım olan tematik içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, profesyonel kültürde gelişmek için yeni başlayan AB'lerin ataerkil bir kültürü benimsemesi, çalkantılı durumlardan ve kayırmacılıktan geçenlerin katılımcı bir kültürü benimsemesi, büyüme ve genişlemeden geçenlerin ise bırakınız yapsınlar (laissez-faire) kültürünü benimsemesi gerektiği ve profesyonellikten yoksun ve büyük boyutlu AB'lerin ise değişmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Örgüt kültürü, Aile şirketi, Paternalist, Laissez-faire, Katılımcı, Profesyonel, Uganda.

Family Businesses in Uganda: Insights on Family Business Failure and the Role of Organizational Culture

ABSTRACT

Family businesses (FBs) constitute 80% - 98% of all businesses in the world, with GDP of over 75%, employing over 75% of the working population and the highest contributor in economic growth in the world. Although the survival of FBs is associated with better succession, strategic management and planning factors (Chrisman et al, 2003), nepotism, poor communication, inward-looking, conflicts, financial indiscipline, difficult to change and lack of professionalism easily fail FBs. Some researchers believe Organizational Culture (OC) plays an important role in the survival of FBs. This study seeks to investigate the causes for the failures of FBs in Uganda and the role of OC on FB survival. This study uses Gibb Dyer's dimension (1988:40) which viewed OC in form of paternalistic, laissez-faire, participative and professional cultures. Methodologically, in this study qualitative grounded theory is used as a research method to understand the impact of OC on the survival of FBs beyond first generations and data was analyzed through thematic content analysis as an independent qualitative descriptive approach on published works (Braun and Clarke, 2006). Our findings suggest that start up FBs need to adopt a paternalistic culture, those undergoing through turbulent situations, nepotism to adopt a participative culture, those undergoing growth and expansion to adopt a laissez-faire culture and FBs that lack professionalism and big in size to evolve into professional culture.

Keywords: *Organizational Culture, Family Business, Paternalistic, Laissez-faire, Participative, Professional, Uganda.*

INTRODUCTION

Although the survival of FBs after the demise of their founders remains a challenge to many, some FBs survive longer than their owners' visions. Studies by O'Hara (2004) show that FBs can survive more than 14 centuries as seen in some of the oldest Japanese family businesses such as Kongo Gumi that was founded in 578 AD in Japan, Kyori founded in 718 AD in Japan. Others include Strozzi e Guicciardini founded 994 in Italy, L'Hotel Corona snc founded in 1010 in Italy, Gallet Group AG founded in 1466 in Switzerland, Hotel Interlaken AG founded in 1239 in Switzerland, Goldene Engel Apotheke founded in 1389 in Switzerland, Schwabe AG founded in 1466 in Switzerland. Family-owned businesses such as John Brooke & Sons formed in 1541 in UK, Folkes group in the UK founded in 1697, Berenberg Bank in Germany founded in 1590, Creed perfume in France founded 1760, Brookes brothers in the US founded in 1818, Wiley in the US formed in 1807, have survived longer than the visions of their founders. Other popular FBs such as Casio (Japan), BMW (Germany), Ikea (Sweden), Fiat (Italy), Wal-Mart Stores, Ford Motor company, among others in Europe, Asia and Africa have also lived for decades despite economic crisis that engulfs the world.

Research on FBs has gained much attention from researchers, academicians, managers and practitioners among others with much focus on succession (Denison et al., 2004:61), performance (Dyer, 1986; Denison et al., 2004), and strategic management (Sharma et al., 2009:1) perspectives as major contributors to the survival of FBs. Largely, according to the observations on the literature, the contribution of OC on the survival of FBs has been ignored. According to Dyer, (1988: 18) and Sharma et al., (2009:61), the role of OC in the long-term survival of FB cannot be ignored. Secondly, although there are several studies on FBs, majority have concentrated on developed economies such as in Europe and Asia. For example, in the study conducted by Gupta and Levenburg (2010:155), cited Wortman (1995) to have found out 144 country-based studies on FBs of which 84 of such studies were carried out on USA, Canada and UK. This show both historically and geographically limited focus on other developing economies on the subject in emerging economies for example region of East Asia, Africa, Sub-Saharan Africa and Uganda in particular (Bruton, Ahlstrom, & Obloj, 2008:1; Khavul, Bruton & Wood, 2009:1219). This presents a research gap to study the role of OC on the survival of FBs in less developed countries such as Uganda.

Therefore, this study investigates reasons for the failure of FBs and the impact of OC on the survival of FBs in Uganda. This is because Uganda is among the developing economies in East Africa and studies on developing economies is low compared to research on the role of OC on FBs in developed economies (see Gupta & Levenburg, 2010:155; Bruton, Ahlstrom, & Obloj, 2008:1; Khavul, Bruton & Wood, 2009:1219). The study also aims to find out what kind of OC must be adopted at what stage or status of FB particularly in Uganda and which strategies can a particular FB undertake. Although there are various theories and dimensions of OC such as Denison's cultural dimension (Denison, 1984), Hofstede model (Hofstede, 1980; 2001), Quinn and Cameron model (Quinn & Cameron, 1984), Schwartz cultural dimension, (Schwartz, 1999; 1992; 1994; 2012), Trompenaars and Hampden-Turner's cultural dimensions (Trompenaars & Hampden-Turner, 1997; 2003) and Schein model (Schein, 1985; 1990; 2010) among others, this study views family business culture in the perspective of Dyer Gibb's cultural dimension of 1988 to highlight on how Dyer's cultural perspective would contribute to FB survival in Ugandan context. Additionally, this study views OC in terms of paternalistic, laissez-faire, participative, and professional dimensions (Dyer, 1988: 18). It further widened past research on culture by clearly determining how culture contributes to FB survival and at the end of the study it will be established which OC reflects a particular FB.

Family Business and the Ugandan Context

According to Dyer (2019), the FBs enjoy benefits associated with family capital. Family capital is the direct and indirect benefits from human, social, and financial resources available to individuals as a result of family affiliation (Dyer, 2019:33). These resources help in shaping the performance of FB especially in its early stages. This is fostered by high levels of trust from family member which strengthen team members and improves on FB performance and long-term survival. Family capital entails human, social and economic capital. This is because affiliation to family broadens opportunities that help to push FB to be competitive in the industry. According to Gibb Dyer (2019), family capital is the most fundamental factor that explains why some individuals start businesses that succeed and others fail. This factor is so important that it could be the fundamental pillar in pushing family firms together and succeed. The family human capital refers to the skills, knowledge, and labor of family members. FB enjoys this benefit which is fundamental in nurturing the ‘baby’ FB in the day to day business life. Additionally, family human capital helps to impart desired cultural values and beliefs of the founder members to the children who are the most probable successors of such FB. This promotes building a long-lasting organizational culture. Family social capital refers to bond between the friends, clients, business associates and community leaders with the family members which can be used to access resources needed to push the FB going. Family social capital helps to give a positive reputation of the family thus leading to good will and trust which boost business performance through attraction and retention of customers. Family financial capital is that money and tangible assets such as office space, family vehicles, phones, computers, land, which help the newly started family business to survive and grow especially during poor economic times especially given the fact that it can be quickly obtained unlike in other non-FB establishments due to high trust within the family members hence bypassing collateral requirements and other transactional costs.

According to the Global Entrepreneurship Monitor (GEM, 2012; 2014), Uganda is among the most entrepreneurial country in the world with a start-up rate of 28%. This means that majority small and medium enterprises in Uganda are family-owned businesses hence this study not only shall address key concepts relevant to FBs in Uganda but also provide a framework to upcoming entrepreneurs who may need such important data findings to inform their decisions of starting up FBs. Uganda being a developing nation, the level of economic development is still low. The biggest part of the economy is supported by small businesses and few foreign investors. Therefore, people try to set up FBs to widen their economic bases, create more sources of income and enlarge their wealth creation bases to improve their general wellbeing. Meanwhile, according to *the Daily Monitor newspaper* of June, 2021, some of FBs in Uganda do not live to their expectations and those that survive for some time depend on loans and other financial assistances other than their profits. Borrowing from world view, this is because Ugandan FBs are not professional in management like those in Asia, Europe and America (Monticelli at el, 2019).

However, we observed some FBs that stayed for years in Uganda such as Mukwano Group of Company, Madhvan Group, Mulwana, BMK group of companies, and St Lawrence schools among others, and Uganda’s economy has been supported by revenues from these and other family-owned businesses. FBs also support national economies and family needs (Ozgun and Moyo, 209). Additionally, FBs in Uganda are in form of small, medium, and large multinational corporations. Uganda accommodates young and old FBs that can be found virtually in every industry, from agriculture and manufacturing to finance and technology (New vision online newspaper of September, 2011) and like others in the world, FBs in

Uganda also operate in forms of sole proprietorship, partnerships, limited liability companies, corporations, and holding companies among others (Poza, 2010: 4).

Poza (2010: 6) also viewed a FB as any enterprise whose ownership control, strategic preferences, and culture are predominantly influenced by two or more family members. This means that in a FB, one or more members of the family can have an ownership stake in the business, and they may also play key roles in its operation and management. In addition, one of the defining characteristics of a FB in Uganda like any other country is the close relationship between the family members who own and operate the business. These members often share a common vision for the company and are deeply invested in its success. However, family businesses can also face unique challenges, such as conflicts between family members plus the difficulties in separating personal from professional relationships when it comes to business.

Family Business Failure in Uganda

FBs in Uganda, like in any other country, can face a number of challenges that can contribute to their failure. According to IFB research foundation report on FB challenge, Family businesses differ from each other as non-family businesses differ from business families. In Uganda, some FBs thrive when their proprietors are still living and fail as a result of the demise of their proprietor members (*New vision newspaper*, September, 2011). Surprisingly, some FBs also fail even when their appropriators are still living, this has resulted to poverty among family members including those who were previously rich after abandoning their previous businesses and jobs (*Daily Monitor*, June, 2021).

Although there is no clear explanation on how some FBs operate more than multiple generations in Uganda, it is well known that some FBs in Uganda like in other nations lack the necessary business skills needed to effectively run and grow business (Pounder, 2015). According to the Ugandan newspaper, *New Vision* of September, 22, 2011, many FBs are often started by individuals with technical skills, but not necessarily business skills which lead to inadequate planning and poor financial management hence business failures. Sometimes FBs fail when people with businesses skills decide to pass or transfer businesses to their young generations with limited or no skills in business management hence failures of businesses (Monticelli et al., 2019). This is done by the appropriators when they are still alive, succession or through wills after their death.

Poor Succession Planning. Poor handling of succession is also attributed to failures of family businesses in Uganda. With this, majority of the founders of businesses pass their sweats to their successors like children, and relatives who do not have skills or interest to run the businesses (Ozgun and Moyo, 2019). On top of poor succession plan, some FBs may have no business plans for the successors to follow. According to the report titled, 'From trust to impact East Africa Family Business Survey 2021 conducted by Price Waterhouse Coopers (PwC), by 2021 as reported in *Daily Monitor* (2021), only 26 per cent of FBs in Uganda had a strong written business succession plans that can be referred to by the next generations for the continuation of business. This poor succession planning mistake is either made in poor grooming of successors or poor planning and writing of inheritance wills. However, some family members test the ability of their successors based on successors' behaviors and family management skills other than business management skills, the two are completely different. The PwC report also showed that families have to create strong foundations for their FBs by looking beyond family management and to write well documented plans that can be followed by the remaining managers and future generations. This is because businesses are not run relying on blood relationships, trusty and relativeness in families as the main component (PwC report 2021) but professionalism should be applied in business activities because unprofessionalism might result into conflicts since different family members have different business intentions and feelings (*Daily monitor*, 2021).

Conflicts. Differences in priorities, business objectives, rules and emotions among family members also contribute to the failure of FBs in Uganda. Family members always be with different interests which can lead to tensions, conflicts and friction in decision makings and collapse of family companies in the long run (Chrisman et al, 2003 and *Daily monitor*, 2021). According to Pounder, (2015), these disagreements are caused by family traditions and legacy, differences in age and wealth, discrimination and changes in business economic goals that conflict with family goals. Therefore, few strong economic decisions can be made based on economic grounds but rather on the interests of business owners (Pounder, 2015), hence the death of FBs.

The failure to understand the three-circle model of FB. The famous Three-Circle Model of FB was created in 1978 by Renato Tagiuri and John Davis at Harvard business school. It is made out of family, business and ownership and it is the foundation of a family company. This three-circle model helps to identify the roles, motivations, expectations and fears of individuals within ownership, business and family members. Members that make the three circle model include: External investors or shareholders who are not members of the family but part of the business ownership, non-family employees (these come for money not for the legacy of the business), non-family business owners that work in the company, family members who share ownership but are not employees in the business, family members who are neither owners nor employees in the business (like partners and spouses), employees from the family who are not attached to the ownership, and family members who are owners and also work in the business (Ozgun and Moyo, 2019). These three components are interrelated and they drive FB jointly. However, each individual in the circle has its own goals, viewpoints, dynamics and concerns which may lead to the failure of the business. This might happen when their interests are not well integrated. Each group's interest must be respected (Ozgun and Moyo, 2019), but in Uganda we have sometimes seen some members who think they have more decision making powers than others in FBs which leads to failures at different times.

Poor communication in any organization is also a threat to its success. Improved communication and effective language are important in family businesses to create relationships among organization owners, staff, customers and other stakeholders. These help to improve the performances of family business and lead to increased sales. On the other hand, poor communication may lead to decrease in sales and it can ruin reputation of any business hence business failure. However, effective communication should involve a communication language mixed with rhetorical tactics to convincingly communicate ideologies (Katamba, 2022) of the company to the members and shareholders of a particular company for effective negotiations to achieve the intended goals and improve performance advantages in the company. Katamba, (2022) also said that rhetoric is capable of changing the minds of people and persuade them to understand the message found in every well packaged communication. Therefore, FB staffs should apply effective communication in their process of doing work for sustainable and profitable businesses.

Financial indiscipline. FBs are largely driven by family decisions whose financial implication is often undermined. Decisions that drain the financial strengths of FBs include living exotic lifestyles, acquiring expensive assets through company finances, spending on non-strategic ventures among others. According to Nangoli et al., (2013) majority SMEs in Uganda collapse in their early stages of their establishments due to their poor saving culture, lack of supervision, financial indiscipline.

Finally, unfavorable government policies and laws are undermined factors that lead to the failure of FBs too. The failure or the survival of FB mostly depend on countries' policies and culture (Ozgun and Moyo, 2019). Due to social media and main media observations, in Uganda in most cases, citizens have been outcry the poor taxation policies such as high taxation, tax free or tax holiday policies government gives to the foreign investors and to the few selected citizens and leaves others doing the same businesses out.

Organizational Culture

There are numerous definitions of culture, just as there are many and writers and studies on this topic. Cameron and Quinn (2011:18) observed that there were over 150 definitions of culture. Early definitions of culture referred to culture as “a condition possessed by society”, (Kroeber & Kluckhohn, 1952:13). Culture refers to an integrated system of learned behavior patterns that are distinguishing characteristics of members of any given society (Czinkota and Ronkainen, 2007: 54). Terpstra (1994) discussed that culture included integrated sum of total learned behavioral traits that are shared by members of a society. It comprises of shared and acceptable values, principles and ideas (Czinkota and Ronkainen, 2007: 54). Hofstede (1984:13) defined it as “the collective programming of the mind”. Therefore, culture begins where people interact and ends with the characteristics of an individual (Rathje, 2009:40).

OC refers to the behaviors and practices carried out within the organization. In the book “Organizational Culture and Leadership”, Schein (2010:18) defined it as “a pattern of shared assumptions learned by a group as it solved its problems of external adaptation and internal integration, which has worked well enough to be considered valid and, therefore, to be taught to new members as the correct way to perceive, think, and feel in relation to those problems.” OC is therefore the underlying values, beliefs, and principles that serve as the foundation for an organization’s management system, practices and behaviors.

OC has mainly been studied from two perspectives, that is phenomenal approach that concentrates on nature of culture, ways to study culture, managing and changing culture (see Hofstede, 1986, 1990; Kotter & Heskett, 1992; Schein 1992); and from the functionalist approach (Denison & Mishra, 1995; Cameron & Quinn, 1999) that concentrates on the culture-performance relationship (e.g Zakaria, Poku & Ansah, 2013; Liu, 2013). According to Schabracq (2007), functional approach is based on what culture wants to achieve because it is regarded as the means to survival, and problem-solving mechanism aimed at the attainment of set goals. According to functional approach, OCs can mean the practices of the organisations and the policies that drives it. Therefore, it is possible for the OC to be transmitted from generation to generation (Czinkota & Ronkainen, 2007: 54) through social organizations, schools, religion, and government. This may be possible if OC are well organized.

Several studies have argued the uniqueness of organizations as a contribution of OC that is claimed to differentiate individual organizations from others (Schein, 2010; Weber & Tarba, 2012 cited by Pathiranage, 2019:1). According to Schein (2010), the founder’s values, norms, assumptions, beliefs, and personal experience mainly reflect the culture of the organization. This is the main reason for the uniqueness of a given organization from the other. The community values and norms also contribute to the nature of OC culture (Uddin et al., 2013 cited by Pathiranage, 2019:2). Cameron & Quinn (2011:6) argued that sometimes OC is developed consciously by management team members whose main focus is about improving and maintaining a sustainable organizational performance.

To improve the OC performances in FBs, Dyer (1986) viewed FBs to have four cultural levels; artifacts, perspectives, values and assumptions. Artifacts includes physical such as the dress, company logo or any emblems used by the group; verbal such as the language, jargons, proverbs, and stories; and behavioral such as rituals and ceremonies. These are the most noticeable (Dyer, 1988: 18). Perspective is “a coordinated set of ideas and actions a person uses in dealing with some problematic situation” (Becker et al., 1961 cited by Dyer, 1988: 18). They are the norms and rules of conduct used in a given situation by a group in handling like hiring, training employees or developing new products. Also, there are values, these are broader principles which can be formal or informal such as not asking the superiors. Assumptions are the premises on which a group bases its world views and on which the artifacts, perspectives, and values are based. Therefore, with a well-organized and labeled culture views, cultures can be transmitted from generation to generation (Czinkota and Ronkainen, 2007: 54) through social

organizations, schools, religion, and government. OC is looked at from dimensions of paternalistic, laissez-faire, participative, and professional dimensions (Dyer, 1988: 18).

Paternalistic Culture

A paternalistic culture is where by relationships are managed hierarchically, founders or family incumbents may retain all power and authority to make decisions, distrust outsiders and control key information (Dyer, 1988: 19; Discua Cruz et al., 2012: 149). In paternalistic cultures, business firms tend to be both past and present oriented. Past orientation is where by the business keeps track of the founder's legacy and beliefs (Dyer, 1988; Gupta, et al., 2008). In present orientation, the business appreciates the current challenges and requirements and focus on meeting such news threats even with the awareness of the founder's goals (Dyer, 1988).

Businesses that flourish under paternalistic culture are generally small in size (Dyer, 1988:20), with less training needs for its employees, and can survive up to a half a century. This is because the values of the owners are still present in family members which push them to high family commitment to the business (Gupta, et al., 2008:151).

Large and medium-sized businesses that are paternalistic need to embrace training requirements for key areas such as in strategic planning, decision making, and human resource management as mechanism for protection of their businesses from collapsing. Dyer (1988), observed that paternalistic businesses often die with founders' demise due to lack of family competences and leadership expertise. There are higher chances of practice of nepotism in this kind of FB which can impact negatively on the survival of the business.

Laissez-faire Culture

Closely related to paternalistic culture, Laissez-faire however views employees as trustworthy, can be given responsibility and authority to determine the means to achieve the goals of the owners (Dyer, 1988: 20). Here relationships are also hierarchical and employees perform to achieve the family's goals by any means they deem fit. Laissez-faire businesses just like the paternalistic also focus on the past and present orientations. They are responsive to business growth due to the fact that family delegates some authority and trusts them to make certain decisions to run day today business operations. Therefore, the characteristics of Laissez-faire culture favor medium and big sized firms or businesses where direct involvement of owners is unnecessary.

Participative Culture

A participative culture is one where relationships are more egalitarian and group oriented, family power and status de-emphasized and employees are deemed to be trustworthy (Dyer, 1988:21). Employees are involved in decision making process, high innovations, commitment, ability to respond quickly to changes in environment, nepotism and other forms of favoritism formally despised (Dyer, 1988). Business firms operate as a team, no bossism. Employees are assimilated into the company as associates rather than employees and are able to develop their talents and abilities. In this culture, businesses focus on present and future orientation. For business firms that employ many workers, participative culture is the best culture to emphasize on. This is however suitable for businesses that require same and basic skills such as road transport business, farming and the like which can promote team work with no much varying technical skills.

Professional Culture

According to Dyer (1988), professional culture is a culture that decides to hand over the management of the business to professional but non-family managers. These managers have the expertise and are able to make rational decisions and focus on present orientation in the sense that the employees and managers focus on current situation and deal with it with current strategies. Therefore with professionalism conduct by managers and employees, efficiency and personal development of employees are highly achieved. In this culture, family businesses that are paternalistic and are struggling in hard can resort to professional culture.

Table 1:

Cultural patterns of the family business

	Paternalistic	Laissez-faire	Participative	Professional
Nature of relationships	Lineal (hierarchical)	lineal	collateral (group orientation)	Individualistic
Nature of human nature	people are basically untrustworthy	People are good and trustworthy	People are good and trustworthy	People are neither good nor evil
Nature of truth	Truth resides in the founder family	Truth resides in the founder family although outsiders are given autonomy	Truth is found in group decision making/ participative	Truth is found in professional rules of conduct
Orientation toward the environment	Proactive stance	Harmonizing/proactive stance	Harmonizing/proactive stance	Reactive/proactive stance
Universalism/particularism	Particularistic	Particularistic	Universalistic	Universalistic
Nature of human activity	Doing orientation	Doing orientation	Being-in-becoming orientation	Doing orientation
Time	Present or past orientation	Present or past orientation	Present or future orientation	Present orientation

Cultural dimensions of Dyer, (Gibb Dyer, 1988:40)

Impact of Organizational Culture

Financial Performance. OC enhances competitive advantage and high performance due to its uniqueness in solving organizational challenges which partly helps to contribute to attainment of organizational goals and objectives (Denison, 1990; Yilmaz & Ergun, 2008; Schein, 2010). Barney (1986:658) studied the relationship between culture and organizational performance and attributed strong culture to strong financial performance. To attain such financial performance is however tied to three conditions. OC must be valuable, rare and imperfectly imitable. This argument was supported by several studies on competition and strategic management (see Barney & Hesterly, 2015). According to Barney (1986), organizations without valuable cultures cannot obtain even temporary competitive advantages based on their OCs.

Enhancing Leadership. OC helps in shaping the course of direction through offering a prominent relevant and most favorable leadership style in an organization. Leadership can be defined as the purposeful process of guiding and directing the behavior of the people in an organization (Nelson, 2000:384). Studies have related OC to leadership styles with several recommending which culture dimension fits which leadership styles and vice-versa. Dyer (1988) recommended paternalistic leadership to FBs that were small in size, new, and whose founders were still alive (Dyer, 1988: 20). Quinn & Cameron (1983, 2011), also extensively discussed OC and attached the four cultural dimensions of clan, adhocracy, hierarchy, and market, to relevant leadership and management styles. Finally, in the study by Erdogan et al., (2006) OC was found to moderate the relationship between justice perception and Leader- Member Exchange behaviors (LMX). LMX is a contingency leadership style whereby leaders are able to, and can, influence the employee behaviors and performance through favors based on trust, liking and closeness to employees. Favored employees are normally the in-group

members while the unfavored are out-group members. High quality LMX relationships may lead to citizenship behaviors and good performance which have the possibility to give the FB competitive advantage (Gerstner & Day, 1997 cited by Erdogan et al., 2006:395).

Employee Engagement, Employee Satisfaction, and Commitment in OC. Strong positive OCs leads to more employee engagement and commitment behaviors that is associated with more sales which in turn lead to more profits and revenues (Ababneh, 2020). Employee engagement involves purposeful interaction between employees and other members of the organization in executing tasks by employees. It is concerned with emotional, cognitive and behavioral engagement. It is the high degree of energy, passion to work, enthusiasm, attention, persistence, and determination when executing tasks in organizations (Ababneh & Macky, 2015). Such engagement behavior is said to trigger employee attitudes, more awareness for organizational aims and objectives which increases their confidence levels to handle complex tasks, decisions, and make employees feel more empowered, satisfied and committed which in the end contribute to employee retention. Retention of employees help FBs to get the best out of their resource investment into their employees such as skills development and other training programs.

It also saves the FB from costs associated with hiring, firing, and compensations that strain both the human resources and finance departments. Strong OCs attract committed, more employee engaging and satisfied team which according to resource-based view (Barney, 1986; Zahra, Hayton, & Salvato, 2004) can power FBs to competitiveness and high or breakthrough performances (Ababneh, 2020). Several studies have related job satisfaction to strong OCs (for example Kennerly, 1989 cited by Belias & Koustelios, 2014:140). Job satisfaction is the employee's feelings about the job normally influenced by both internal and external factors such as the employee's job expectation, value, principles, and opportunities at the job, personality and the job's nature (Davies et al., 2006).

Several theories were also brought forward to explain job satisfaction in organizations with origins being attributed to motivational two-factor theory or hygiene theory of Herzberg that discussed satisfaction and dissatisfaction as separate unrelated factors. The theory argued that intrinsic factors were regarded as satisfiers while extrinsic factors were dissatisfiers. Kennerly (1989) cited by Belias & Koustelios, (2014) observed that behaviors such as respect, mutual trust, warmth among workers, and mutual understanding between employees and their superiors as high predictors of employee satisfaction in an organization. Employee satisfaction was also associated with reduction in withdraw behavior, low turnovers, and job retention (Eisenberger & Stinglhamber, 2011).

Critical Decisions and Suggested Strategies for Family Businesses

FBs in Uganda that are new and small in size need to adopt the paternalistic culture where by the leader is directly involved, committed and controls what goes around. Because the major challenges are associated with continuity after demise of the founder, paternalistic FBs need to train and involve some family members in preparation for taking over and ensuring continuity of the business.

As such businesses grow the owners should prepare to accept to embrace change in the way things have to be done by evolving to professional culture. This is because after the first generation, the second generation may not have the expertise, commitment and professional experience to handle the generational needs in terms of tactics and strategies to compete in the business environment.

FBs that are grappling with economic challenges, nepotism, need to possibly evolve into participative culture which allows for new ideas, creative ways of handling the current business environment. Participative culture will improve also on decision making because poor decision making can cause the FB to struggle and under-perform especially after the first generation. Additionally, FBs that are medium

and large size and experience successive growth need to adopt laissez-faire culture which allows for delegation of authority and responsibility to non-family and competent employees.

In general terms, FBs should on continuous basis analyze the situation and status of their businesses in terms of longevity, size, number of employees, trending economic, social and political environment to scan for strategies and evolve to a culture that favors a preferred situation. Succession plans need also to be designed and being on update as regards to the current situations.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH

However, much family members have tried to make their businesses survive, there is more to be done to reduce on the challenges faced by FBs in Uganda. Although this task maybe of FB proprietors through creating good relationships between companies, ownership and families, government policies should also be revised to enable good business environment for the FBs because they contribute much to countries' economies. Business owners should not take their business for short-term family benefits but they should make well written succession plans to enable businesses live longer. FBs whose founders do not have biological successors are advised to adopt within or without a son or daughter for possible succession to avoid collapse of the business with the founder.

The study has discussed the failures of FBs in Uganda, role of OC in business survival and also discussed various dimensions of culture in FBs where it has been discovered that the paternalistic culture generally lives not beyond the first generation. It is therefore important for FB owners to recognize the need to evolve into professional, laissez-faire or participative culture before crisis befalls the business. Owners of FBs need to analyze the environment and embrace cultural changes that may be important to adjust to so that there is continuity in FB from one generation to another.

Future studies need to further investigate the relationships and contribution of OC using other dimensions such the Denison, Schein, Hofstede, Schwartz, Trompenaar, Quinn and Cameron on FBs in Ugandan context. It would also be a research opportunity for future studies to identify how divergence or convergence of other OC dimensions studies in developed economies can be harmonized in a way of comparative studies to be applicable in less developed economies such as Uganda and other economies with related demography.

REFERENCES

- A.L Kroeber and Clyde Kluckhohn, (1952). Culture: A critical review of concepts and definitions, Cambridge, USA.
- Allan Discua Cruz, Eleanor Hamilton, Sarah L. Jack, (2012). Understanding entrepreneurial cultures in family businesses: A study of family entrepreneurial teams in Honduras, *Journal of Family Business Strategy* (3) 147–161.
- Braun V, Clarke V., (2006), Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research Psychology*, (3), 77–101.
- Chrisman, J. James, Jess H. Chuab and Lloyd P. Steierc (2003). An introduction to theories of family businesses. *Journal of Business Venturing* 18 (2003) 441–448.
- Daily monitor online newspaper (uploaded on 8, June, 2021). Breaking the cycle of family business failure. <https://www.monitor.co.ug/uganda/business/prosper/breaking-the-cycle-of-family-business-failure-3430552>. (Accessed 14, March, 2023).
- Daniel Denison, Colleen Lief, John L. Ward, (2004). Culture in Family-Owned Enterprises: Recognizing and Leveraging Unique Strengths, *Family Business Review*, vol. XVII, no. 1, Family Firm Institute, Inc.
- Dyer, W.G., (1986). Cultural change in family firms: Anticipating and managing business and family transitions, San Francisco, Ca.: Jossey-Bass.
- Dyer, W.G., (1988). Culture and Continuity in Family Firms, *Family Firm Institute*, p.18-24
- Gupta, V., Levenburg, N., Moore, L., Motwani, J., & Schwarz, T. (2008), A culturally sensitive analysis of Latin American family businesses- A compendium on the family business models around the world, Hyderabad: ICFAI University Press, 244–264. <http://www.griequity.com/resources/industryandissues/familybusiness/oldestinworld.html> Accessed on 04/1/2023.
- Hofstede, Geerd, 1984, Culture's Consequences, International Differences in Work-Related Values. Newbury Park, Sage Publications. <https://www.forbes.com/sites/chasewithorn/2015/04/20/new-report-reveals-the-500-largest-family-owned-companies-in-the-world/#7d5f81bf3602>
- IFB research foundation. Family business challenge, understanding family businesses. Practical guidance for family business owners and managers. (second edition). <https://www.ifb.org.uk/media/4015/understanding-family-business-web.pdf> (Accessed on 24, 01, 2023).
- Katamba, M. (2022). The Rhetorical Analysis of President Ellen Johnson Sirleaf's Inaugural Speech as the First Africa's Elected Female President. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(2), 71-82.
- Manfred F.R. Kets de Vries and Randel S. Carlock with Elizabeth Florent-Treacy (2007). *Family Business on the Couch: A Psychological Perspective*.
- Monticelli, J.M, Bernardon, R. A, Trez, G & Sabrito, C. E (2019). Transgenerational entrepreneurship of family businesses: Is it in the blood or not? *Iberoamerican Journal of Entrepreneurship and Small Business* | v.8 | n.2 | p. 223-249 | May/Aug. 2019.
- New Vision online newspaper, (uploaded Sep, 22, 2011). Why family businesses die with their owners? <https://www.newvision.co.ug/news/1001244/family-firms-die-owners> (Accessed, 14, March, 2023).
- Ozgur, E. and Moyo, N., (2019). An examination of challenges and opportunities behind succession in family business in north Cyprus. *International Journal of Commerce and Management*.
- Paul Pounder, (2015),"Family business insights: an overview of the literature", *Journal of Family Business Management*, Vol. 5 Iss 1 pp. 116 – 127
- Stefanie Rathje, (2009). The Definition of Culture - An Application-Oriented Overhaul, *intercultural journal*, Vol.8, pp 35-58
- Terpstra, V., (1994). *International Marketing*, The Dryden Press, USA.
- William T. O'Hara, 2004, *Centuries of Success*, Adams Media, Massachusetts, USA.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş tarihi: 20/05/2023

Kabul tarihi: 20/06/2023

Yayın Tarihi: 26.06.2023

Cilt/Sayı: 1(1)

Yayın dönemi: Yaz

Sayfa: 12-22

Atf: Çokövün, A. (2023). Çeviri tarihi ışığında çeviribilim. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 12-22.

Çeviri Tarihi Işığında Çeviribilim

Aşkın ÇOKÖVÜN¹

Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, askincokovun@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8756-3153

ÖZET

Çeviri tarihini çeviribilim içinde araştıran bilimciler ile onu bu alanın dışında araştıran kültür veya edebiyat araştırmacıları arasında sağlıklı bir etkileşimin gerekliliğinin önemli sonuçlarından biri, şüphesiz, çeviri tarihinin nasıl araştırılacağı sorusuna yönelik kuramsal ve yöntemsel sorgulamalar olacaktır. Çeviri tarihine bakıldığında, uygarlık tarihinin yazımını belirlemede belirleyici bir etken olduğu görülmektedir. Özellikle bir iletişim aracı olan çeviri, tarih boyunca birçok kültürün etkileşimini sağlamıştır. Doğu ve Batı dünyaları arasındaki bağlar ve etkileşim gerek çeviri tarihi gerekse çağdaş çeviri kuramlarının gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Buradan hareketle bu çalışmada, Doğu ve Batı kültürlerinde çevirinin rolünü, kültür çeşitliliğinin çeviri etkinliğinde tarihsel ve kuramsal açıdan ele almayı hedeflemiştir. Bu bağlamda bu araştırma kuramların ve kavramların çeviribilim çalışmalarında ele alış biçimlerine ve uygulamalarına dönük bir değerlendirme içermektedir. Farklı bir ifadeyle bu çalışmanın odak noktası aynı zamanda tarihi arka planla dillerin ve kültürlerin ait unsurların ortaya konmasıdır. Çalışmada tarihsel gelişim içerisinde farklı dönemlerde farklı kültürlerde çeviri uygulamasının yöntemsel çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çeşitli toplumlarda söz konusu kültür farklılığının, kuramsal ve uygulamaya dönük çeviri araştırmaları arasındaki ilişkiyi belirlediği izlenimi ortaya çıkmıştır. Özellikle Batı odaklı çeviri kuramlarının Doğu dünyasının kültürel olarak alımlanmasına ilişkin içeriklerinin önemi belirginleşmiştir. Bunun yanı sıra çalışmada toplumlara yönelik karşılaştırmalı bir bakış açısıyla gerçekleştirilen irdelemeler, çeviribilimde çeviri tarihinin kuramsal ve yöntemsel sorunlarını ortaya koymayı ve tarihsel çeviri araştırmaları etrafında oluşan kavramların temel yönelimlerinin somutlaşmasına da katkı sağlamıştır. Çalışmada yapılan değerlendirmeler, çeviri tarihinin farklı bakış açılarıyla incelenmesinin aynı zamanda çeviri öğretimi, çeviri sosyolojisi, ulusal çeviri tarihi, çeviribilimin gelişim süreci gibi kapsamlarda da çeviriye araştırma alanına dönük bilgilerin oluşturulmasında ve alımlanmasında oldukça belirleyici olduğu pekiştirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çeviri, Çeviri tarihi, Çeviribilim, Çeviri yöntemi, Çeviri kuramı, Kültür.

Translation Studies in light of Translation History

ABSTRACT

One of the important consequences of the necessity of a healthy interaction between the scientists who study the history of translation within translation studies and the cultural or literary researchers who study it outside of this field will undoubtedly be the theoretical and methodological inquiries into the question of how to research the history of translation. When we look at the history of translation, it is seen that it is a determining factor in determining the writing of the history of civilization. Translation, especially as a communication tool, has provided the interaction of many cultures throughout history. The ties and interaction between the Eastern and Western worlds have played a decisive role in the development of both the history of translation and contemporary translation theories. From this point of view, in this study, it is aimed to deal with the role of translation in Eastern and Western cultures and cultural diversity in the translation activity from a historical and theoretical perspective. In this context, this research includes an evaluation of the approaches and practices of theories and concepts in translation studies. In other words, the focus of this study is to reveal the elements of languages and cultures with a historical background.

In the study, the methodological diversity of translation practice in different cultures in different periods in historical development is emphasized. In this context, the impression has emerged that the said cultural difference in various societies determines the relationship between theoretical and practical translation studies. In particular, the importance of the contents of Western-oriented translation theories regarding the cultural reception of the Eastern world has become evident. In addition, the studies carried out with a comparative

perspective on societies in the study also contributed to revealing the theoretical and methodological problems of the history of translation in translation studies and concretizing the basic orientations of the concepts formed around historical translation studies. The evaluations made in the study have reinforced that the study of translation history from different perspectives is also very decisive in the creation and reception of information about the field of translation research, in scopes such as translation teaching, translation sociology, national translation history, and the development process of translation studies.

Keywords: Translation, Translation history, Translation studies, Translation method, Translation theory, Culture.

GİRİŞ

Çeviri tarihi disiplinler arası bir alan olarak birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Çeviri tarihinin kuramsal ve yöntemsel sorgulamaları çeviribilimin oluşumuna ve gelişimine ışık tutmaktadır. Bu bakış açısıyla, çeviribilimde çeviri tarihinin kuramsal ve yöntemsel sorunlarını “Farklı kültürlerde tarihsel çeviri araştırmalarının gittikçe önem kazanması belki de çeviribilimde “tarihsel dönüş”e ve kültürleri tarihsel veriler ışığında yeniden okuma gereğine işaret ediyor” (Demircioğlu 2016: 9).

Bu yönüyle, Doğu-Batı toplumlarında karşılaştırmalı bir bakış açısıyla çeviribilimde çeviri tarihinin kuramsal ve yöntemsel sorunlarını ortaya koymayı ve tarihsel çeviri araştırmaları etrafında oluşan kavramların temel yönelimlerini görmeyi sağlayacaktır. Çeviri tarihine bakıldığında, tarihin dönemsel, kültürel ve edebi oluşumlar içerisinde bazı kuramsal ve kavramsal tartışmaların içerisinde göz ardı edilmiş bazı yöntem ve söylemlerin olduğu çeviri araştırmacıları tarafından söylenmektedir.

Çeviribilimde tarih ve kuram ilişkisi üzerine çalışmalar, “yeni paradigma”nın yani kuramsal çerçevenin ortaya çıktığı 70’li yıllardan 90’lı yıllara kadar sürer. Bu çalışmalar, çeviribilimin, işlevsel, dizgeci ve betimleyici olmayı benimseyen erek-odaklı kuramsal yaklaşımlardır. Çeviri tarihinin önemini vurgulayan ilk araştırmacılardan biri olan Antoine Berman’dır. Fransız çeviribilimci ve tarihçi olan Berman yeni paradigmanın ortaya çıktığı dönemde ilk tarihsel araştırmaları yapan ve çalışmasında modern bir çeviri kuramının ilk görevinin bir çeviri tarihi inşa etmek olduğuna değinir. (Berman 1984:12). Çeviribilim çalışmalarına, erek odaklı yaklaşımlarla alana katkı yapan araştırmacıların 80’li yıllara kadar geleneksel yaklaşımlar değişmiş ve gelişmiştir. Tarihin kurama, kuramında tarihe yapacağı katkıların bilincine varılması ve tarihsel çalışmalarla çeviri kavramının yeniden tanımlanması gerektiği görüşü ortaya çıkar. Kuşkusuz geleneksel bakış açıları tarihsel çeviri araştırmalarını erek odaklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alan bilimcilerin katkılarıyla süreç içerisinde değişmiş ve gelişmiştir. Günümüzde ise gerek postkolonyal ve postmodern yaklaşımların gerek farklı kültürlerde yapılan “mikrotarihsel” araştırma bulgularının etkisiyle çeviri araştırmalarına yönelik farklı kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır (Demircioğlu 2016: 19).

Çeviriye ilişkin günümüz paradigmaların genel bir görünümünü, çeviribilimin tarihsel gelişimi ile “bilim öncesi” dönemlere ait çeviriye konu alan kuramsal düşüncelerin dökümünü yapmak, bu kuramsal düşüncelerin çok olmasından kaynaklı ancak, bir kısmına değinmenin ötesine geçmeyecektir. Genellikle bu tarihsel gelişim, Rönesans’tan XX. Yüzyılın başına kadar olan dönemler ele alınmakta ve bunlar da batılı kuramcılardan oluşmaktadır. Oysa Çeviri kuramları belirli tarihsel dönem ve belirli kültürlerde çeviri uygulamalarının ve düşüncelerinin etkisi altında biçimlendiği göz önünde bulundurulduğunda doğu toplumlarına ilişkin bir boşluğun söz konusu olabileceği düşüncesi akla gelmektedir.

Çeviribilim Öncesi Çeviri Üzerine Düşünceler

Çeviri üzerine düşünceleri inceleyen çeviribilimciler, Cicero, Horace, Seneka, Pline le Jeune, Quintilien’in metinleriyle birlikte Antik döneme kadar uzandıkları görülmektedir. Bu metinleri Orta Çağ’dan XIX. yüzyıla kadar olan dönemde, Aziz Jérôme (De optimo genere interpretandi, İ.S. 392-395), Aziz Augustin, Aziz Thomas d’Aquin, Roger Bacon, Erasmus, Martin Luther, Étienne Dolet, Joachim du Bellay, John Dryden, Gottfried Wilhelm von Leibniz, Alexandre Pope, Samuel Johnson, Novalis, Goethe, Friedrich von Schleiermacher, Wilhelm von Humboldt,

Shelley, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche gibi dinsel, felsefi ve edebi alanlarda çalışan kişilerin metinleri izler. Söz konusu kişilerin yazdıklarının çoğu çevirinin yöntemi üzerine kural koyucu denemelerdir (Gile, 2005: 237).

George Steiner (1975) Batıda çeviri üzerine yazın tarihini dört döneme ayırır. Birinci dönem, çeviri uygulaması üzerine kurulu düşünceler dönemi olup Cicero ve Horace'ın kurallarından başlayarak Alexander Fraser Tytler (1791)'in çevirinin ilkeleri üzerine denemesine kadar uzanmaktadır. İkinci dönem Valéry Larbaud (1946)'nın *Sous l'invocation de saint Jérôme* adlı kitabının yayımlanmasına kadar uzanmakta olup yorumbilimsel ve kuramcı yönü ile nitelenir. Üçüncü dönem 40'lı yılların ilk makine çevirisi yayınlarıyla başlamakta ve yapısal dilbilimin ve iletişim kuramının doğuşu söz konusudur. Dördüncü dönem 60'lı yılları kapsar ve yorumbilimin dönüşüne tanıklık eder. (Gile, 2005: 237; ayrıca bkz. Bassnett, 1991: 40).

George Steiner, *After Babel* adlı yapıtında (1975, Fransızcaya çevrilişi 1998) batıda çeviri üzerine düşüncelere ilişkin dört dönemi şöyle özetliyor: “Çeviri kuramı, uygulaması ve tarihi üzerine yapıtlar, aralarında kesin ayırım çizgileri olmaksızın dört dönemde öbeklendirilebilir. Birinci dönem Cicero'nun *Libellus de optimo genere oratorum* (İ.Ö. 46)'da yer alan sözcüğü sözcüğüne (*verbum pro verbo*) çevirmemek gerektiğini söylediği ve Horace'ın yirmi yıl sonra *Ars poetica*'sında yeniden ele aldığı öneriden başlayıp Hölderlin'in kendi Sofokles çevirileri eşliğinde sunduğu anlaşılması güç yoruma kadar uzanabilir. Söz konusu dönem boyunca, doğrudan çevirmenin uygulama tabanlı çalışmasından belirleyici çözümler ve sonuçlar ortaya çıkar. Aziz Jérôme'un gözlem ve tartışmaları, Luther'in çeviri üzerine mektubu (1530, *Send-brief vom Dolmetschen*), Du Bellay, Montaigne ve Jacques Amyot arasında geçen Amyot'nun Plutark çevirisi üzerine tartışmalar, Dryden'ın Horace, Quintilien, Pope'un Homeros üzerine açıklamaları bunlardandır. Bu dönemde, Leonardo Bruni'nin (1420 yılı civarlarında) *De interpretatione recta*'sı ile 1661 tarihli eksik deyişkesinin ardından 1680 yılında Paris'te yayımlanan Pierre-Daniel Huet'nin *De optimo genere interpretandi*'si gibi birinci derecede öneme sahip kuramsal metinlerle karşılaşılır. Huet'nin metni çevirinin doğası ve sorunları üzerine o zamana kadar benzeri yapılmamış, en eksiksiz ve en anlamlı sunumlardan birini [...] oluşturmaktadır. Bu ilk dönemin açıkça dile getirilmiş görgül bir yönelime sahip olduğu söylenebilir. Sorunların ve teknik değerlendirmelerin emekleme düzeyinde kaldığı söz konusu dönemin Alexander Fraser Tytler (1792, Londra)'ın *Essay on the Principles of Translation* ile Friedrich Schleiermacher'in (1813) *Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens* adlı dikkat çeken denemesi ile sona erdiği kabul edilebilir. İkinci aşama yorum bilimsel kuram ve araştırmaların dönemidir. Çevirinin doğası sorunu bir kere daha düşünce ve dil kuramlarının daha geniş bağlamı içerisine yerleştirilir. Eş zamanlı olarak belli bir metnin güçlüklerinden ve tekilliklerinden arındırılmış özel bir sözvarlığı ve yöntembilim biçimlenmektedir. Yorumbilimsel yaklaşım Schleiermacher tarafından ortaya atılır, ardından A. W. Schlegel ve W. von Humboldt tarafından benimsenir; amacı sözel ve yazılı bir söylemi anlamının ne olduğunun çözümlenmesi ve söz konusu sürecin genel bir anlam modeli aracılığıyla belirlenmesidir. Yaklaşım çeviri sorununa felsefi olduğu açıkça görülen bir boyut katar. Ne var ki, kuram ile uygulama gereksinimleri arasındaki alışveriş akımı varlığını sürdürmektedir (Rakova, 2014:11-12). Çevirmenin yaptığı iş ve diller arasındaki ilişkilerle ilgili kimi betimlemeleri bu akıma borçluyuz.

Söz konusu üçüncü aşama, biçimsel mantık, bilgi kuramı, oyun kuramı, karşıtsal dilbilim, yazınsal yorumlama, anlambilim kaynaklı yöntemlerin hala gelişmekte olduğu dönem olan 1975'te (Steiner'in *After Babel*'inin yayımlandığı tarih) henüz tamamlanmamıştı. “Fakat 1960'ların başından bu yana, vurgu başka bir yöne kaymıştır. İlk defa 1923 yılında yayımlanan Walter Benjamin'in *Die Aufgabe des Übersetzers* adlı makalesinde yaptığı “keşif”, Heidegger ve Hans-Georg Gadamer'in de etkisiyle yazılı ve sözlü çeviroğru, otomatik çeviriye duyulan güvenin 1950'lere ve 1960'ların başındakine oranla azaldığına tanık olunur. Çeviri kuramı ve uygulaması dilbilim, ruhbilim, antropoloji, toplumbilim ile budundilbilim ve toplumdilbilim gibi komşu bilim dallarının kesişim noktasında gelişir (Steiner, 1998: akt.Rakova 2014:13-14).

Steiner'in, çeviri üzerine yazın tarihinin bu dört döneminin ilgi çekmiş olmasına rağmen, bazı çeviri bilimciler tarafından zaman zaman eleştirilmiş ve tamamlanmaya çalışılmıştır. Özellikle her bir dönemin zaman aralıklarının farkı; örneğin, ilk dönemin 18.yüzyılın birkaç dönemini kapsamasına rağmen ikinci dönemin sadece bir dönemi kapsıyor olması ve son iki dönemin de sadece 30'ar yılı kapsaması gibi.

Tüm bu eleştirilere cevap olarak, Kelly (1979: 224), Steiner'in sınıflandırmasının uzun olan dönemini ikiye bölerek beş döneme ayırmıştır: Klasik dönem öncesi, Orta Çağ dönemi, Klasik dönem, Rönesans dönemi ve Aydınlanma dönemi. Kimi çeviribilimciler ise çeviri tarihinin tematik sunumunda kronolojik bir sıralamayı tercih etmektedir. André Lefevere (1992) temel tarihi metinleri şu şekilde sınıflandırmaktadır: 1) çeviri ürününde ideolojinin rolü; 2) bilim ve sanat koruyuculuğunun gücü; 3) şiire değin kısıtlamalar; 4) söylem evreni; 5) eğitim ve dilin gelişimi; 6) çeviri teknikleri. Bu sınıflandırma yazın çevirisi üzerine kurulu olup "kısıtlama" düşüncesi önemli bir rol oynamaktadır.

Bazı çeviribilimciler ise çeviri tarihini, nesnenin bakış açısıyla ele alır. Meschonnic'te olduğu gibi, kendisi üç zamanlı genel bir gelişime vurgu yapmaktadır: "Avrupa çeviri tarihi, sözcük-birimi'nden, grup-birimi'ne daha sonra da metin-birimi'ne geçiş yapmıştır. Teorik gerçekçilikten kültürel felsefeye ve daha sonra doğrulukta uzmanlığa" (Meschonnic 1973: 322). Ona göre, çeviri yavaş yavaş teorik zanaattan daha bilimsel konulara geçmektedir.

Çeviri tarihi üzerine, farklı görüş açılarının ve düşüncelerin çokluğu, tek bir çeviribilimciyi takip edip bir tarih yazımına gitmenin, bir tarafın eksik kalacağı düşüncesini uyandırmaktadır. Sadece Antik dönemden günümüze çeviri konusunda kaynakların/yazılanların taranması çeviribilimin dönemlere göre yöntemsel ve düşünsel evriminin ortaya konması için anlamlı bir uğraş olacağına farkına varılması yeterli olacaktır.

Çeviribilimin düşünsel tarihi, sürekli yenilenen karşıtlıklar tarihidir. Hangi çeviri yöntemi olursa olsun hep aynı karşıtlık söz konusudur: "yazın" ve "düşünce", "sözcük" ve "anlam" bu eğilim birçok çalışmada yer almakla birlikte çok az yazar bu karşıtlığı dışarıda bırakmaktadır. Bassnet'e göre her tarihsel dönemde Roma döneminden günümüze kadar uzanan çeviri konusundaki tartışmalarda "sözcüğü sözcüğüne" çeviri ile "anlam" çevirisi yer almaktadır (Bassnet 1980: 39). Ancak her döneme ilişkin bu kavramlar farklılık göstermektedir. Dönemsel ideolojilerin, döneme ilişkin görüşlerin etkisi altında yeniden anlamlandırmaları, evrilmeleri söz konusu olmaktadır. Çeviri üzerine yansımaya desteklemeye yarayan kavramların evrimini incelemek elbette gereklidir ancak çok fazla kavram, çok fazla doktrin bize gerekli olanı unutturur (J. Delisle, 1997:40). Bu da çeviriye dair kullanılan kavramların dönemlere göre içeriksel farklılıklar taşıması nedeniyle zaman zaman günümüzde kavram karmaşasına sebep olmaktadır.

Araştırma nesnesi olarak çeviriyle ancak 1950 ve 1960'lı yıllarda ilgilenilmeye başlanır. Bunu ilk yapanlar, en ünlüleri Roman Jakobson (1959) ile John C. Catford (1965) olan dilbilimciler olurken, Fransız dilbilimciler arasında ise Georges Mounin (Les "belles infidèles", 1955, Les problèmes théoriques de la traduction, 1963), Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet (1958) olmuştur.

Sözkonusu araştırmacılar, çeviride kaynak dili ve erek dili ile dillerin gönderimde bulunduğu gerçeklik arasındaki ilişkileri incelemekteydiler. Ancak tüm bu çalışmalarda ne iletişim edimi ne de kişi olarak çevirmen dilbilimcilerin sorgulamalarında odak noktası olmamıştır.

Fakat, çevirinin bu yönleri, modern çeviribilimin babası olarak anılan Eugene Nida'nın ilgisini çekmektedir. Dilbilimci olmasının yanı sıra antropolog da olan Eugene Albert Nida çeviri çalışmalarının iyileştirilmesi amacıyla çevirmenlere yardım etmek üzere American Bible Society tarafından işe alınmıştı. Nida, kuramında belli alıcılara bağlı olarak çevirinin iletişim amacının önemini açıkça dile getiren ilk dilbilimci olmuştur. İncil çevirilerinin alıcıları arasında kutup bölgelerinde ve tropikal

bölgelerde yaşayan alıcı grupların bulunduğunu ve İncil metinlerinde bolca bulunan yakın doğu toplumunun coğrafi ve kültürel referansların, iletilerin etkili bir biçimde aktarılmasını tehlikeye atacağını bildiğinden, çıkış dili ile varış dili arasında iki eşdeğerlik kavramı belirlemiştir. Bunlar, çıkış dilinin biçimini taklit etmeye çalışan biçimsel eşdeğerlik ile alıcının gereksinimlerini karşılamaya çalışan devingen eşdeğerliktir (Nida, Toward a Science of Translating, Leiden, 1964). Burada yeni olan, okurların gereksinimlerine uydurma gerekliliğinin bilincine varılması değil, fakat çevirinin biçimsel kuramlaştırılmasına bu iki yeni kavramın sokulmuş olmasıdır (Gile, 2005: 237-238).

Bu dönemde, yaklaşımı öteki dilbilimcilerden ayrılan diğer bir düşünür, çevirmeni çeviri üzerine düşüncelerinin odağına yerleştiren ilk dilbilimcilerden olan Tcheque Jiří Levý olmuştur. Levý (Translation as a decision process, into Honor Roman Jakobson II, The Hague, Mouton, 1967: 1171-1182), bir rekabet durumunda kararları almak durumunda kalacak olan iki veya daha çok aktörün, kazançlarını ve kayıplarını değerlendiren matematiksel oyun kuramını çeviriye uygular ve çeviriyi bir karar alma süreci olarak ortaya koyar (Gile, 2005: 238).

Çeviribilimin Yükselişi

1972'de James Holmes (1924-1986) özel olarak çeviriye ayrılmış bir bilim dalının başlangıcını belirleyen The Name and Nature of Translation Studies (yayın tarihi yalnızca 1988) başlığını taşıyan kurucu bir makale kaleme alır. Holmes makalenin başında yeni bilim dalı için İngilizce bir ad aramaktadır ve Translation Studies (Fransızca da traductologie, İspanyolca'da traductología, Almanca'da Übersetzungswissenschaft 'a karşılık gelmektedir) adını ortaya atar. Adlandırma İngilizce konuşan uluslararası çeviribilim çevrelerince benimsenir.

Holmes bu yeni bilim dalının adlandırılması işini yapmakla yetinmemiş, aynı zamanda sınıflandırmasını ve amaçlarının belirlenmesi işini de yapmıştır. Holmes'a göre Translation Studies,

- 1) çeviribilimsel olguları betimleme ve
- 2) çeviribilimsel olguları açıklayabilmek için açıklayıcı ve buyurucu kuramlar önerme amacı taşımaktadır.

Çeviribilim sınıflandırmasına gelince, alanı iki ana dala ayırır: saf çeviribilim (temel araştırma) ve uygulamalı çeviribilim. Saf çeviribilim alanına, alandaki çevirileri inceleyen ve kendisi de ürün odaklı çeviribilim (çeviri sürecinin sonuçlarına odaklanır), işlev odaklı çeviribilim (çevrilmiş metinlerin varış toplumundaki işlevini, yani metinlerin alımlanmasını inceler) ve süreç odaklı çeviribilim (çeviri edimini olanaklı kılan bilişsel süreçlerle ilgilenir) olarak bölümlere ayrılan betimleyici çeviribilimi koyar.

Betimleyici çeviribilimin yanında, Holmes, amacı kuramsal çeviribilimin sonuçları ile komşu bilim dallarının katkılarından hareketle kuramlar geliştirmek olan kuramsal çeviribilimi tanımlar. Uygulamalı çeviribilim alanına ise çeviri eğitimini ve araçlarını (sözcükbilimsel, terimbilimsel, dilbilgisel), toplumsal kültürel anlamda çeviri politikasını (yayın politikası) ve çeviri eleştirisini yerleştirir (Gile, 2005: 239-240).

Daniel Gile, Holmes tarafından önerilen sınıflandırmaya tepki olarak, kendi çeviribilim sınıflamasını önerir: Yazar öncelikle yazılı ve sözlü çeviri arasında ayrım yapar; ardından yazılı çeviriyi yazınsal ve yazınsal olmayan çeviri olmak üzere ikiye ayırır. Sözlü çeviriyi ise konferans çevirmenliği, mahkeme çevirmenliği (yeminli, adli çeviri), kamu hizmetleri çevirmenliği başlıklarında sınıflandırır. Bu dalların her birinde gerek temel gerekse de uygulamalı her tür araştırma yapılabilir (Gile, 2005:241).

Çeviribilim sınıflandırması konusunda kendisine yöneltilen eleştirilere karşın James Holmes çeviribilimi bir Çeviri Kuramları bilim dalı olarak ortaya koymuş ilk kişi olarak kabul edilmektedir.

Çeviribilimdeki Yönelimler

1945'ten başlayarak, çeviri öncelikle konuyu diller aracılığıyla ele alan dilbilimcilerin ilgisini çekmiş olup bunlar çeviriye bir ürün olarak yaklaşmaktaydılar. J.-P. Vinay ve J. Darbelnet (1958) ünlü kitapları *Stylistique comparée du français et de l'anglais*'de çıkış dili ile varış dili arasındaki farklara (İngilizce shifts) odaklanarak karşılaştırmalı bir çözümleme yaparlar (Gile, 2005: 246).

Günümüzde çok az çeviribilimci yalnızca dilsel dizgeler arasındaki denklikleri ve farklılıkları incelemeye çalışmaktadır.

Başta Danica Seleskovitch ve ESIT'teki (1957'de kurulan *École Supérieure d'Interprète et de traducteurs*, Paris 3 – Sorbonne Nouvelle) öğrencileri olmak üzere bazı çeviribilimciler her tür iletişim bağlamı dışında dili inceliyor olması nedeniyle dilbilimi reddetmişlerdir. Bununla birlikte, genellikle çeviribilimciler arasında metin dilbilimi ve edimbilime karşı duyulan büyük bir ilgi dikkat çekmektedir. Derlem dilbilimi de çeviribilimcilerin ilgisini çekmektedir (Bkz. *Meta* dergisi 43/4, 1998). Her ne kadar ESIT özellikle çeviri öğrencilerinin karşılaştıkları dil çiftlerinde çevirinin yarattığı sorunları incelemeyi reddetse de belli dil çiftlerine yönelik çeviri eğitimi amaçlı kitaplar yayımlanmaya devam etmekte ve yazarlar arasında, içlerinde işlevselcilerin de bulunduğu çağdaş çeviribilimcilerle karşılaşmaktadır (Gile,2005: 246-248).

Çağdaş çeviribilimsel düşüncenin temel özelliklerinden biri çeviribilimin davranış anlamında eylem olarak tasarlanmasıdır. Çevirinin bu yönü üzerinde ilk kuramı geliştiren, çeviriye çeviri eylemi (*Translatorisches Handeln*) olarak tasarlayan Alman Justa Holz-Mänttari (*Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki, 1984) olmuştur.

Çok sayıda çeviri eğitmeni tarafından (Christiane Nord ve diğerleri) yeniden ele alınan ve benimsenen Hans Vermeer'in skopos kuramı da çeviriye aynı işlevselci bakış açısına sahiptir (Gile,2005: 248).

Gideon Toury de (*Descriptive Translation Studies—and Beyond*, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins, 1995) çeviriye çevirmenin bir edimi olarak gören bir bakış açısıyla çeviribilimsel düşüncenin merkezine çeviri normları gibi toplumbilimsel bir kavramı yerleştirmiştir. Toury'ye göre, çeviri mutlak ölçütler tarafından değil, normlar tarafından belirlenir. Çevirmen büyük oranda içinde yaşadığı ve çalıştığı toplumsal alanda geçerli olan normların yönettiği kişisel seçimler yapar. Seçim yapmak durumunda kaldığında, ideolojik, siyasal ve dinsel öğeler tarafından şu veya bu stratejiye, şu veya bu karara doğru yönlendirilir. Gideon Toury ile özdeşleşen ve DTS1 (*Descriptive Translation Studies*) olarak adlandırılan çeviribilim ekolünün bir bölümü değişik toplumlarda ve tarihin farklı dönemlerinde çeviri etkinliğine eklenen normları araştırmakta ve çözümlenmektedir.

Amerikalı Lawrence Venuti'nin çalışmaları da aynı düşünce akımına dahildir. Venuti çalışmalarında geliştirdiği çoğul dizge varsayımını temel almakta olup, varsayıma göre, zayıf bir kültürden gelip güçlü bir kültüre çevrilen metinler yerelleştirilme (*domesticated*) eğilimi göstermektedir. Bir başka deyişle, söz konusu kültüre ait okurlara daha doğal görünecek biçimde kaleme alınmaktadırlar. Buna karşılık, güçlü bir kültürden gelip zayıf bir kültüre çevrilen metinler çıkış dilinin ve kültürünün özelliklerini koruyacak biçimde yabancılaştırılma (*foreignized*) eğilimi göstermektedir. Venuti varsayımını bir çeviri derlemi üzerinde doğrulamaya çalışarak geliştirmektedir; düşüncelerine ideolojik bir öge katmak (ve böylelikle G. Toury'nin kavrayışındaki DTS'lerin saf ve nesnel betimleyiciliğinden ayrılmak) suretiyle, aynı zamanda, bu durumu eleştirmektedir de. Lawrence Venuti'nin çalışmaları, çeviri konusundaki daha genel kaygılara doğru yönelimi ifade eden, *cultural turn* (kültürel dönüm noktası) olarak adlandırılan şeyin bir parçasını oluşturmaktadır (Gile, 2005: 248-250).

Kanadalı feminist çeviribilimci Sherry Simon'a göre (*Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics on Transmission*, Londra ve New York, 1996), çeviri sıradan bir aktarım olmayıp aksine bir metinler ve söylemler kümesi içerisindeki anlamı toplum içerisinde yaratma ve yayma eylemidir. Aynı

yönelime sahip diğer çeviribilimciler çevirinin toplumda ve siyasette etkin bir rol oynadığının altını çizmektedirler. Söz konusu çeviribilimciler çeviriyi, terimin geniş anlamıyla, siyasal bir söylem olarak kabul etmektedirler. Bunlara göre, çeviri özellikle sömürgecilik sonrası bağlamda tarihsel, siyasal, ideolojik ve kimlikli sorunları incelemek üzere bir araç işlevi görmektedir. Montréal'deki Concordia Üniversitesi'nden Paul Bandia (2000) çevirinin sömürge kültürü üzerindeki etkisi ile ilgilenmektedir (Gile, 2005: 250).

Son on yıllar boyunca çeviribilimcilerin dikkati ayrıca evrensellere, bir başka deyişle, ilgili dil çiftlerinden bağımsız olarak, çeviriye özgü özellikleri yansıtan eğilimlere doğru kaymaktadır. Bu gücül evrensellerden biri Shoshana Blum-Kulka'nın (1986) belirttikleştirme varsayımdır. Varsayıma göre çeviri özgün metne göre daha belirtik olma eğilimindedir. Diğer bir gücül evrensel, çevirmen tarafından, özgün metnin yazarıyla karşılaştırıldığında, ölçünlü yapıların daha fazla, daha özgün yapılarınsa daha az kullanılması yoluyla çevirinin özgün metne oranla dilsel olarak daha olağanlaştırılmasıdır.

Üçüncü evrensel, yeniden çeviri varsayımdır. Varsayıma göre, aynı metnin ikinci bir çevirisinde yerleştirme eğilimi daha düşük olmaktadır (Gile, 2005: 250-253).

Çeviribilimin gelişmesi paralel olarak 1970'lerden günümüze farklı kültürlerde gerek çeviribilimin kuramsal ve tarihsel verilerinden gerek diğer disiplinlerden beslenen bakış açılarıyla geçmişin incelenmesi kaçınılmaz olarak karmaşık olan çeviri olgusunun doğasına, çeviri tarihi yazımını ve uygulamalarını da içerisine almıştır. Genel olarak çeviribilimde tarihsel araştırmalar ve tarih yazımı uygulamaları gelişmekte olan bir alan ve tarihsel araştırmalarda hangi yöntem ve ilkelerin izlenmesi gerektiği tartışması günümüzde de devam etmektedir. Bütün bunlar geçmişteki çeviri etkinliklerini canlı tutmakta.

Tarih teriminin bugünkü hem tarihsel olguları hem de bu olgulara getirilen yorumları kapsadığı düşünülürse, tarihsel çalışmaların ve özde çeviri tarihinin, çeviri olgusunun farklı bileşenlerine yani ürün, süreç, işlev, aktör/eyleyen gibi bileşenlerine odaklanılarak yapılması beklenebilir. Son yıllarda çeviri tarihi alanında gelişen literatüre bakıldığında, tarihsel olguların hem çeviribilimsel kavramlarla hem de tarih, iletişim, kültürbilimi, edebiyatbilim, toplumbilim ve siyaset bilimi gibi çeşitli disiplinlerden alınan kimi kavramlarla yorumlanmaya çalışıldığı görülüyor. Örneğin 1990'lardan itibaren kavramsallaştırma ve yöntem arayışlarında postkolonyal ve postmodern bakış açılarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bütün bu gelişmeler çeviribilimin disiplinlerarası niteliğine ve alışverişine uygun bir durum olarak değerlendirilebilir.

Çeviribilimde kültürel dönüşümün gerçekleştiği 1980'lerden günümüze, tarihsel çeviri araştırmaları etrafında oluşan akademik üst-söylem, çeviribilimin kuramsal alandaki gelişimine ve diğer disiplinlerle etkileşimine paralel bir yol izlemiştir. İlk yaklaşımlar kuram-tarih ilişkisini ele alırken, çeviri tanımı da açık ya da örtük bir şekilde tartışılıyordu. Özellikle tarih ile kuram arasında var olduğu düşünülen kopukluğun, çeviribilimin bir disiplin olarak gelişmeye başlamasıyla aşıldığı, dizgeci ve betimleyici yaklaşımların etkisiyle bu iki alanın birbirinden bağımsız olamayacağı vurgulanıyordu. Böylece kuram-tarih ilişkisinde durağan, birikimci, öykülemeci, sadakate önem veren tarihsel yaklaşımların karşısında dizgeci, betimleyici, işlevsel ve nedenselliğe önem veren, çeviri ve tarih olgusunu erek kültür, kültür tarihi, iletişim açısından ele alan yaklaşımlar ortaya çıktı. Bu yeni bakış açılarının etkisiyle "çeviri" kavramının kendisi de yeniden değerlendirildi, geçmişe bakarken varsayımların ve yöntemsel araçların oluşturulması aşamasında "çeviri"nin tanımlanması gerektiğine işaret edildi. Tarihsel araştırma alanları, dönemleştirme gibi konular ele alındı.

Tarihsel çeviri araştırmalarında postmodern bir dönüşümün etkilerinin daha çok hissedildiği 2000'lerde ve sonrasında ise birtakım radikal söylemler ortaya çıktı. Çeviribilimde tarihin bağımsız bir alan olması gerektiği, tarihsel araştırmalarda postmodern yaklaşımlara bir gereksinim olduğu vurgulanmaya başlandı. Önemli gelişmelerden biri, tarihsel çeviri araştırmalarında Avrupa-merkezli yaklaşımların eleştirilerek Asya, Afrika gibi Avrupa dışındaki küçük ölçekli incelemeler şüphesiz postmodern

düşüncelerden beslenen bu yaklaşımlara önemli katkılar yaptı. Küçük ölçekli çalışmalar aynı zamanda çeviri etkinliğinin öznesine, yani çevirmenin eylemine (agent) odaklanan yaklaşımların gelişmesine de zemin hazırladı. Bu gelişmeler bir taraftan büyük anlatılardan farklı kültürlerdeki küçük anlatılara doğru bir değişimi getirirken, öte taraftan metin odaklı yaklaşımlardan insan ögesinin daha da belirginleştiği, eyleyen odaklı (çevirmen) yeni bakış açılarına doğru bir yönelimi hızlandırdı. Bütün bunlar tarihin çeviribilimin gelişimine getirdiği önemli açılımların bir göstergesi olarak düşünülmeli. (Demircioğlu, 2002).

Yeni paradigmayla birlikte çeviri tarihinin önemine işaret eden ilk araştırmacılardan biri Fransız çevirmen, tarihçi ve çeviribilimci Antoine Berman'dır. Yeni paradigmanın geliştiği Anglofon dünyanın yanında ilk tarihsel araştırmaların ortaya çıktığı Fransa'da çalışmalar yapan Berman, Alman romantiklerinin çeviriye yaklaşımlarını ve çağdaş yansımalarını ele aldığı çalışmasında modern bir çeviri kuramının ilk görevinin bir çeviri tarihi inşa etmek olduğuna değinir (Berman 1984:12).

SONUÇ

Çağdaş kuramların yer aldığı XX. Yüzyılın ikinci yarısı ile XXI. yüzyılın başına kadar olan dönemde baskın çeviribilimsel paradigmlar içermektedir. Tarihsel panorama, çağın etkili çeviribilimcileri ile çevirmenler için Çeviribilimsel kuram ve yaklaşımları sınıflandırırken benimsenen bir yoldur.

Örneğin, “dilbilimsel” kuramlar eşdeğerlik paradigması içerisinde kabul edilebilir; eylem kuramı ile skopos kuramı amaç paradigması şemsiyesi altında toplanabilir; Rus biçimciliği, Çekoslovak yapısalcılığı, İsrail çoğuldizgesi ve Hollanda, Flaman ve İngiliz Amerikan betimleyiciliği de betimleyicilik başlığı altında ele alınabilir. Çağdaş kuramlar arasında adlarını andığımız diğer kuramlar (oyun kuramı, yapısökümü, sömürgecilik sonrası yaklaşımlar, feminist yaklaşımlar, vb), çeviri sürecinde çevirmenin kişisel kararlarının rolünü öne çıkarma ve onu (eşdeğerlik paradigmasının) dilsel belirleyiciliğinden kurtarma arzuları nedeniyle, belirleyici olmayan kuramlar (bkz. Çağdaş çeviribilimsel kuramların sınıflaması için Pym, 2012) arasına yerleştirilebilirdi.

Çeviri kuramlarının her biri oldukça belirgin bir tarihsel bağlamda biçimlenmiş olup, bu da çalışmamızda vurgulandığı gibi her kuramın belli bir dönemde ve belli bir kültürde baskın çeviri uygulamalarının ve düşüncelerinin etkisi altında kaldığı anlamına gelmektedir. Örneğin “eşdeğerlik” özünde, çevirmenler tarafından yüzyıllarca dile getirilmiş olan “bağlılık” tan başka bir şey değildir, tek farkı ellili ve altmışlı yıllarda yapısalcı ölçütler çerçevesinde dile getirilmiş olmasıdır (Pym, 2012: 8).

Bu da eşdeğerliğe bilimsel bir nitelik sağlamış ve yetmişli yılların başında özerk bir bilim dalı olarak çeviribilimin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Eşdeğerlik paradigması, öte yandan, kendinden önceki eşdeğerlik paradigmasını bazı özel durumlarda uygun kabul eden skopos kuramının paradigmasıyla bütünüyle uyumludur (Pym, 2012:17). Dolayısıyla çeviri kuramlarının her zaman birbirini dışlamadıkları görülmektedir (bir paradigmanın yandaşı olmak bir kişinin diğer bir paradigmanın bazı düşüncelerine katılmasına engel olmamaktadır). Ne var ki, bir kuramdan ötekine anlamlı farklılık gösteren şey, farklı paradigmaları benimseyen araştırmacıların kullandıkları terimlerin farklı oluşudur. Daha da şaşırtıcı olan ise, terimlerin eşadlılığıdır—örneğin “eşdeğerlik”, “uygunluk”, “norm”, “işlev”, “dizge”, vb. gibi tek bir terimin kuramdan kurama çok farklı anlamlara gelebilmektedir. Skopos kuramı “işlev” terimini “bitmiş metnin ileriye dönük kullanımı” olarak anlarken, çoğuldizge paradigması çerçevesinde “işlev” çevrilmiş bir yazınsal metnin ulusal bir yazın dizgesi içerisindeki “merkezi veya çevresel konumu”nu ifade etmektedir (Pym, 2012: 9).

Çeviri kuramlarının tarihini incelemek neden gereklidir? Çeviri kuramlarını tarihsel gelişim süreçleri içerisinde inceleyerek bunları karşılaştırma, düşünce tarihinin bir bölümünü anlama ve farklı görüş alışverişlerine açılma olanağı buluruz. Çeviriye ilişkin farklı paradigmaları bilmek çevirmene konularını, kararlarını savunma olanağının yanı sıra diğer çözümlere açık olma, olası birçok çözümü

arama olanağı sağlar. Bu, olasılıkla ne en hızlı ne de kısa erimde en verimli yoldur, fakat çevirmenin yaptığı işin iyileştirilmesine ve kendi üzerine düşünmesine götüren yolun bu olduğu kesindir. Farklı kuramları bilmek çevirmende farklı çözümler arama eylemini geliştirmekle kalmaz, seçimlerini doğrulamada, hatta gerektiğinde, savunmada da kolaylaştırıcı da olabilir.

Sonuç olarak, çevirinin bir tarihi olduğu düşüncesi, bu bağlamda, onu incelemeye yönelik disiplinlerin en temel ortak kabullerinden biri haline geliyor. Dolayısıyla çeviri tarihini çeviribilim içinde araştıran bilimciler ile onu bu alanın dışında araştıran kültür veya edebiyat araştırmacıları arasında bir diyalog çağrısının önemli sonuçlarından biri, şüphesiz, çeviri tarihinin nasıl araştırılacağı sorusuna kuramsal ve yöntemsel sorgulamalar olacaktır.

Bu yönüyle çeviribilimde çeviri tarihinin kuramsal ve yöntemsel sorunlarını tartışmaya açıyor; disiplinlerarası diyaloga ve karşılaştırmalı çalışmalara çeviribilimden bir katkı sunuyor.

KAYNAKLAR

- Bandia, P. (2000). Decolonizing Translations: African Proverbs and Aphorisms. In M. Gaddis-Rose (Ed.), *Beyond the Western Tradition. Translation Perspectives*, Vol. XI, (pp. 147-161). New York: Center for Research in Translation, State University of New York at Binghamton..
- Basnett, S. (1980). *Translation Studies*. London /New York: Routledge.
- Bassnett, S. (1992). *Translation Studies*. London: Routledge Publisher.
- Benjamin., W. (1923). Die Aufgabe des Übersetzers. Ein philosophischer Essay über das Wesen der Sprache.
- Berman, A. (1984). *L'épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris: Gallimard.
- Blum-Kulka, S. (1986). Shifts of cohesion and coherence in translation. In J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), *Interlingual and intercultural communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*, (pp. 17-35). Tübingen: Narr.
- Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation*. London: Longman.
- Demircioğlu, C. (2016). Çeviribilimde Tarih ve Tarih Yazımı. Doğu-Batı Ekseninde Bir Karşılaştırma. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Gile, D. (2005). *La traduction. La comprendre, l'apprendre*. Paris: PUF.
- Holmes, J. S. (1988). The Name and Nature of Translation Studies. In J. S. Holmes (Ed.). *Translated papers on literary translation and Translation Studies* (pp. 67-80). Amsterdam: Rodopi.
- Humboldt von, W. (1816). Einleitung zu Agamemnon (1973). In H.J. Störig (Ed.), *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. In R. A. Brower, (Ed.), *On Translation* (pp. 232-239). MA: Harvard University Press.
- Kelly, L. G. (1979). *The true interpreter: A history of translation theory and practice in the west*. (pp. viii + 282). New York: St. Martin's.
- Larbaud, V. (1946). *Sous l'invocation de saint Jérôme*. Paris: Gallimard.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge.
- Levy, J. (1967). Translation as a decision process' in to honor Roman Jakobson. *Essays on the Occasion of his seventieth birthday*, 2, (pp.1171-1182). The Hague: Mouton.
- Luther, M. (1530). *Sendbrief vom Dolmetschen* (1973). In H. J. Störig, *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Mänttari, J. H. (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Meschonnic, H. (1973). *Pour la poétique II.Épistémologie De L'écriture. Poétique La Traduction*. Paris: Gallimard.
- Mounin, G. (1955). *Les Belles Infidèles*. Lille: Presses Universitaires de Lille.
- Mounin, G. (1963). *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard.
- Nida, E. A. (1964). *Towards a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Nord, C. (1988). *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Groos.
- Pym, A. (2012). *On Translator Ethics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Translation Library.
- Raková, Z. (2014). *Les théories de la traduction*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Schleiermacher, F. (1813). Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens (1969). In H. J. Störig (Ed.), *Das Problem des Übersetzens* (pp. 38-70). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Simon, S. (1996). *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics on Transmission*. Londra/ New York: Routledge.

- Steiner, G. (1975). *After Babel. Aspects of Language and Translation*. London/ New York: Oxford University Press.
- Steiner, G. (1975). *Après Babel. Une poétique du dire et de la traduction*. (A. Michel Ed.) Paris. Orig. angl. Oxford, 1998. Traduit par Lucienne Lotringer et Pierre Emmanuel Dauzat.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.
- Tytler, A. F. (1813). *Essay on the Principles of Translation*. Third Edition, 1978. (Edited and with an introductory article by J. F. Huntsman). Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, Volume 13. Amsterdam: John Benjamins.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility. A history of translation*. London and New York: Routledge.
- Vermeer, H. J. (1996). *A skopos theory of translation: (some arguments for and against)*. Heidelberg: TextconText Verlag.
- Vinay, J. P., ve Jean D.(1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: la théorie au service de la pratique*. Montréal: Beauchemin.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş tarihi: 10/05/2023

Kabul tarihi: 21/06/2023

Yayın Tarihi: 26.06.2023

Cilt/Sayı: 1(1)

Yayın dönemi: Yaz

Sayfa: 23-35

Atf: Özer, G. ve Arkan, Y. (2023). Willkommen in deutschland filmi örneğinde kültürlerarası iletişim ve kültürlerarası iletişimde karşılaşılan sorunlar. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 23-35.

Willkommen In Deutschland Filmi Örneğinde Kültürlerarası İletişim ve Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar

Gamze GÜLER¹, Yelda ARKAN²

Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, gamzeozzer@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2724-000X

Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, sahinylelda@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6016-6382

ÖZET

Kültür ve iletişim birbirinden ayrı düşünülmemen iki olgudur. Farklı kültürlerin birbirlerini anlama, tanıma ve birbirleriyle etkileşime geçme isteği kültürlerarası iletişimi zorunlu kılmaktadır. Kültürlerarası iletişim en basit tanımıyla kültürler arasında yapılan gezintiden doğan bir iletişim türüdür. Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlerde eylemde bulunan bireylerin davranış, düşünce, inanç, sanat, din vb. alanlarını tanıma olanağı sunmaktadır. Anadil dışında başka bir dille karşılaşılması durumunda sadece dilbilgisel yapılar değil, o dili oluşturan kültür de söz konusu olmaktadır. Bu durumda başka bir kültürün varlığı idrak edilmektedir ve o kültürde var olan duygu ve düşünce durumlarının anlaşılması için kültürlerarası iletişime gereksinim duyulmaktadır. İki farklı kültürün bulunduğu noktada bireyler arasında sıcak kaynaşmalar yaşanabileceği gibi, kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Farklı kültürlerin birbirini tanımalarına olanak sağlayan kültürlerarası iletişimde bireyler birbirini her zaman hoşgörüyü karşılamayabilir. Bazı durumlarda bu iletişim sürecinde sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Farklı dil ve kültürlerin bir araya geldiği kültürlerarası iletişim ortamları kültürel engellerin en sık görüldüğü ve yaşandığı süreçlerdir. Kültürlerarası iletişim süreçlerinde bireyler stereotipler, ön yargılar, sosyal dışlanma, yabancılaşma, etnosentrizm vb. sorunlarla yüz yüze gelmektedir. Gerçek yaşamdan kurgulanan Willkommen in Deutschland adlı film farklı kültürlerin bulunduğu ve karşılaştığı noktada ortaya çıkabilecek sorunları gerçekçi bir tutumla ele alması bakımından çalışmada önem arz etmektedir. Bu film farklı kültürlerin kapılarını aralamaktadır ve her iki kültürün bireyleri arasında bir etkileşim yaratmaktadır. İki farklı kültürün taşıyıcısı olan bireylerin düşünce tarzlarını, yaşayışlarını birbirlerine anlatma imkânı tanımaktadır. Kültürlerarası iletişimde doğabilecek sorunları üç farklı kuşak üzerinden tasvir etmektedir. Bu çalışma iki farklı kültürün bulunduğu noktada kurulan kültürlerarası iletişim ve bu iletişimde doğabilecek sorunları ilgili film örneğinde ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, İletişim, Kültürlerarası İletişim, Dışlanma, Yabancılaşma.

Intercultural Communication and Encountered Problems in Intercultural Communication in The Case of The Movie ‘Willkommen in Deutschland’

ABSTRACT

Culture and communication are two phenomena that cannot be considered separately. The desire of different cultures to understand, know and interact with each other necessitates intercultural communication. Intercultural communication, in its simplest definition, is a type of communication that emerges from the travel between cultures. Intercultural communication offers the opportunity to recognize the behaviours, thoughts, beliefs, arts and religions of individuals who act in different cultures. In the case of encountering a language other than the mother tongue, not only grammatical structures but also the culture that creates that language are in question. In this case, the existence of another culture is perceived and intercultural communication is needed in order to understand the emotions and thought states that exist in that culture. At the point where two different cultures meet, there can be warm mingling between individuals, as well as problems arising from cultural differences. In intercultural communication, which allows different cultures to get to know each other, individuals may not always tolerate each other. In some cases, problems may arise in this communication

process. Intercultural communication environments where different languages and cultures come together are the processes in which cultural barriers are seen and experienced most frequently. In intercultural communication processes, individuals face problems such as stereotypes, prejudices, social exclusion, alienation, ethnocentrism, etc. The movie named 'Willkommen in Deutschland', which is fictionalized from real life, is important in the study as it deals with the problems that may arise at the point where different cultures meet and encounter with a realistic attitude. This movie opens the doors of different cultures and creates an interaction between the individuals of both cultures. It provides the opportunity for individuals, who are carriers of two different cultures, to tell each other about their way of thinking and their lives. It describes the problems that may arise in intercultural communication over three different generations. This study aims to deal with the intercultural communication established at the point where two different cultures meet and the problems that may arise in this communication in the example of the relevant film.

Keywords Culture, Communication, Intercultural Communication, Exclusion, Alienation.

GİRİŞ

Kültür ve film birbirini besleyen iki sosyal bir olgudur. Filmler kültürleri buluşturan, bir araya getiren ve kültürleri birbirlerine tanışık kılan bir iletişim aracıdır. Kültürlerarası iletişimde etkin bir role sahip olan filmler yaşamın içinden gerçek kesitler sundukları, hayatı yansıttıkları için kültürel farklılıklara ve kültürlerin bulunduğu noktalarda ortaya çıkabilecek kültürel sorunlara ayna tutmaktadır. Her birey dünyaya geldiği andan itibaren çevresini saran kültürün uyaranlarına maruz kalmaktadır. Birey, içine doğduğu topluma ve/veya içinde yaşamak zorunda olduğu topluma uyum sağlayabilmek için o toplumun kültürünü edinmek zorundadır. Kültür, bireyin kimliğine işleyen ve eylemlerine yön veren, kısacası yaşamına nüfuz eden bir olgudur. Toplumların maddi ve manevi değerlerinin bütününe yansıtan kültür kavramı günümüze kadar birçok disiplinin ilgi odağı olmuş ve toplumların derinlerine işlemiş bu kavrama ilişkin sayısız tanım yapılmıştır. Edward Taylor kültürü şu şekilde tanımlamaktadır: *Kültür veya medeniyet coğrafi anlamda, bilgi, inanç, sanat, ahlak, kanun, gelenek ve her şeyden önce yetenekler ve alışkanlıklarla insanı bir toplumun ayrılmaz parçası yapan olgudur*¹ (Taylor, 1979:1). Bu tanımdan hareketle kültür kavramı bireyi topluma bağlayan ve topluma uygun yetenekler ve alışkanlıklar kazanmasını sağlayan önemli bir kavramdır. Harris (1983:5) ise kültürü şöyle tanımlamıştır: *Kültür bir toplumun üyelerinin düşünce yöntemleri, hisleri, düşleri ve eylemlerini içine alan yaşam stilleri ve kazanılmış, sonradan öğrenilmiş gelenekleridir*. Harris (1983) bu tanımıyla kültürün toplumun içinde yer alan eyleyenleri tarafından öğrenilebilen ve sosyal bir grupta ya da toplumda var olan, aynı dili konuşan bireyleri tarafından birbirine anlatılabilen, nesilden nesile aktarılabilen bir olgu olduğuna vurgu yapmıştır. Kültür, bireylerin eylemlerine yön verirken, bireylerde eylemleriyle kültürün kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamaktadır. Toplum, birey, kültür sarmalı hem birbirini yapılandıran hem de birbirinden yapılan bir yapıdır. Toplumların içine nüfuz eden, toplumdaki düzeni ve işleyişi sağlayan kültürün edinilmesinde, kültüre ilişkin bir edinç kazanma süreçlerinde, kimi zaman toplum ön plandayken, kimi zaman birey ön plandadır. Kültür edincinin iki türü bulunmaktadır: kültürleme ve kültürlenme. Birey, toplumun istek ve beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir ve o toplumun kabul edilebilirlik ölçülerine uygun hale gelmesi olarak tanımlanabilecek kültürleme bilinçli ve bilinçsiz gerçekleşebilmektedir. Kültürlemede toplum etkin rol oynamaktadır. Kültürlemede farklı iki kültürün etkileşimi ve bunun sonucunda bireyin kendi kültürüyle yeni kültürü kaynaştırıp yeni bir birleşim oluşturması söz konusudur.² Kültürlemede birey daha aktif konumdadır. Kültürlenme özellikle alt kültürlerin bulunduğu ülkelerde gerçekleşen bir süreçtir. Alt kültür, baskın kültür taşıyıcılarından etnik köken, dini inanış, dil vb. farklılıkları bulunan topluluklardan oluşmaktadır.

Birbirinden farklı edinç geliştiren bireylerin birbirleriyle kaynaşma ve iletişime geçme arzusu kültürlerarası iletişim ortamlarını gerekli kılmaktadır. Ayrıca küreselleşen dünya anlayışı kültür ve

¹ Çalışmada yer alan çeviriler tarafıma aittir.

²(http://vegitek.meb.gov.tr/aok/aok_kitaplar/AolKitaplar/Sosyoloji_2/1.pdf).adresinden alınmıştır.

iletişimin birleşiminden doğan kültürlerarası iletişim ortamlarını her geçen gün daha da gerekli kılmaktadır. Farklılıkların giderek aynılaştığı, tek iklimin varlığının kabul edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu algı kültürlerarası iletişim alanlarının genişlemesini sağlamaktadır. Farklı kültürlerin buluşması, karşılaşması ve kaynaşması günümüzde kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu buluşmalar, karşılaşmalar kültürlerin benzeşmesine, birbirinden ayrılmasına, kültüre özgü değerlerin özenle korunmasına ya da bu değerlerin diğer kültüre aktarılmasına olanak tanımaktadır. Farklı kültürlerin birbirini tanımalarına olanak sağlayan kültürlerarası iletişim ortamlarında bireyler birbirini her zaman hoşgörüyü karşılamayabilir. Bazı durumlarda bu iletişim sürecinde sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bilindiği üzere farklı dil ve kültürlerin bir araya geldiği kültürlerarası iletişim ortamları kültürel engellerin en sık görüldüğü ve yaşandığı süreçlerdir. Kültürlerarası iletişim süreçlerinde bireyler stereotipler, ön yargılar, sosyal dışlanma, yabancılaşma, etnosentrizm vb. sorunlarla yüz yüze gelmektedir. Her birey farklı kültürlerin bir araya gelmesi durumunda ilk olarak kendi ait olduğu kültüre yönelme eğiliminde bulunmaktadır. Bu durum yabancı olan kültürdeki durumların farklı algılanmasına, eksik ya da ahlak dışı görülebilmesine ve kültürlerarası iletişimi olumsuz yönde etkileyen çeşitli durumların doğmasına neden olmaktadır. Farklılıklar genellikle iletişimin önüne set çeken psikolojik bariyerlerdir. Kültür taşıyıcılarının duygu örüntüsü olan varlıklar olduğu göz önünde bulundurulursa iletişim durumunu engelleyici faktörlerin temelinde hem birey hem de toplum psikolojisinin etkin rol oynadığı anlaşılabilir.

Bu çalışma kültürlerarası iletişim ortamları ve bu ortamlarda ortaya çıkan sorunları ele almayı amaçlamaktadır. Ele alınan sorunları *Willkommen in Deutschland* filmi örneği üzerinden işlemektedir. Kültürlerarası iletişim ortamlarında ortaya çıkan sorunların üç farklı kuşağa yansımalarına odaklanmaktadır. Aynı kültürel ortamın üç farklı kuşakta yarattığı sorunlar ve bu sorunların bireylere yansımalarına odaklanmaktadır. *Willkommen in Deutschland* adlı filmde kültürlerarası iletişimi engelleyen durumlara temas edilmektedir. İlgili filmde stereotipler, önyargılar, sosyal dışlanma, göç olgusu ve kültürel engellere temas edildiğinden, çalışmada bu konulara yer verilmiştir.

'Willkommen in Deutschland'

Misafir işçi göçünün tarihsel süreç içerisindeki aşamalarını anlatan *Willkommen in Deutschland* adlı film dışlanmışlık, vatan özlemi, uyum güçlükleri, çevreye yabancılaşma ve kimlik arayışı gibi temaları ele almaktadır. Göçün insanlara hissettirdiği; ayrılık, acı, bilinmezlik, dışlanma, kültür şoku, yabancılaşma, ötekileşme gibi duygulara tamamen hapsolmeden, insanların mizahi yanlarına dokunarak bu duyguların ekrana yansıtılabileceğini gösteren bir filmidir. *Willkommen in Deutschland* filmi, Almanya'ya misafir işçi olarak gelip, daha sonra oraya yerleşen ve orada emekli olan Yılmaz çiftinin Türkiye'de doğup, Almanya'da büyüyen çocukları Veli, Muhammet ve Leyla'nın, Almanya'da doğup büyüyen oğulları Ali'nin, torunları Canan ve Cenk'in göç sürecini anlatan ve belgesel niteliği olan bir filmidir. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan nüfus kaybı, Avrupa'da başlayan yeniden yapılanma sürecinde ciddi bir işgücü açığı ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1950'li yılların ortalarından itibaren bu sorunla karşı karşıya kalan Almanya, bu açığı yerli nüfustan karşılayamayınca başta İtalya ve İspanya olmak üzere Güney Avrupa ülkelerinden karşılama yoluna gitmiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde bu ülkelerden istenen işgücünü sağlayamayınca, Almanya, Türkiye'yi de bu kervana dâhil etmiştir. Filminde çıkış noktası bu tarihi göç hareketidir. Film bu göç hareketini eski belgesel görüntüleriyle tarihe göndermeler yaparak başlamaktadır. Göçün arka planında yatan nedenleri anlatması açısından böyle bir giriş yapılması oldukça yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir.

Filmde hikâyenin başladığı tarih 10 Eylül 1964'tür ve tesadüfen seçilmemiştir. Çünkü bu yıl Almanya'ya gelen misafir işçilerin (Gastarbeiter) sayısının en yüksek düzeye ulaştığı tarihtir. Bu tarihte misafir işçilerden biri tarihe geçecektir. Hüseyin Yılmaz yaptığı centilmenlikten dolayı, tarihe geçmeyi kıl payı kaçırmış ve bir milyon birinci işçi olmuştur. *Willkommen in Deutschland* filmi de 1964 yılında bu kervana dâhil olan bir milyon birinci misafir işçi Hüseyin Yılmaz'ın Almanya'ya gidişi ve sonrasında

yaşanan olayları konu almaktadır. Film Almanya'ya gitmek isteyen işçilerin sağlık kontrolünden geçirilerek sadece sağlıklı olanların başvurularının kabul edildiğine ilişkin karelerle devam etmektedir. Bu karelerle işçilere yapılan muamele hayvan pazarında yapılan işlemlere benzetilerek Alman hükümetinin bu konuda sergilediği tutuma ince bir eleştiri yapılmaktadır. Misafir işçilerin Almanya ekonomisinin gelişimine katkı sağlayacakları beklentisiyle Alman yetkililer tarafından işçi göçünün başlangıç yıllarında büyük coşku ve törenle karşılanmaları da filmde yer verilen karelerdendir. Ayrıca bu işçilerin gelişleri çeşitli törenlerin yanı sıra 'Gastarbeiter in Deutschland' manşetleriyle gazete ve dergilerde o yıllarda yerini almıştır. Göçün ilk yıllarında işçiler için misafir işçi kavramı kullanılmaktadır. Çünkü Almanya bir göçmen ülkesi olmak istememektedir ve bu işçilerin bir süre sonra kendi ülkelerine geri dönecekleri düşünülmektedir. Zamanla bu işçiler için çalışma arkadaşı anlamına gelen Mitarbeiter kavramı kullanılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda geri dönüşler gerçekleşmediği gibi işçiler ailelerini de yanlarına almaya başlamışlardır.

Misafir işçi olarak gelen bu insanların geri dönmeyecekleri ve Almanya' da kalıcı oldukları kesinleşince göçmen anlamına gelen Einwanderer kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Filmde bu kavramın süreç içinde değiştiğini görmekteyiz. Film, bu kavramı ilk olarak Der Spiegel dergisinin Gastarbeiter in Deutschland manşeti ile beyaz perdeye yansıtır ve bu kavramsal dönüşümün son halini ise Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in Hüseyin Yılmaz'a gönderdiği mektup aracılığıyla izleyiciye duyumsatılır. Film daha iyi bir gelecek hayaliyle, eşlerini ve çocuklarını geride bırakarak Almanya'ya gelen işçilerin Münih tren garındaki görüntüleriyle devam etmektedir. Doğdukları yerden başka bir yer tanımayan bu işçilerin farklı bir ülkeye gelmiş olma kaygıları izleyiciye geçirilmektedir. Bu işçilerden biri olan Hüseyin Yılmaz da dilini bilmediği bu ülkenin tren garından endişe ve umudu bir arada yaşayarak geleceğine doğru yürür. Almanca bilmeyen, Almanya'yı tanımayan, en ağır işlerde çalışarak ailesini geçindirmeye, çocuklarına iyi bir gelecek kurmaya çalışan Hüseyin Yılmaz'ın fabrika ile yurt (Heim) arasında geçip giden günlerinin gösterildiği sahneler, işgücü olarak giden birinci kuşağın kaldıkları yerleri ve oradaki yaşam koşullarını izleyiciye yansıtmaktadır.

Film 45 yıl sonrasında devam etmektedir. Bu süreçte aile Almanya'da kökleşmiş, hatta Alman vatandaşı olabilmek için hazırlıklara bile başlamıştır. Anne Yılmaz Alman vatandaşı olabilmek için can atarken, baba Yılmaz bu durumu hiç istememektedir. Alman vatandaşı olacakları gece bir rüya görür ve bu rüya göçmenlerin bilinçaltı kaygılarını tamamen yansıtması açısından önem taşımaktadır. Bu kâbusta Alman yetkili çifte pasaportları uzatır, Almanya'yı öncü kültür olarak kabul etmelerini ve bu kültürün gereklerini yerine getirmelerini ister. Belgeleri imzalar imzalamaz yetkili çifte iki tabak domuz eti ikram eder. Alman vatandaşı oldukları andan itibaren eşinin kıyafetlerinin ve kendi bıyıklarının tam bir Alman benzediğini gören Hüseyin Yılmaz eşinin yetkilinin söylediği her şeyi koşulsuz kabul etmesinin şaşkınlığı içinde uyanır. Bu kâbusta verilmek istenen duygu Türk kültürel kimliğini yitirerek tipik Alman vatandaşı rolüne bürünme korkusudur. O kadar yıl geçmesine rağmen Hüseyin Yılmaz'ın önyargılarından kurtulamadığı bu rüya aracılığıyla izleyiciye aktarılmıştır. Ayrıca Almanları ötekileştirme boyutunun bazen abartıldığı eleştirisi de bu karelerde yapılmıştır. Ancak filmde bu noktaya çok abartılmadan hafifçe temas edilmiştir.

Kültürlerarası İletişim ve Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar

Kültür ve iletişim birbirinden ayrı düşünülmeyen iki olgudur. Kültürlerarası iletişim farklı kültürlerde çeşitli eylemlerde bulunan insanların davranış, düşünce, inanç, sanat, din vb. alanlarını tanıma olanağı sunmaktadır. Kültürlerarası iletişim kültürler arasında yapılan gezintiden doğmaktadır. Anadil dışında başka bir dille karşılaşma durumunda sadece dil değil, o dili oluşturan kültür de söz konusudur. Bu durumda başka bir kültürün varlığı idrak edilmektedir ve o kültürdeki duygu ve düşünce durumlarının anlaşılması için kültürlerarası iletişime gereksinim duyulmaktadır. Kültürlerarası iletişimde sadece farklı kültüre yönelik bir sorgulama yapılmaz, aynı zamanda ait olunan kültüre yönelik bir sorgulama içine de girilmektedir. Kültürlerarası iletişim hem ait olunan kültürde var olan eksikliklerin farkına varılmasını hem de diğer kültürün bileşenlerinin tanınmasını sağlamaktadır.

Önceleri birbirinden ayrı düşünölen költür ve iletişim olgusunun zamanla birbirine bağlı bir yapı sergilediği görölmüştür. Bu iki olguyu bir araya getiren ve költürlerarası iletişim kavramını ilk kullanan Edward T. Hall (1959) olmuştur. Karşılıklı költür çalışmaları ile költürlerin birbirleriyle olan etkileşimine dikkat çekerek költür çalışmalarını iletişim alanına doğru genişletmiştir (Kartarı, 2001: 30-31). Hall'un (1959) başlattığı genişleme költür ve iletişim olgusunun bir araya getiren çalışmalara öncülük etmiştir. Özellikle günümüzün küreselleşen dünya anlayışı költür ve iletişimin birleşiminden doğan költürlerarası iletişim ortamlarını her geçen gün daha gerekli kılmaktadır. Farklılıkların giderek aynılaştığı, tek iklimin varlığının kabul edilmeye başlandığı dünyada artık farklı költürün aynı insanlarına ait olduğu algısı her geçen gün biraz daha yerleşmektedir. Bu algı költürlerarası iletişim alanlarının genişlemesini sağlamıştır. Farklı költürlerin buluşması, karşılaşması günümüzde kaçınılmazdır. Bu buluşmalar, karşılaşmalar költürlerin benzeşmesine, birbirinden ayrılmasına, költüre özgü değerlerin özenle korunmasına ya da bu değerlerin diğer költüre aktarılmasına olanak tanımaktadır.

Gerçek yaşamdan kurgulanan *Willkommen in Deutschland* adlı film farklı költürlerin buluştuğu ve karşılaştığı noktada ortaya çıkabilecek sorunları gerçekçi bir tutumla ele alması bakımından önem arz etmektedir. Bu film farklı költürlerin kapılarını aralamaktadır ve her iki költürün bireyleri arasında bir etkileşim yaratmaktadır. İki farklı költürün taşıyıcısı olan bireylerin düşünce tarzlarını, yaşayışlarını birbirlerine anlatma imkânı tanımaktadır. Farklı költürlerin birbirini tanmasına olanak sağlayan költürlerarası iletişimde bireyler birbirini her zaman hoşgöröyle karşılamayabilir. Bazı durumlarda bu iletişim sürecinde sorunlar ortaya çıkabilir. Bilindiği üzere farklı dil ve költürlerin bir araya geldiği költürlerarası iletişim ortamları költürel engellerin en sık göröldüğü ve yaşandığı süreçlerdir. Költürlerarası iletişim süreçlerinde bireyler stereotipler, ön yargılar, sosyal dışlanma, yabancılaşma, etnosentrizm vb. sorunlarla yüz yüze gelmektedir. Söz konusu film, bu tür sorunlara ilişkin önemli örnekler içermektedir.

Her birey farklı költürlerin bir araya gelmesi durumunda ilk olarak kendi ait olduğu költüre yönelme eğiliminde bulunmaktadır. Bu durumda yabancı olan költürdeki durumların farklı algılanmasına, eksik ya da ahlak dışı görölmesine ve költürlerarası iletişimi olumsuz yönde etkileyen çeşitli durumların doğmasına neden olmaktadır. Költürlerarası iletişimde farklı költürlerin taşıyıcılarının karşılaşması söz konusudur. Farklılıklar genellikle iletişimin önüne set çeken psikolojik bariyerlerdir. Költür taşıyıcılarının duygu örüntüsü olan varlıklar olduğu göz önünde bulundurulursa, iletişim durumunu engelleyici faktörlerin temelinde hem birey hem de toplum psikolojisinin etkin rol oynadığı anlaşılabilir. *Willkommen in Deutschland* adlı filmde költürlerarası iletişimde karşılaşılan sorunlara temas edilmektedir.

Göç Olgusu ve Költürel Engeller

Aidiyet duygusunun ilk geliştiiği ve kök saldığı yerdir yurt; oradan kopup başka bir yere yerleşmek psikolojik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da oldukça güçtür. İnsan bir yerden diğerine göçerken sosyal yalnızlaşmanın içine düşebilir ve ruhsal problemler yaşayabilir. Göç, yaşanan yeri değiştirmek olarak algılanır oysa bir nevi yaşamı değiştirmektir. Değişmeyen ruhla değişmek zorunda kalan hayat arasında sıkışan birey sosyal hayatın gerektirdiği rolleri gerçekleştirme konusunda sorunlarla karşılaşabilir.

Göç, sosyo-költürel, çevresel, bireysel, ekonomik birçok etmeni bir arada barındıran dinamik ve sancılı bir süreçtir. Yurtiçi, yurtdışı, zorunlu ve mevsimlik gibi türleri bulunan göç hem göç edenler hem de göç edilen ülke açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bunlar; fiziksel, sosyal ve sağlık üzerindeki sonuçlar olarak üç başlık altında toplanabilir. Sosyal sonuçlara değinilecek olursa; költürel değerlerdeki değişimleri, göçmenlerin uyum sorunlarını vb. durumları içermektedir. Göçmenler için yeni topluma aidiyet duygusunun oluşması çok kolay değildir ve bu duygunun oluşmaması halinde birey benlik saygısı yitimi tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Kendisini kabul etmediğine inandığı topluma

karşı nefret duygusu besleyebilir ve suça sürüklenebilir. Huzursuzluk yaratarak toplumdan intikam almak niyetindeki göçmenin asıl amacı; ruhundaki huzursuzluğu sosyal çevresindekiyle dindirmektir. Sosyal sonuçlar hem göç edilen ülkeyi hem de göçmeni doğrudan etkileyen olumsuz sonuçlardır.

Birey, yaşamını şekillendirecek, düşüncelerini yönlendirecek organik bir bağın gücüne gereksinim duymaktadır. Adler (2004: 41) *toplum yaşamımızın olduğu kadar akıllarımızın da normlarını ve yapısını etkiler* diyerek birey üzerinde yaptırım gücü olan bu bağın toplum olduğunu göstermektedir. Bireyin kendisini hayata karşı güçlü hissedebilmesi, bu organik bağın toplumun koruması altında olduğu hissiyle doğru orantılıdır. İçinde bulunduğu toplumda var olamayacağı kaygısı, bireyin sosyal kimlik edinme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Aidiyet duygusu gereksiniminin giderilmesi hem birey (göçmen) hem de toplum (göç alan ülkenin üyeleri) açısından oldukça önemlidir. Gereksinimler sadece öz benliğimizde, hazlarımızın ve acılarımızın kaynağı değildir; ama aynı zamanda, toplumun oluşmasına ve topluma eşlik eden bütün avantajlara ve toplumu kargaşaya boğan bütün düzensizliklere de yol açmışlardır (Diderot, 2005: 203). Aidiyet duygusu göçmenlerin en büyük gereksinimi kabul edilmektir, bu gereksinimin gerekli düzeyde karşılanmaması halinde toplumdaki yerleşik düzenin bozulması (kaos) kaçınılmazdır.

Farklı kültürün içine göç yoluyla girmek zorunda kalan bireyin yaşayacağı sorunlardan biri diğeri de yabancılaşmadır. Yabancılaşma bireyin bir nesneyi, doğayı, diğer bireyleri ya da kendisini yabancı bulmaya başlamasıdır. (Esenyel, 2012: 54) Bir tür psikolojik uzaklaşma; herkesten, her şeyden ayrı bir boyuta geçme sürecidir. Birey yeni kültürü anlamaya, içselleştirmeye ve onun değer yargıları doğrultusunda hayatını, düşüncelerini şekillendirmeye çalışırken kendi bireysel ve kültürel kimliğiyle arasında mesafeler oluşabilir. Artık kendisine ve kültürüne yabancılaşmış olan birey kimlik bunalımıyla karşı karşıyadır. Kimlik bunalımı özellikle çocuk, ergen ve gençlerde görülmektedir. Göç bireysel kimlik oluşumunun en kritik evresi olan çocukluk veya ergenlik dönemine denk gelirse kimlik karmaşasının doğması kuvvetle muhtemeldir. Asla yurt olamayacak bir ülkede azınlık statüsünde yaşamak ve kendi ülkesini yurdu olarak hissedememek bu karmaşanın en temel nedenidir. İki farklı kültür arasında çocuk/ergen/genç bocalar, bunun sonucunda yabancılaşma sürecine girer ve yabancılaşma da kimlik bunalımını doğurur. Çalışmaya konu olan filmde Yılmaz ailesinin Almanya'dan Türkiye'ye tatil için geldikleri sahnelerde yabancılaşma duygusu işlenmektedir. Çocuklar köylerine, oradaki yaşam koşullarına ve arkadaşlarına yabancılaşmış durumdadırlar. Bu uzaklaşma onların ait oldukları kültürden koparak farklı bir kültürel boyuta geçtiklerinin kanıtıdır.

Çocuk yaşta başka bir ülkeye göç edenlerde iki kültüre de tam hâkim olamama ya da yeni kültüre tam adaptasyona karşın kendi ülkesinin kültürüne yabancı kalma durumu söz konusu olabilir. Anadili tam öğrenmeden yabancı ülkeye göç eden çocuklar için kültürel adaptasyon tam bir karmaşaya dönüşür çünkü bir kültürel yapıyı kavrayabilmek, onun normlarını içselleştirebilmek ancak dille mümkün olmaktadır. Dil, iç dünyanın dışı açılıştır; birey hangi dilde düşünebiliyorsa dünyayı o dilde algılamaktadır. Bu nedenle göçmen çocuk anadilinden ziyade yabancı dili daha iyi öğrenirse kendini yabancı kültüre daha yakın hisseder, her iki dili de yeterince bilemediği durumlarda ise; iki kültürü de kendisine eşit yakınlıkta ya da kelimenin tam anlamıyla eşit uzaklıkta hisseder. Bu noktada ikili kültür çatışması doğmaktadır. İkili kültür çatışması her iki kültüre de ait olamama, yabancı kalma durumudur. Yavuzer (2001:219) ikili kültür çatışmasını en çok yaşayanların çocuklar olduğunu belirtir ve yabancı ülkede edindiği bazı kültürel kalıplarla, yurdundaki değer yargıları, sosyolojik yapının kendisinde derin izler bırakarak onun aşağılık duygusuna yenik düşmüş bir birey olmasına yol açacağını ileri sürmektedir. Aşağılık duygusu, bireyin toplumda yitip gitmesine ya da silikleşmesine neden olmaktadır. Yitirilmiş bir birey suça karışmış ya da madde bağımlısı olmuş kişileri anlatmak üzere tercih edilirken; silikleşme varlığın anlamsızlaşarak yoklukla eşit konuma gelmesini ifade etmek üzere seçilmektedir. Her iki durum da toplumun bireyi kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır.

Filmdeki ikinci kuşağı temsil eden karakterlerden Muhammet, silikleşmeye örnek teşkil etmektedir. Muhammet öz kültüründen bilinçaltı korkuları ve önyargılarla çıkıp, yeni bir kültüre adapte olmak

zorunda kalmıştır. Bu durum onda olumsuz etki yaratmıştır. Bu etkinin tesiriyle içinde bulunduğu topluma adapte olamadığı gibi kendi hayatının öznesi olamamıştır. Bu durum onun diğer öznelere arasında nesne konuma geçmesine ve hayatının hâkimiyetini yitirerek silikleşmesine neden olmuştur. Muhammet işsiz ve mutsuz bir bireydir, onun hayattaki başarısızlığı filmde yer yer abisi Veli tarafından dillendirilmektedir.

Kendi kültüründen koparılıp başka bir kültüre entegre edilmeye çalışılan çocukların yurtlarına döndüklerinde yaşayacakları yabancılaşma hissinin aşağılık duygusunu daha da arttıracak göz önünde bulundurulursa onların yurtlarına neden geri dönmek istemedikleri sorusunun yanıtının bu duygunun içinde gizlendiği anlaşılabilir. Çalışmaya konu olan filmde, Almanya'ya göç edildiğinde ailedeki çocukların yaşlarının 6 ila 10 arasında değişmekte oluşu, babanın yıllar sonra yurda dönme önerisinin çocuklarca reddedilişi ikili kültür çatışmasına somutlaştırılmış örnek niteliğindedir.

Stereotipler ve Önyargılar

Stereotipler muhtevanın yarısını bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre tarafından oluşturulan resimlerden, yarısını da bireyin zihninde oluşturduğu resimlerden almaktadır. Bireyin içinde bulunduğu kültürden beslenen stereotip, ilgili kültürde var olan temsillerden süzülerek meydana gelmektedir. Birey içinde bulunduğu çevrenin, grubun resmini zihninde tasavvur etmektedir, bu tasavvur içinde bulunduğu çevreyi idrak edebilmesi, tanımlayabilmesi için oluşturduğu öznel bir haritadır. Birey nesnel gerçekliği kendi süzgecinden geçirerek bu öznel haritayı oluşturmaktadır. Walter Lippman³ (1922) stereotip kavramını bireyin dışında cereyan eden nesnel gerçekliğin, bireyin zihninde var olan öznel gerçeklikle basitleştirilmiş bir imge haline getirilmesi olarak tanımlamaktadır. Bireyin zihninde bu imgeler oluştuktan sonra nesnel gerçeklik bir şey ifade etmeyebilir (Yapıcı, 2004: 10).

Stereotiplerin kafamızdaki resimleri basitleştiren zihinsel faaliyetlerin bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu ürünler bireyin bir diğeri hakkında yapacağı objektif değerlendirmelere ket vuran imgelerdir. Muhtevasını bireyin zihnindeki ve sosyal çevresindeki resimlerden alan stereotip, bireyin kendinden farklı olana duygusal bir tepki beslemesine de neden olmaktadır. Stereotip bir toplumdaki/gruptaki bireylerin başka bir topluma/gruba yönelik uzlaşmış inançları, düşünceleri ve bu inançlar, düşünceler çerçevesinde bireylerin zihninde çağrışan resimlerdir. Bir gruba yönelik genelleştirmeye ve abartıya dayalı olumlu ya da olumsuz görüşler olarak da tanımlanabilir. Yelda Arkan'a göre (2015:727) önyargıları da içinde barındıran stereotip, belirli özelliklerin ve davranışların bireylere/toplumlara özgü olması için, sınırlandırma ve sınıflandırmaların oluşumuna dayanmaktadır.

Stereotip ve önyargı arasındaki ilişkiye bakıldığında, bu iki kavramın sık sık birbiriyle karıştırıldığı ve birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu iki kavram arasındaki ince farkı görebilmek için önyargı kavramının içerdiği anlama yer vermek gerekmektedir. G. W. Allport (1946) önyargı kavramına yönelik yaptığı analizde, antik dönemde önceki deneyimlere göre verilen hükümler anlamına gelen bu kavramın daha sonraları mevcut gerçeklere yönelik nesnel bir değerlendirme yapmadan, düşünmeden verilmiş bir yargı manasında kullanıldığını dile getirmiştir. Michael Billig (1984) önyargının sosyal psikolojide bir gruba yönelik olumsuz duygular beslemek ve o gruba karşı olumsuz bir tavır takınmak olarak tanımlandığını ifade etmektedir. Stereotip ve önyargı ilişkisine gelince, yukarıda yapılan tanımlar ışığında önyargıların bir gruba yönelik tamamen olumsuz düşünceler, dezavantajlı hükümler olduğu anlaşılırken, stereotiplerin ise bir gruba yönelik hem olumlu hem de olumsuz düşünceler olduğu söylenebilir. Vinsonneau önyargıyı bir tutum, stereotipi ise bireyin başka gruba yönelik oluşturduğu resim ve paylaştığı düşünceler olarak tanımlamaktadır (1997:160 akt. Yazıcı, 2004: 16). Stereotipler bazen önyargılardan beslenirken, bazen de önyargıları beslemektedir. *Willkommen in Deutschland* adlı

³Walter Lippman stereotip kelimesini bugün sosyal bilimler ve sosyal psikoloji literatüründeki anlamıyla ilk defa kullanan bir gazetecidir. Bu kavramın mucidi olarak bilinmektedir (akt. Yapıcı, 2004:9)

filmde bu kavramlar mizahi bir dille anlatılmaktadır. Bu örneklerin geçtiği konuşma bağlamları ve diyaloglar şu şekildedir:

Konuşmanın geçtiği bağlam: Muhammet Almanya'ya gidecekleri akşam vedalaşmak için arkadaşıyla buluşur. Arkadaşı abisinin Almanlarla ilgili anlattıklarını Muhammet ile paylaşır.

- İyi ki ben gitmek zorunda değilim. Oradaki herkes gavur. Abim dedi ki Almanlar domuz eti ve insan yiyorlarmış. Böyle haça asılı bir adamları varmış. Hatta onu da yemişler. Her Pazar bir kilisede toplanıp, onun etini yiyip, kanını içiyorlarmış (00:26:38- 00:26:58).

Bu diyalogda Müslümanların Hıristiyanlara karşı olan önyargıları bir çocuğun dilinden aktarılmaktadır. Muhammet arkadaşının anlattıkları karşısında dehşete kapılmış ve bilinçaltında baskılayamadığı bu korku gece düşünde egoyu yenerek gün yüzüne çıkmıştır. Haz ve korkunun harmanlandığı rüyasında kendisini Coca Cola dolu bir odada bulur, keyfinin yerinde olduğu bir anda kapı aralanır ve haça gerili İsa karşısındadır. Zihnindeki korkularla rüyasında yüzleşmesi Muhammet'in bu korkuları günlük yaşamda önyargıya dönüştürmüştür. Almanya'ya gittikleri ilk gün evlerinin mutfağında haça gerili İsa heykeliyle göz göze gelmesi Muhammet'in korkusunun yaşadığı kültür şokuyla birleşmesi önyargısının daha da güçlenmesine neden olmuştur.

Önyargı ve stereotipin işlendiği bir diğer sahne ise Fatma Yılmaz'ın komşularıyla vedalaşmak için köydeki evlerinde bir araya gelmesidir. Komşular getirdikleri hediyelerin gerekçelerini şöyle dile getirmektedirler:

-Al canım! Almanya çok soğukmuş diyorlar.

-Al! Bunları kendim ördüm. Almanlar çok pismiş diyorlar.

-Almanya'da bir tek patates varmış (00:27:08-00:27:24).

Komşuları ile Fatma Yılmaz arasında geçen bu diyaloglarda Alman kültürüne karşı önyargılar işlenmektedir. Türk kültürü taşıyıcıları Alman kültürünü bu söylemleriyle kendi kültürlerinden aşağı konumda gördüklerini somutlaştırmaktadır. Getirdikleri hediyeler de bu düşünceye ne kadar saplandıklarının göstergesi niteliğindedir.

Bu örneklerle yönelik genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; Almanların çok pis olması, domuz eti ve insan eti yemeleri Türklerin Almanlara olan önyargılarına örnek teşkil ederken, Almanya'nın çok soğuk olması ve Almanların sadece patates yemeleri (Kartoffelfresser) stereotipe yani Almanya'ya yönelik uzlaşılmış düşüncelere örnek teşkil etmektedir. Ayrıca filmde Alman karakterlerin açık tenli, renkli gözlü ve erkeklerin bıyıksız olması, Türk karakterler ise bıyıklı, genelde esmer olması ilgili toplumlara yönelik stereotipler olarak değerlendirilebilir. Filmde Türk kültüründen bir türlü kopamayan Hüseyin Yılmaz ve kendini hiçbir zaman Alman kültürüne ait hissedemeyen Muhammet bıyıklıdır. Alman kültürünü ilk benimseyen ve Almancayı ilk edinen aile üyesi Leyla babasının Alman stereotipine uyması için bıyıklarını kesmesini istemektedir. Bu talebin altında Leyla'nın Alman kültür taşıyıcıları tarafından kabul görme ve o kültüre tamamen ait olma arzusu yatmaktadır.

Sosyal Dışlanma

Kendi kültürünün tesiri altındaki birey için farklı bir kültüre entegre olabilmek oldukça zordur. Birey, kültüründen tam bir kopma yaşayamaz çünkü sahip olunan sosyal kimliği terk edip yeni bir kimlik edinmek oldukça güçtür ve aşılması zor olan birçok engeli beraberinde getirmektedir. Aşılması güç olan engellerin en büyüğü sosyal dışlanmadır. Entegre olunmaya çalışılan kültürün üyeleri farklı kültürün taşıyıcılarını sonsuz bir hoşgörülle karşılayamamaktadır hatta onları rahatsız edici bulabilmektedir ve bu durumda yok sayma (kayıtsızlık), reddetme vb. olumsuz tutumlar geliştirebilmektedir.

Sosyal dışlanma, herhangi bir sebepten ötürü toplumsal hayata katılamamak, sosyal, politik, kültürel, ekonomik alanlara entegre olamamaktır. Bireyin ya da grubun içinde yaşadığı topluma aidiyet duygusu

besleyememesi, varlığını anlamsız ve bireysel kimliğini değersiz hissetmesi olarak da tanımlanan sosyal dışlanma bazen bireyin ya da grubun kendi isteğiyle toplumun dışına taşması bazen de toplum tarafından birey ya da grubun dışta bırakılması şeklinde gerçekleşmektedir. Sosyal dışlanmaya genellikle yoksullar, yaşlılar, işsizler, göçmenler, engelliler, psikiyatrik rahatsızlıkları bulunanlar ve çocuklar maruz kalmaktadır. Sosyal dışlanma altı boyuttan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, ekonomik durumu içeren materyal (maddi) boyut; ikincisi mekân kullanımını kapsayan mekânsal boyut, üçüncüsü ise; toplumsal ve özel hizmetlerden yararlanabilmeyi ifade eden mal ve hizmet boyutudur. Dördüncü boyut olan sağlık ve refah boyutu, tedavisi zor hastalıklara karşı zayıf olma vb. durumları içermekle birlikte materyal boyutla da yakından ilgilidir. Bu çalışma için özel önem taşıyan kültürel boyut beşinci sırada yer almaktadır. Etnik köken vb. nedenlerden dolayı öteki etiketine maruz kalarak dışlanma sürecini kapsamaktadır. Son boyut toplum yaşamına katılma boyutudur ve daha çok sosyo-politik niteliktedir (Buchanan, 2007; Morris&Barners, 2008'den akt. İçağasıoğlu-Çoban, 2011:118).

Kültürel boyutu biraz daha açmak gerekirse; toplumsal hayatı yönlendiren normların taşıyıcısı olan kültüre adaptasyonda farklı sebeplerden ötürü (engelli olma, ağır psikiyatrik hastalıklara sahip olma, davranış ve duygulanım bozuklukları gösterme, farklı yaşam biçimini benimseme, farklı etnik kökene sahip olma, vb.) sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Etnik köken farklılığından kaynaklanan dışlanma, iki farklı kültürün karşı karşıya gelmesidir. Bu iki kültür arasında benzer noktalar ve kültür üyeleri arasındaki hoşgörü oranında sosyal entegrasyon kolaylaşır aksi durumda; yerleşik kültürde farklı kültürel kimlikle var olma çabası sosyal dışlanmayı kaçınılmaz kılabılır. Stereotipler ve önyargılar yeniden karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bunlar farklı kültüre karşı hoşgörünün azalmasına neden olmaktadır ve bu durum söz konusu kültür üyelerinin sosyalleşme sürecine ket vurmaktadır. Bir gruba dair sahip olunan, genellikle yanlış olma olasılığı yüksek, kulaktan dolma bilgilerin özeti niteliğini taşıyan ve karşıt gruplar arasındaki çatışmayı yansıtan kalıp tutumlar, kültürün içinde değerlendirilebilir (Ertürk, 2011: 60). Kültür bir toplumun duygu ve düşünce bütünlüğünün normlaşmış şeklidir. Kalıp tutumlar çoğunlukla negatif olmaktadır ve bunlar önyargıya zemin hazırlamaktadır. Önyargı birey ya da grup hakkında temellendirilmemiş olumsuz tutumlardır. Bu olumsuz tutumların davranışa dönüşmesi farklı kültürün üyeleri ve yerleşik kültürün üyeleri arasında toplumsal uzaklığın doğmasına neden olmaktadır. Coşkun, birey-birey, birey-grup, grup-grup ilişki çiftlerindeki kopukluk olarak tanımladığı toplumsal uzaklığın; din, ırk ve kültür farklılığından doğabileceğini ileri sürmektedir. (2011: 29-30) Farklı inanç sistemleri, toplumsal gen farklılıkları bireysel ve sosyal kimlik oluşumunda farklı etkilere sahiptirler ve farklılıklar genellikle hoşgörüsüz tutumla -önyargıyla- karşılanmaktadır, bu durum toplumsal uzaklığın doğmasına ve nihayetinde sosyal dışlanmaya yol açmaktadır.

Sosyal dışlanmanın hem sebebi hem de sonucu olan toplumsal uzaklığın bu üç boyutu da *Willkommen in Deutschland* adlı filmde yer almaktadır. Filmde farklı din, ırk ve kültürün temsilcisi olan Yılmaz Ailesi Alman toplumunun içinde var olma çabasıdadır. 1982 yılında Almanya'nın prestijli dergilerinden biri olan Der Spiegel'de yayınlanan bir anket Almanya'da yerli halkın Türkleri diğer azınlıklara oranla %48 daha az sempatik ve Afrika ve Pakistan kökenli azınlıklardan daha antipatik bulduğunu belirtmektedir.⁴ Bu sonuçlar o dönemlerde iki halk arasında toplumsal uzaklığın varlığının kanıtı niteliğindedir. Anketin yayınlandığı dönem ile filmin anlattığı dönemin hemen hemen aynı olduğu göz önünde bulundurulursa filmde ailenin sosyalleşme sürecinde yaşadığı sorunlara değinilmesi olağanlaşmaktadır.

Yerleşik kültürün üyeleri, sosyalleşme sürecindeki farklı kültür üyelerine kalıp tutumlar dışında farklı tutumlar geliştirme eğiliminde olabilirler. Bu noktada kişilikler ve kişilikler arası ilişkiler devreye girmektedir. Fromm (2005: 123-125) kişilikler arası ilişki türlerinin sosyalleşme sürecindeki eğilimleri belirlediğini ileri sürdüğü tezinde bu ilişki türlerini ortak yaşama, geri çekilme, yıkıcılık ve sevgi ilişkisi

⁴ (<http://turgutgoksu.com/FileUpload/ks7441/File/onyargy.pdf>) adresinden alınmıştır.

olarak belirlemektedir. Bu çalışmada özellikle, yakınlık ilişkisini ifade eden ortak yaşamının tersi olan; geri çekilme ve yıkıcılık türü üzerinde durulmaktadır. Olumsuz duyguların temsilcisi olan geri çekilme ve yıkıcılık uzaklaşmayı ifade etmektedir. Kişisel acizlik hissine maruz kalan farklı kültür üyesi karşıt grubu tehdit olarak algılayarak geri çekilme sürecine girebilmektedir ya da tam tersi yerleşik kültür temsilcileri, farklı kültürel kimlik taşıyıcılarını tehdit olarak görebilmektedir ve uzaklaşarak kurtulma fikrine kapılabilmektedir. Geri çekilme bu grupta kayıtsızlık şekline bürünebilmekte ve diğer grubu aşağılama, kendi kültürünü daha üstün görerek böbürlenme boyutuna gelebilmektedir. Yıkıcılık, geri çekilmenin somut halidir ve yok edilme kaygısıyla doğan yok etme dürtüsünün ürünüdür. Farklı bir toplumda varlığını sürdürme kaygısındaki birey veya grup savunma psikolojisiyle negatif bir tutum sergileyebilmekte ve karşıt gruptan uzaklaşabilmektedir. Farklı kültürden gelenlerin kendi kültürünü yozlaştıracağı ve kendilerine ait merkez konumu ele geçirecekleri, kültürel kimliklerinin yok edileceği kaygısıyla onlara kayıtsız kalabilmektedir. Onları aşağılayarak hiçlik hissine kapılmalarını bilinçli olarak ya da bilinçsizce yıkıcılık boyutuna geçebilmektedirler. Bu farklı psikolojik durumlar sosyal entegrasyonu engelleyerek sosyal dışlanmayı tetiklemektedir.

İnsan sosyal bir varlıktır ve içinde bulunduğu toplumda ilişkiler boyutuyla var olmaktadır. İlişkileri zayıflatacak durumlar birey/grubun toplumdaki varlığını anlamsızlaştıracak, toplumun dışına kaymasına sebep olacaktır ve birey/grup hayata karşı motivasyonu kaybedecektir. Özmete'nin de değindiği üzere sosyal dışlanma fiziksel, ruhsal ve toplumsal bir engellilik halidir. (Özmete, 2011: 81) Kendisini dört bir yandan kuşatan bu engellilik içinde hapsolan motivesiz birey/grup toplum için tehdit arz eder duruma gelecektir ve toplum ondan uzaklaşmayı yeğleyecektir. Sosyal psikolojide bütün durumlar iç içe geçmiştir ve sebebin sonucu; sonucun da sebebi doğurduğu çift yönelimli bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle yerleşik kültür ve farklı kültür temsilcileri (azınlık gruplar) arasındaki çatışmalarda sebep ve sonuç her zaman net çizgilerle ayrılamayabilir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin/grubun bu durumla neden karşı karşıya kaldığı sorusuna yanıt bulunması ancak her iki kültürel yapının ve o kültürün üyelerinin detaylı olarak incelenmesi sonucunda mümkün olabilmektedir.

Willkommen in Deutschland Filminin Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar Bağlamında Analizi

Ali, Alman kültürü içine doğmuştur ve tüm gelişim evrelerini (psikoseksüel, psikososyal, kültürel vb.) bu kültürün uyarılarına maruz kalarak geçirmiştir. İçinde yaşamış olduğu topluma uyum sağlayabilmek için bilinçli/bilinçsiz olarak Alman kültürüyle bütünleşmiştir. Ali'de gerçekleşen bu kültürleme süreci kardeşleri için söz konusu değildir. Kardeşlerinde kültürlenmenin izleri gözlemlenmektedir. İki farklı kültürün etkileşimi ve bunun sonucunda kendi kültürleriyle Alman kültürünü harmanlayan bir oluşum söz konusudur. Her iki kültüre mesafeli yeni bir aidiyetin temsilcisi durumundadırlar. Ayrıca birden fazla kimliğin temsilcisi olarak, her iki kültürden beslenen yeni bir kimliği ortaya koymaktadırlar. Almancayı iyi bilmeleri, çevreleriyle uyum sorunu yaşamamaları, Almanlarla sosyal ve kültürel ilişkilerinin artmasıyla çocuklar Almanya'dan kopamaz duruma gelmişler ve bu ülke kültürünün bir parçası olmuşlardır. Öyle ki babalarının Türkiye'den bir ev satın alması ve yaz tatilinde Türkiye'ye gitme fikri evde bir kaos ortamının yaşanmasına neden olmuştur.

Aileleri Türk olsa bile çocuklar Alman kültürünün içinde her geçen gün şekillenmektedirler. Hareketleri, yaşam tarzları, davranışları, olaylara bakış açıları içinde büyüdükleri kültürle yoğrulmaktadır. Türk kültürel kimliğine sahip olsalar bile, Alman kültürünün yoğun etkileri altında gelişen aidiyet duyguları onların yönünü Almanya'ya çevirmiştir. Alman kültürüne hep mesafeli duran birinci kuşak sonraki kuşaklara oranla daha gelenekçidir ve daha kapalı bir yaşam tarzı benimsemiştir. Filmde üçüncü kuşağı temsil eden Canan, sevgilisi David'den evlenmeden hamile kalmış ve bu konuyu ailesine söyleyecek cesareti kendinde bir türlü bulamamıştır, çünkü gelenekçi bir yapıya sahip olan ebeveynlerinin bu duruma vereceği tepkiden çekinmiştir.

Göçmenlik kuşaktan kuşağa aktarılmış ve kuşaklara yansması farklı olmuştur. Bunlar sosyalleşme, iletişim kurma ve dil öğrenme gibi farklılıklardır. Göç süresinin uzamasıyla birlikte Veli, Muhammet, Leyla ve Ali'nin kendi aralarında Almanca kullanımının giderek artması filmde dikkatleri çeken noktalardan biridir. Hatta Ali'nin kardeşlerine oranla çok daha az Türkçe bildiği ve cümle kurmakta çok zorlandığı, üçüncü kuşağın temsilcisi Cenk'in ise hiç Türkçe bilmediği gözlemlenmektedir. Bu durum göçle birlikte ortaya çıkan ve gelişen doğal bir sonuçtur.

Farklı kimlik ve kültürlerle karşılaşan bireylerde kimlik sorununun daha karmaşık hale geldiği açıktır. Bu gibi durumlarda bireyler, kim oldukları ya da nereye ait olduklarını sorgulayarak bir kimlik arayışına girmektedirler. Filmde bu durum ailenin en küçük bireyi üçüncü kuşağın temsilcisi Cenk üzerinden anlatılmaktadır. Annesi Alman, babası ise Türk olan Cenk, Ben kimim? Türk müyüm? Alman mı? sorularıyla aslında yaşadığı karmaşayı ailesine yansıtmaktadır. Yaşadığı kimlik karmaşası yetmezmiş gibi, Cenk'in derste yaşadığı olaylar da içinde bulunduğu durumun daha karmaşık bir hale gelmesine neden olmuştur. Filmde Cenk'in öğretmeni öğrencilerin geldikleri ülkeleri mknatıslı isimliklerle haritada işaretlemektedir. Sıra Cenktedir. Öğretmeni Cenk'e nereli olduğunu sorar, Cenk Anadolu cevabını verir. Duvardaki haritada sadece Avrupa ülkeleri yer almaktadır ve haritada Türkiye'nin batısının sadece bir kısmına yer verilmiştir. Bu yüzden öğretmeni Cenk'in ismini tahtanın boş bir alanına yapıştırmıştır. Bütün öğrencilerin isimleri haritada bir bir yerini alırken, sadece Cenk'in isminin dışarıda bırakılması onun hoşuna gitmemiştir. Melez kimliği gittiği okuldaki arkadaşları tarafından dışlanmasına neden olmuştur. Cenk okulda Türk ve Alman grubu arasında yapılan maçta hiç Türkçe bilmediği için Türkler tarafından, Türk olduğu için ise Almanlar tarafından dışlanmıştır ve hiçbir tarafa kabul edilmemiştir. Yaşadığı kimlik bunalımı, dışlanma ve öfkeyle birleşince, Cenk arkadaşlarından biriyle kavga etmiştir. Yaşadığı öfkeyi, kafasında cevaplandıramadığı soruları ilk başta evdekilere anlatmak istememiştir. Ancak aynı gün babaannesinin 'Biz artık Almanız' sözleri üzerine daha fazla dayanamamış ve Neyiz biz şimdi? Türk mü, Alman mı? Dedem ve nenen Türk ise neden burada yaşıyorlar? gibi sorular sorarak yaşadığı karmaşayı dile getirmiştir. Anne ve babasından aldığı cevaplar birbirinden farklı olunca, kuzeni Canan devreye girmiş ve Cenk'in yaşadığı bu bunalımı bir nebze de olsa dindirmeye çalışmıştır.

Yılmaz ailesinin zamanla Türkiye ile olan bağları zayıflamaya başlasa da Baba Yılmaz hiçbir zaman Türkiye'den kopmayı aklından geçirmemiştir. Türk kültürünü, Türkçeyi tamamen unutmamaları ve/veya çocuklar Türkiye'ye döndüklerinde zorluk yaşamamaları için evde Türkçe konuşmayı tercih etmişlerdir. Hatta bu kültürel bağın kopmasını istemediği için baba Yılmaz Türkiye'den bir yazlık ev satın almıştır. Bu durum ailede bir kaos ortamı yaratsa da tüm aile bu evin tamiri için yola çıkmıştır. Almanya'dan Türkiye'ye uzanan yolculuklarının İstanbul'a kadar olan kısmını uçakla, İstanbul'dan köylerine uzanan yolu ise kiraladıkları araçla devam etmişlerdir. Yolda Canan, Cenk'e ailenin Almanya'ya gidiş serüvenini anlatmaya devam ederken, hiç beklemedikleri bir şey yaşanmış ve baba Hüseyin Yılmaz ölmüştür. Aile, Hüseyin Yılmaz'ı memleketlerine defnetmek istemiş, ancak hastanede Alman vatandaşı oldukları için bu durumun kanuna aykırı olduğu gerçeğiyle yüzleşmişlerdir. Bunun üzerine aile Hüseyin Yılmaz'ı kendi yöntemleriyle köylerine gömme kararı almıştır. Köyde İslami geleneklere uygun olarak yapılan cenaze töreninde Almanya'da doğanlar hariç diğer karakterler Türkiye'deki halleriyle yan yana saf tutmuşlardır. Bu sahnede verilmek istenen mesaj kültürel kimliğin hiçbir zaman tamamen yok olamayacağı ve bireyin benliğinde varlığını pasif bir şekilde devam ettireceğidir. Bu törenin ardından aile Hüseyin Yılmaz'ın satın aldığı evi görmeye gittiklerinde şaşırtıcı bir manzarayla karşılaşır. Ev sadece tek bir duvar ve ahşap bir kapıdan ibarettir. Bu kapı metaforu aslında ailenin Türk kültürüyle olan bağlarını sembolize etmektedir. Filmde kapının boşluğa açılması ailenin yok olup giden kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Tek bir duvara tutunan bu tek kapı Hüseyin Yılmaz'ın ailesinin yaşadığı bu kültürel kopuşu engelleme çabası olarak yorumlanabilir. Bu kültürel kopuşa cevap ailenin hiçbir zaman kendini Alman kültürüne ait hissedemeyen bireyi Muhammet' ten

gelmiştir. Muhammet'in bu tek kapı ve duvardan oluşan yapıyı inşa etmek için Türkiye'de kalma kararı almıştır. Onun bu isteği aslında kendi kültürel kimliğini yeniden var etme girişimidir.

Filmin sonunda yer verilen Max Frisch'in *Man hat Arbeitskräfte gerufen, und es sind Menschen gekommen* (İş gücü istedik fakat insanlar geldi) sözü İkinci Dünya Savaşı sonrası yerle bir olan Alman ekonomisini yeniden canlanması için çeşitli ülkelerden gelen iş gücüne Almanya'nın bakış açısını yansıtmaktadır. İşgücü açığını kapatmak için bin bir umutla gelen bu işçilere sadece istihdam gözüyle bakıldığı, bu insanların o toplumdaki geleceği, sosyal hayatlarının yapılan planlara göçün ilk yıllarında dâhil edilmediği ve yıllarca geri dönecekleri gözüyle bu insanlara yaklaşıldığı vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Toplumların maddi ve manevi değerlerinin bütününe yansıtan, toplumsal yaşamı düşünsel ve ilişkiler boyutunda etkileyen kültür olgusu pek çok bileşenden oluşmaktadır. Kültür insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Aynı zamanda eyleyenlerin ve toplumların en derinlerine işlemiş olan kültür olgusu kuşaktan kuşağa aktarılan dinamik bir olgudur. Her toplum var olduğu sürece kültürünü geliştirmeye devam etmektedir. Bu sırada karşılaştığı toplumlardan, içinden geçtiği kültürlerden bir şeyler almaktadır ve kültüründe diğer kültürlerden izler taşımaktadır. Kültürler bir başka toplumdan alınan düşünceler sayesinde kendi bünyesine yeni bir şeyler katabilmektedir ya da kültüründe olmayanı kendi kültürüne kazandırabilmektedir.

Filmler kültürleri buluşturan, bir araya getiren ve kültürleri birbirlerine tanışık kılan bir iletişim aracıdır. Kültürlerarası iletişimde etkin bir role sahip olan filmler yaşamın içinden gerçek kesitler sundukları, hayatı yansıttıkları için kültürel farklılıklara ve kültürlerin bulunduğu noktalarda ortaya çıkabilecek kültürel sorunlara ayna tutmaktadır. Bu nedenle kültürlerarası iletişimde doğan sorunlar çalışmada bir film örneğinde ele alınmıştır.

Willkommen in Deutschland filmi Türkiye ve Almanya olmak üzere iki ayrı kültür ortamında geçmektedir. Dolayısıyla filme iki dil ve iki kültür hâkimdir. Kültürlerarası bir iletişim ortamı söz konudur. Diyaloglarda geçen dil Almanca ve Türkçedir, gönderge ortamı ise Alman ve Türk kültürüdür. Türkiye'de geçen sahnelerde yoğun olarak Türkçe konuşulmaktayken, Almanya'daki sahnelerde ise Yılmaz çifti hariç ailenin diğer bireyleri Almanca konuşmaktadır. Yılmaz çifti bu tavrıyla Türk kültürünün her zaman temsili durumundadır. Film Türk ve Alman kültürü arasındaki farklılıkları mizahi bir dille, üç farklı kuşak üzerinden anlatmaktadır. Alman kültürü içine doğmayan kuşaklar ve Alman kültürü içine doğan kuşakların kültürel farklılıklara verdiği tepkileri ve yaşadıkları duygu durumlarını işlemektedir. Kültürlerarası iletişimde doğan sorunların yansımaları kuşaktan kuşağa farklılık göstermektedir. Filmde Türk kültürü içine doğan bireyler Alman kültürüne karşı önyargılıyken, Almanya'da doğan bireyler ise Türk olmalarına rağmen Türk kültürüne karşı hem önyargılı hem de yabancıdır. Ailenin en büyük çocuğu Muhammet Türk kültüründen bir türlü kopamadığı ve o kültürle kardeşlerine oranla daha uzun süre temas ettiği için Alman kültürü içerisinde silikleşmiştir ve çevresiyle kurduğu sosyal ilişkilerde sıkıntılar yaşamaktadır. Kıyafetleri ve bıyığı Türk kültürü stereotipini yansıtmaktadır. Bu tercihi onun Türk kültüründen kopmadığının ve Alman kültürüne olan önyargısının göstergeleridir. Türk kültürüne aidiyet duygusu diğer çocuklarda Muhammet kadar belirgin değildir, hatta bir sonraki kuşakta Türk kültürüne yabancılaşma söz konusudur. İçinde yaşanan kültüre temas süresi arttıkça kültürlerarası iletişimde doğan sorunlar bireylerde boyut değiştirmektedir. Birey çevresini kuşatan kültürün uyarılarına sürekli maruz kalmaktadır. İlgili kültüre uyum sağlayabilmek adına birey kültürü bir bakıma edinmek zorundadır. Bu nedenle ikinci kuşakta karşı kültüre (Alman kültürü) olan önyargı temas süresiyle birlikte kendi kültürüne, ait olduğu kültüre (Türk kültürü) yönelmektedir. Birey kendi kültürüne yabancılaşmaktadır ve bu kültürü kabullenmekte zorlanmaktadır. Bir nevi kimlik çatışması yaşamaktadır. İki kültür arasında sıkışıp kalmaktadır.

KAYNAKLAR

- Coşkun, H. (2011). Toplum Hizmet Uygulamaları. Ankara: Anı Yayınları.
- Dollard, J. (1939). Culture, Society, İmpulse and Socialization, in American Journal of Sociology, 45, 50-63. The University of Chiago Press.
- Döring, S. (2006). Kulturspezifika im Film: Probleme in ihrer Translation. Berlin: Frank& Time.
- Düren, Z. (2007). Kültürlerarası Yönetimde Koalisyon Gereği ve Sinerjik Arayışlar, İ. Ü Siyasal Bilgiler Dergisi, 36, 85-107.
- Ertürk, Y. D. (2012). Sosyal Psikoloji Ders Notları: Kalabalık İçinde Ben. İstanbul: Ulus Medya Grup Basım Yayın ve Reklamcılık.
- Esenyel, M. Z. (2012, Bahar). Yabancılaşmanın Ontolojik Boyutu: Heideggerci bir bakış, *Heidegger: Özne Felsefe ve Bilim Yazıları* (16. Kitap). Konya: Çizgi, 54-68.
- Fromm, E. (2005). Kendini Savunan İnsan. İzmir: İlya.
- Gillin, J.P. (1948). The Ways of Men. New York: Macmillian.
- Güvenç, B. (1999). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hall, E. T. (1959). The Silent Language. New York: Garden City.
- Hansen, K. P. (1995). Kultur und Kulturwissenschaft. Tübingen - Basel: Francke. (UTB. 1846.)
- Harris, M. (1983). Cultural Antropology. New York: Harper & Row.
- İçağasıoğlu-Çoban, A. (2011). Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller. 107-122, içinde Y. Özkan (Ed.). Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı. Ankara: Maya Yayınevi.
- Kartarı, A. (2001). Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim. Ankara: Ürün.
- Linton, R. (1945). *The Cultural Background of Personality*. New York: Appleton-Century- Crofts.
- Lipmann, W. (1922). *Public Opinion*. New York: Harcourt Brace.
- Luyken, G.M, Herbst, T., Langham-Brown, J., Reid, H. ve Spinhof, H. (1991). Overcoming language barriers in television. Manchester: The European Institute for the Media.
- Niedermann, J. (1941). *Kultur. Werden und Wandlungen des Begriffs und seiner Ersatzbegriffe von Cicero bis Herder*. In Bertoni, G. (Hrsg.). (1941): Bibliotheca dell, archivum romanicum. Serie I, storia -letteratura-paleografia. Vol. 28. Firenze: Bibliopolis.
- Ogburn, W. F. ve Nimkoff, M.F. (1940). *Sociology*. Boston: Mifflin.
- Özmete, E. (2011). Yoksul Ailelerde Sosyal Dışlanmaya Karşı Güçlendirme Yaklaşımı. 71-88, içinde Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı. Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Turney- High, H. H. (1949). *General Antropology*. New York: Crowell Co.
- Tylor, E. B. (1979 [1871]). Antropology. An Introduction to the Study of Man and Civilization. Vol I & II. London: Watts& Co.
- Wiley, M. (1929). The Validity of the Culture Concept. In American journal of sociology 35, 204-219. The university of chicago press.
- Yapıcı, A. (2004). Din, Kimlik ve Ön yargı: Biz ve Onlar. Adana: Karahan.
- Yavuzer, H. (2001). Çocuk ve Suç. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş tarihi:06/05/2023

Kabul tarihi:11/06/2023

Yayın Tarihi:26.06.2023

Cilt/Sayı: 1(1)

Yayın dönemi: Yaz

Sayfa: 36-52

Atf: Bağcı, H., Erdoğan, A. ve Altahir, A. (2023). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hikâye kitaplarındaki kültürel unsurlar: "yabancı öğrenciler için türkçe hikâyeler" serisi b2 düzeyi örneği. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 36-52.

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hikâye Kitaplarındaki Kültürel Unsurlar: "Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" Serisi B2 Düzeyi Örneği

Hilal BAĞCI¹, Aysun ERDOĞAN², Ekram ALTAHİR³

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yunus Emre Enstitüsü, bagci.hilal@hbv.edu.tr, ORCID: 0009-0001-6885-1018

Yüksek Lisans Öğrencisi, Meb PİKTES, erdogan.aysun@hbv.edu.tr, ORCID: 0009-0006-6655

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, altahir.ekramaltahir@hbv.edu.tr, ORCID: 0009-0003-0019-671

ÖZET

Kültür bir milletin yaşayış, düşünüş ve inanış tarzını yansıtan değerler bütünüdür. Yabancı/ikinci bir dil öğrenmek, sadece hedef dilde sözcük ve yapı yeterliliğine sahip olmayı değil; hedef kültürü de tanımayı ve öğrenmeyi gerektirmektedir. Yabancı/ikinci dil öğrenen bireylerin hedef kültüre karşı geliştirecekleri yaklaşım dil öğrenim süreciyle yakından ilişkilidir. Bireyin karşılaştığı yeni kültürdeki düşünce, davranış, inanış ve gelenekleri doğru tanınması ve kendi kültürüyle ilişkilendirmesi dil öğrenme süreci üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. Yabancı/ikinci dil öğretimine yönelik geliştirilen materyallerde hedef kültürün aktarımdan ziyade etkileşime açık bir şekilde öğreniciye sunulması önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan materyallerde kültürel öğelerin kullanımının önemi ve gerekliliği sorgulanmış; bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PİKTES) kapsamında hazırlanan B2 düzeyi "Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" hikâye setindeki kültürel unsurlar incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda hikâye setinde sıklıkla ve az değinilen kültürel öğeler tespit edilmiş, hedef kitlenin profiline göre kültürel öğelerin çeşitlendirildiği yardımcı materyallerin alanda gerekliliği düşüncesine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dil-kültür ilişkisi, Yabancı/ikinci dil öğretimi, Kültürel unsurlar, Kültürel etkileşim.

Cultural Elements in Storybooks for Teaching Turkish as a Foreign Language: "Turkish Stories for Foreign Students" Series B2 Level Example

ABSTRACT

Culture is a set of values that reflect the way of life, thinking and belief of a nation. Learning a foreign/second language is not just about having vocabulary and structure proficiency in the target language; it also requires recognizing and learning the target culture. The approach that foreign/second language learners will develop towards the target culture is closely related to the language learning process. Recognizing the thoughts, behaviours, beliefs and traditions in the new culture that the individual encounters correctly and associating them with his own culture will have a positive effect on the language learning process. In materials developed for foreign/second language teaching, it is important to present the target culture to the learner in a way that is open to interaction rather than transfer. In this study, the importance and necessity of the use of cultural elements in the materials used in teaching Turkish as a foreign language were questioned; in this direction, the cultural elements in the B2 level "Turkish Stories for Foreign Students" story set prepared by the Ministry of National Education within the scope of the Project for the Integration of Syrian Children into the Turkish Education System (PİKTES) were examined. As a result of the study, the cultural elements that are frequently and rarely mentioned in the story set have been determined, and it has been reached the idea that the auxiliary

materials in which the cultural elements are diversified according to the profile of the target audience are necessary in the field.

Keywords: *Language-culture relationship, Foreign/second language teaching, Cultural elements, Cultural interaction.*

GİRİŞ

Dil, sınırlı sayıda sesbirimlerle sınırsız sayıda sözcük üretmeye yarayan, en temel anlamıyla insanlar arasında iletişimi sağlayan canlı bir varlıktır. Tüm canlı varlıklar gibi dil de zamanla değişerek zamanın ruhuna ve yapısına uyum sağlar. Dili insanların şekillendirdiği bir “biçim” olarak tanımlayan Saussure, aynı zamanda dilin toplumun ayrılmaz bir parçası olduğunu da dile getirir (1985). Dili; duygu, düşünce ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir dizge olarak tanımlayan Aksan (1977), dilin iletişimsel özelliğine vurgu yapar. Toplumsal ve iletişimsel olan her gösterge gibi dil de aynı zamanda kültürün taşıyıcısıdır. Kültür, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde (2022) “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanır. Kültür, içinde olduğu toplumun parmak izidir. İnsanlık tarihi boyunca ilkel veya gelişmiş tüm milletleri karakterize eden düşünce ve hayat tarzı, örf ve ananeler, sanat, tarih, dil, dinî inançlar gibi unsurların her biri o toplumun kültürünü inşa eder.

Kültürün oluşması ve sürekliliğinde etkili olan unsurların en başında şüphesiz “dil” gelmektedir çünkü milletlerin, varlıkları boyunca kültürü meydana getiren tüm ortak değerleri “dil” sayesinde nesilden nesle aktarılır. Dil, her şeyden önce bir iletişim aracıdır ve birincil işlevi, insana özgü eklemli seslerle bir dilsel toplulukta iletişim sağlamasıdır (Vardar, 1998). Dilin insanlar arasında iletişim aracı olarak kullanılması, dilin toplumsal bir işleve sahip olduğunu ortaya koyar. Güvenç (1974) dil ve kültür ilişkisini “Dil, kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi, hazinesi ya da sözlüğü gibidir.” ifadesiyle açıklar. Okur ve Keskin (2013) her ulusun, dilinin sunduğu olanaklardan yararlanarak, dilini kullanarak ve geliştirerek tarih boyunca kendi benliğini, varlığını sergileyen bir kültür ortaya koyduğunu ve birbirinden ayrı düşünülmemeyen bir ilişki içerisinde dilin içinde kültürün bütün özelliklerinin ve tarihsel, toplumsal tüm birikimlerinin bulunduğunu belirtir. İnsanlar ait oldukları toplumun ve o topluma ait kültürün kelime ve kavramlarıyla kendilerini ifade ederler. Kavramların arka planında o dile ait bir kültür geçmişi bulunmaktadır (Kalfa, 2020).

Küreselleşme ile birlikte kültürel sınırların kalktığı ve birçok dilin bir arada kullanıldığı günümüzde dil öğretim yaklaşımları, çoğul dilli ve çoğul kültürlü bireylere yönelik uygulamalara ağırlık vermektedir (Köçer ve Ökten, 2022). Dil öğretimine uluslararası çerçeve ölçütler getiren Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni (CEFR)’de eylem odaklı dil öğretimi bağlamında yabancı/ikinci dil öğrencisi; “sosyal aktör” olarak toplum içinde, gündelik yaşamda iletişim kurmak ve yaşamını sürdürmek için çeşitli sosyal roller üstlenen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle yabancı/ikinci dil öğrencisinin hedef dildeki yetkinliği kadar hedef kültürdeki yetkinliği de önemlidir. Bu sebeple yabancı/ikinci dil öğrenen bireyler dilini kullanacağı toplumun kültürünü de bilmek durumundadır (Fişekçioğlu, 2019).

Dil, karmaşık bir yapıya sahiptir. Dil öğretimi yapı bilgisi, söz dizimi ve sözcük bilgisiyle sınırlandırılmaz. Dil kuralları çoğunlukla iyi bilinse de kültürel bilginin yeterli düzeyde olmaması, dilin etkin biçimde kullanımını engelleyen bir durumdur (Aydın, 2020). Buradan hareketle yabancı/ikinci dil öğretiminin hedefi sadece kaynak dilin söz varlığının ve yapı bilgisinin hedef kitleye kazandırılması değil; kaynak kültürün de hedef kültürle etkileşim hâlinde sunulması olmalıdır. Çünkü yabancı/ikinci dil öğrenen bireyler o dilin düşünce ve değerler sistemini de öğrenecektir. O dili konuşanların kültürel etkinliklerini ve kültüre bağlı olarak gelişen davranış biçimlerini de kavrayacaktır. Kavanoz ve Ökten (2014), yabancı/ikinci dil öğrenen bireylerin, hedef dili öğrenirken dilsel-kültürel yetkinliğe ihtiyacı olduğunu ve yabancı dil eğitiminin, dili yerinde ve uygun olarak kullanımını sağlayan bu yetkinliğin gelişimini temel alması gerektiğini belirtir. Bireylerin dili daha iyi anlayabilmeleri için dilini öğrendikleri ülke ile ilgili kültürel özellikleri öğrenmeleri oldukça önemlidir (İşcan ve Yassıtış, 2018).

Yabancı dil öğretiminde, kültür öğelerinin çeşitliliği, öğrencilerin kültürlerarası farkındalığını artırarak iletişimde etkin olmalarını sağlar (Ökten ve Kavanoz, 2014). Tapan'a (2011) göre yabancı/ikinci dil öğrenen bireyler hedef kültürle karşılaştıklarında onu kendi ön bilgileriyle kavramaya ve yorumlamaya çalışırlar böylelikle öğrendikleri kültürel değerlerle kendi kültürleri arasında ilişki kurarlar. Bu ilişki öğrencinin hedef kültüre olan ilgisini artırırken kendi kültürüne farklı bir açıdan bakmasını sağlar.

Okur ve Keskin (2013) kültürel unsurların yabancı/ikinci dil öğretim ortamlarına doğru ve etkili bir şekilde yansıtıldığında;

- Öğrencinin kendi yaşamından farklı bir yaşam tarzını öğrenmek isteyeceğini ve bunun sonucunda derse daha çok motive olacağını ve ilgi göstereceğini,
- Kendi kültürüyle hedef kültür arasında mukayese yapabilme fırsatı bulan öğrencinin kendi kültürüne daha analitik yaklaşacağını ve fark etmediği ayrıntılar yakalayabileceğini,
- Ana dili olarak konuşan kişiler arasındaki bildirişimde empati duyma becerisi gelişmiş olan öğrencinin yanlış anlamalarla karşı karşıya kalmayacağını sağladığını belirtmişlerdir.

Nurlu (2019), yabancı/ikinci dil öğrenen bireylerin hedef dilde kültürel yetkinlik düzeyine erişebilmesi için o dilin konuşulduğu ülkenin coğrafi özelliklerini bilmesi, o toplum için önemli olan tarihî olaylar hakkında bilgi sahibi olması, hedef kültürdeki müziği, edebiyatı ve diğer sanatları tanınması; yemek, alışveriş, tanışma doğum günü gibi durumlarda kullanılan kalıplaşmış ifadeleri kullanabilmesi; günlük olaylarda toplumun bakış açısıyla hareket etmesi ve toplumda yaygın olan vücut dilini bilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Günümüzde öğretim materyalleri içinde ders kitapları, sınıf ortamında dil öğretiminin/öğreniminin merkezinde yer almaktadır. Göçen ve Yazıcı'ya (2021) göre ders kitaplarındaki kültürel unsurlar; Türkçenin doğru ve tam öğretilmesi, Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlaması ve dolaylı da olsa Türkiye'nin turizm elçiliği görevini üstlenmesinde yardımcı olmaktadır. Bu nedenle yabancı/ikinci dil olarak Türkçenin öğretimine yönelik hazırlanmış materyallerde kültürel değerlerin doğru ve etkin bir şekilde hedef kitleye sunulması önem arz etmektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ders kitaplarının yanında yardımcı materyal olarak düzeylere göre hazırlanmış hikâye kitaplarının kullanımı giderek artmaktadır. Şimşek ve Gün (2017) yabancı/ikinci dil öğrencilerinin hedef dille birlikte, hedef dili kullanan toplumun kültürünü, geleneklerini, yaşayışını, toplumsal reflekslerini de aynı süreçte öğreneceğini; bu bağlamda hikâye kitaplarının söz varlığını geliştirdiği gibi yabancı/ikinci dil öğrencisini hedef kültürle buluşturan önemli bir araç olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PİKTES) kapsamında hazırlanan B2 düzeyi "Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" hikâye setindeki kültürel unsurlar incelenmiş ve incelenen hikâye setinde;

"Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setindeki,

1. "Kumların Altındaki Sır" hikâyesindeki kültürel unsurlar nelerdir?
2. "Yıl Sonu Pikniği" hikâyesindeki kültürel unsurlar nelerdir?
3. "Ağrı Dağı'na Tırmanış" hikâyesindeki kültürel unsurlar nelerdir?
4. "Kral Mezarları" hikâyesindeki kültürel unsurlar nelerdir?
5. "Ateş Böcekleriyle Dans" hikâyesindeki kültürel unsurlar nelerdir?

sorularına cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada kullanılan hikâye seti doküman niteliği taşıdığından etkileşimsiz nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Doküman analizi resmî veya özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi ile yapılır (Ekiz, 2009).

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında, Okur ve Keskin'in (2013) yabancı/ikinci dil öğretimi için hazırlanan kitaplardaki kültür öğelerini tespit etmek için Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni (CEFR)'de yer alan sosyokültürel kavram alanlarından hareketle oluşturdukları tablodan (Bkz. Tablo 1.) yararlanılmıştır. Tabloda yer alan Gelenekler ve Folklor başlığı altına alt öge olarak "Kalıplaşmış sözler, deyimler, atasözleri ve ikilemeler"; Coğrafya ve Mekân başlığı altına ise alt öge olarak "Tarihî ve kültürel mekânlar" ve "Diğer (Yeme-içme mekânları, coğrafi oluşumlar vb.)" başlık olarak eklenmiştir.

Tablo 1.

Metinlere Yansıyan Kültürel Öge ve Alt Öğeler

Alt Öge	1. Yaşam	Günlük	2. Kişiler Arası İlişkiler	3. Değerler ve Eğitim	4. Edebiyat, Sanat ve Müzik	5. Gelenekler ve Folklor	6. Sosyal Yaşam	7. Coğrafya ve Mekân
a.	Yiyecek-içecek		Kişiler	Değerler	Edebiyat	Özel günler ve gelenekler	Moda	Yer (iller ve/veya diğer yerleşim yerleri)
b.	Yemek zamanları, sofrada		Selamlaşma ifade ve davranışları	Eğitim	Müzik	Sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler	Yasaklar	Tarihî ve Kültürel Mekânlar
c.	Resmî çalışma zamanları	tatiller,	Aile yapıları ve ilişkileri, kuşaklar arası ilişkiler	Dil ve tarih bilinci/sevgisi	Sanat	Dinî kurallara dayalı davranışlar	Alkış ve güzel hareketler	Diğer (Yeme-içme mekânları, coğrafi oluşumlar vb.)
d.	Boş zaman etkinlikleri, Hobiler		Politik ve dinsel gruplar arası ilişkiler	Diğerleri	Gösteri sanatları	Doğum, evlilik gelenekleri	Diğerleri	
e.	Karşılıklı konuşmalarda (yaşa, cinsiyete, resmîyete vb.) kullanılacak sözler ve kalıplar		Konuk etme, ikram etme ve hediyeler		El sanatları geleneği	Festivaller, törenler, kutlamalar		
f.	Yeme ve içme alışkanlıkları		Diğerleri		Diğerleri	Danslar		

g.	Oyunlar	Toplumsal uygulamalar, ritüeller, bätıl inançlar
h.	Spor	Halk bilgisi, evren ve doğayla ilgili uygulamalar
i.	Müzik	Kalıplaşmış Sözler Deyimler, atasözleri ve ikilemeler
j.	Diğer	Diğer

Araştırmanın Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PIKTES) kapsamında hazırlanan B2 düzeyi “Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” hikâye setindeki “Kumların Altındaki Sır”, “Yılsonu Pikniği”, “Ağrı Dağı’na Tırmanış”, “Kral Mezarları”, “Ateş Böcekleriyle Dans” adlı hikâye kitapları oluşturmuştur. Veri kaynağını oluşturmak için amaçsal örnekleme yöntemine başvurulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler, betimsel yöntemle analiz edilmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin önceden belirlenen ölçeklere göre yorumlanmasına dayanan nitel bir analiz türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışmanın veri kaynaklarını B2 düzeyinde hazırlanan “Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” hikâye setindeki “Kumların Altındaki Sır”, “Yılsonu Pikniği”, “Ağrı Dağı’na Tırmanış”, “Kral Mezarları” ve “Ateş Böcekleriyle Dans” hikâyelerindeki kültürel unsurlar oluşturmaktadır. Adı geçen hikâye setindeki kültürel unsurlar, üç araştırmacı tarafından belirlenerek, Tablo 1.de verilen yedi ana başlık altında yorumlanarak tasnif edilmiştir.

BULGULAR

“Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” setindeki beş hikâye kitabının analizi sonucunda kitaplarda yer verilen kültürel unsurlar tablo hâlinde sunulmuştur. Tabloda kültürel unsurların kitaplardaki yansıtılma biçimi, hangi sayfada geçtiği ve Tablo 1’e göre hangi ana ve alt başlıklar altında değerlendirildiği kodlanarak belirtilmiştir.

Kumların Altındaki Sır

“Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” setindeki “Kumların Altındaki Sır” adlı hikâyede geçen kültürel unsurlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2.

Kumların Altındaki Sır Hikâyesindeki Kültürel Unsurlar

Alt Öge	Kültürel Unsurların Yansıtılma Biçimi	Sayfa Numarası
7c	<i>Bağ evlerine gece geç vakitte gelmişlerdi.</i>	4

2a	<i>Bu şirin mi şirin bağ evi, onlara dedelerinden kalmıştı. Her sene yaz tatilinde annesi, babası ve kardeşiyle birlikte bu şirin kasabadaki bağ evine gelirlerdi.</i>	4
2a	<i>Gökhan, kardeşi Bilge ile birlikte kaldığı odanın penceresini açtı.</i>	4
1a	<i>Onları incir ağaçlarının kuytularında saklanan kuşların ötüşü karşılamıştı.</i>	4
2c	<i>Bu şirin mi şirin bağ evi, onlara dedelerinden kalmıştı.</i>	4
2c	<i>Her sene yaz tatilinde annesi, babası ve kardeşiyle birlikte bu şirin kasabadaki bağ evine gelirlerdi.</i>	4
5i	<i>Gökhan burayı çok seviyor, her sene yaz tatilinin gelmesini iple çekiyordu.</i>	4
5i	<i>Burası onun için çok özeldi çünkü her yıl kardeşi Bilge ile birlikte yeni maceralara burada yelken açıyorlardı.</i>	4
1a	<i>Önünde küçük bir bostan, sol tarafında ise fasulye ve domateslerin olduğu bir sebze bahçesi vardı.</i>	4
7a	<i>Evleri Bozcaada 'nın sahile yakın bir yerindeydi.</i>	4
5i	<i>Bir yandan da uykusunu yeni almış bir kedi gibi geriniyordu.</i>	5
5i	<i>Bilge “Önce bir kendime geleyim de düşünürüz.” dedi.</i>	5
5i	<i>Bırak da keyfini çıkarayım.</i>	5
1b	<i>Kahvaltı hazır, sizi bekliyoruz.</i>	5
5i	<i>Kahvaltudan sonra cırcır böcekleri eşliğinde yola koyuldular.</i>	5
7b	<i>Bilge “Bilemiyorum, kaleye mi çıksak?”</i>	5
2c	<i>Gökhan gülümseyerek kardeşine omuz attı.</i>	7
7a,7b	<i>Geçen yılki keşfimiz Akvaryum Koyu 'ydu. Bu sene rotamız Bozcaada Kalesi olsun.”</i>	7
5i	<i>Şimdi bütün ada onların ayaklarının altındaydı.</i>	7
1d	<i>Ada sakinleri çoktan plajları doldurmuş olmalıydı.</i>	7
5i	<i>Gökhan ve Bilge kaleye çıkar çıkmaz manzaranın büyüsüne kapıldılar.</i>	7
1e	<i>“Abi! Burada otlarla kaplı betondan bir merdiven var.</i>	7
5i	<i>Deniz ısl ısl parlıyordu.</i>	7
3a, 5i, 2c	<i>Gökhan merhamete gelir ve Bilge 'nin dediğini kabul ederdi.</i>	9
5i	<i>İki kardeş çalıları yara yara merdivenlerden aşağı inmeye başladı.</i>	9

5i	Kim bilir kaç zamandır burada?	13
5i	Gökhan, Bilge'ye hak veren bir sesle "Bilemiyorum. Aslına bakarsan ben de bir anlam veremedim. " dedi.	13
3a	"Hayır, ona dokunmayacaksın. Bize ait değil o!"	13
5i	Gökhan, kardeşinin bu sözüyle hayallere daldı.	14
6c,7a	Türkiye 'de milyonlarca yıllık dinazor iskeleti bulan kâşif kardeşler!	14
5i	İki kardeş net göremedikleri boşluğa doğru bakarak gelen seslere kulak kesildiler.	14
6c, 7a	"Milyonlarca yıllık dinazor iskeleti." dedi Gökhan büyük bir gururla.	14
5b	Çok eskiden kalenin güvenliğini sağlamak amacıyla kral tarafından büyük köpekler yetiştirilmiş. Biz de yakın zamanda onların iskeletlerini bulduk.....	14
5i	... "Sizi hayal kırıklığına uğratmak istemezdim çocuklar ama durum sizin sandığınız gibi değil.	16
5i	Etrafa bir bakarsanız burada bir çalışma olduğunu fark edersiniz.	16

Tablo 2'ye göre "Kumların Altındaki Sır" hikâyesinde en çok "Gelenekler ve Folklor", "Coğrafya ve Mekân" ile "Kişiler Arası İlişkiler" başlıkları altında kültürel unsurlara yer verilmiştir. Hikâyede 15 kültürel unsur "Gelenekler ve Folklor" başlığı altında, 7 kültürel unsur "Coğrafya ve Mekân" başlığı altında, 6 kültürel unsur "Kişiler Arası İlişkiler" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Hikâyede "Edebiyat, Sanat ve Müzik" başlığı altında herhangi bir kültürel unsur örneğine rastlanmamıştır.

Yıl Sonu Pikniği

"Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setindeki "Yıl Sonu Pikniği" adlı hikâyede geçen kültürel unsurlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.

Yıl Sonu Pikniği Hikâyesindeki Kültürel Unsurlar

Alt Öge	Kültürel Unsurların Yansıtılma Biçimi	Sayfa Numarası
2a	<i>Ben Feride, Ürdünlüyüm.</i>	4
3b	<i>Lisede başarılı bir öğrenciydim.</i>	4
5i	<i>Öğretmenlerimin de yönlendirmesiyle öğrenim hayatıma farklı bir ülkede devam etme fikri bana çok cazip gelmişti.</i>	4
5i	<i>Hangi ülkede okuyacağıma net karar vermemiştim.</i>	4
7a	<i>Türkiye bana olabilir gibi geliyordu.</i>	4
4f	<i>Her akşam yemekten sonra bütün aile bir Türk dizisi seyretmek üzere televizyonun karşısına geçiyorduk.</i>	4
2c	<i>Hep birlikte gülüştük.</i>	4
7a	<i>Dizinin mekânı İstanbul'du. İstanbul harika bir şehirdi.</i>	4

3b	<i>Çalışmamın ödülünü de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanarak almıştım.</i>	4
2d	<i>“Üzülme, burada dünyanın birçok ülkesinden arkadaşların olacak.</i>	5
5i	<i>Hem böylece kültürlerle ilgili merak ettiğim birçok şeyi de birinci ağızdan öğrenebilecektim.</i>	5
2a	<i>“Çıkışta o çok sevdiğimiz kafeye gidelim mi?” dedi Fatma.</i>	5
1a	<i>Fesleğenli limonata içeriz.</i>	5
5i	<i>Çünkü derslerin ardından zaman zaman bir yerlere gidiyorduk.</i>	5
3b	<i>İlk sınavımızı olacaktık.</i>	7
3c	<i>Fatma ise Türkiye'ye bizden birkaç ay önce geldiği için Türkçe bilgisi biraz daha iyi durumdaydı.</i>	7
5i	<i>Sınavda o kadar heyecanlıydım ki elimde olmadan Fatma'ya sürekli soru soruyordum.</i>	7
5i	<i>O bana cevap vermiyordu ama ben ona soru sormaya aynı heyecanla devam ediyordum.</i>	7
5i	<i>Fatma ve Katya'yla daha çok vakit geçirmeye başladık.</i>	7
1a	<i>Buzlu limonatalarımızı sipariş ettik.</i>	7
1a	<i>Bir kez buzlu kola isteyecekken muzlu kola demiştim de garson kolanın yanında meyve tabağı da getirmişti.” dedi.</i>	7
5i, 7c	<i>Fatma söze girdi: “Benim de başımdan çok komik bir olay geçmişti. Bir gün lokantadayım.</i>	9
5i	<i>Konuşmamdan yabancı olduğumu fark edince gülmeye başladı.</i>	9
5i	<i>Zaman zaman o restorana gittiğimde kasadaki kadınla göz göze gelip gülüyoruz.</i>	9
1d	<i>“Arkadaşlar bütün hazırlık sınıfı arkadaşlarımızla bir piknik düzenlemeye ne dersiniz?”</i>	9
5i	<i>Katya o gün bir öneride bulundu.</i>	9
5i	<i>Hem bol bol hatıra fotoğrafı da çekeriz.” dedi.</i>	9
5i	<i>Bu fikir benim de çok hoşuma gitti.</i>	9
5i	<i>Hepsi piknik fikrine sıcak baktı.</i>	9
1e	<i>Fikrimizi öğretmenimiz Gül Hanım ile de paylaştık.</i>	9
1e	<i>Hocamız bizim hep birlikte bir organizasyon planlamamıza çok sevindiğini söyledi.</i>	9
1c	<i>Çarşamba dersimiz 12.00'de bitiyor.</i>	10
3b	<i>Ders çıkışında herkes TÖMER'in önünde olsun.</i>	10
7a	<i>Sizi İstanbul'un cennetten bir köşesine, Aydos piknik alanına götüreceğim.” dedi.</i>	10

3a, 1f	<i>“İş bölümü yapmalıyız. Herkes kendi ülkesine ait yöresel bir yemek yapsın.” dedim.</i>	10
6c	<i>Gül Hoca “Çok güzel fikir!”</i>	10
5i	<i>Hepimiz çarşamba gününü iple çekiyorduk.</i>	10
1a	<i>Gül Hoca “Çok güzel fikir! Ben de sevdiğinizi söylediğiniz yaprak sarmasından yapacağım.” dedi.</i>	10
1a	<i>Rahile “Ben Uygur mantısı yapacağım. Bizim mantımız Türkiye’deki mantıdan daha büyük.”</i>	10
1a	<i>“Ben de Özbek pilavı getireceğim.</i>	10
5i, 6c	<i>Parmaklarınızı yiyeceksiniz.” diye övündü Abid.</i>	10
1a, 1f	<i>“Ben de Rus salatası yaparım. Türkler de yapıyorlar ama bizim yaptığımıza pek benzemiyor. Orijinal Rus salatasını görün.”</i>	10
5i	<i>Dan “Hangisi daha lezzetli?” dedi hocamıza muzır bir bakış atarak.</i>	11
1h	<i>“Ben de top getireceğim. Yediklerimizin üstüne spor olur.”</i>	11
5i	<i>“Ben de top getireceğim. Yediklerimizin üstüne spor olur.” diye sözü bağladı Merdan.</i>	11
1e, 6c	<i>“Tebrik ediyorum arkadaşlar.</i>	11
5g	<i>Türkler buna aynı zamanda ‘imece usulü’ diyorlar.” dedi hocamız. “İmece usulü, bir grup ya da toplum içinde işlerin gönüllü ya da zorunlu olarak el birliği içinde yapılmasıdır.” diyerek devam etti.</i>	11
5i	<i>“Herkes hazırsa yola çıkıyoruz.” dedi.</i>	12
5i	<i>Bu zümrüt yeşili manzaradan gözlerimizi alamıyorduk.</i>	12
5i	<i>Etrafta ötüşen kuşların sesi insana huzur veriyordu.</i>	12
5i	<i>Arkadaşlarımın da mutluluğu gözlerinden okunuyordu.</i>	13
2e	<i>Üstelik sofrayı da hazırlamıştı.</i>	14
2e	<i>Mahcup bir şekilde “Neden zahmet ettiniz öğretmenim. Biz size yardım edecektik?” dedik.</i>	14
1f	<i>“Yemekten sonra çay da içecek miyiz?” dedi Dan.</i>	15
1f,	<i>“Türkler yemekten sonra mutlaka çay içiyorlar. Ben de buna alıştım. Hatta yemekten önce de içiyorlar.”</i>	15
1a, 1f	<i>Tavşankanı bir çay artık çoğumuzun en sevdiği içeceklerden biri olmuştu.</i>	15
5i	<i>Lütfen, geç kalmayın.”</i>	15
5i	<i>Ben yürüyüşe çıkmadım.</i>	15
5i	<i>Bir ara göz ucuyla öğretmenimize baktım.</i>	16

5i	<i>Eğer bu yakınlarda bulamazsak polise haber vereceğiz.” dedi.</i>	16
5i	<i>Şu bir yıl içinde Fatma’yla yaşadığım anılar gözlerimin önünden bir film şeridi gibi geçiyordu.</i>	16
5i	<i>Her kafadan ayrı bir ses çıkıyordu.</i>	16
5i	<i>Fatma otobüsün arka koltuğunda mışıl mışıl uyuyordu.</i>	17
5i	<i>Fatma’yı o hâlde görünce rahat bir nefes aldık.</i>	17
5i	<i>Hepimiz şaşkın şaşkın Fatma’ya bakıyorduk.</i>	17
5i	<i>Özür dilerim.</i>	17
5i	<i>Uykusu daha açılmamıştı ve bize öyle masum bakıyordu ki hiçbirimiz ona kızamadık.</i>	17

Tablo 3’e göre “Yıl Sonu Pikniği” adlı hikâyede en çok “Gelenekler ve Folklor”, ile “Günlük Yaşam”a ilişkin kültürel unsurlara yer verildiği görülmektedir. Hikâyede 34 kültürel unsur “Gelenekler ve Folklor” başlığı altında, 19 kültürel unsur “Günlük Yaşam” başlığı altında sınıflandırılmıştır. “Sosyal Yaşam” ve “Coğrafya ve Mekân” başlıklarında sadece 4’er kültürel unsur tespit edilirken “Edebiyat, Sanat ve Müzik” başlığından sadece 1 kültürel öğeye rastlanmıştır.

Ağrı Dağı’na Tırmanış

“Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” setindeki “Ağrı Dağı’na Tırmanış” adlı hikâyede geçen kültürel unsurlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4.

Ağrı Dağı’na Tırmanış Hikâyesindeki Kültürel Unsurlar

Alt Öge	Kültürel Öğelerin Yansıtılma Biçimi	Sayfa Numarası
7a, 7b	<i>Giray, akşamüzeri Hamamönü’nde küçük bir çay ocağında oturuyordu.</i>	4
1a	<i>Bir yandan çayını yudumluyor.....</i>	4
4a, 5i	<i>.....bir yandan da “Kartallar Yüksekte Uçar” adlı dağ sporları dergisindeki makalelere göz atıyordu. “Dünyaya Tepeden Bakabileceğiniz Yerler” adlı makale ilgisini çekti ve bu yazıyı dikkatle okumaya başladı.</i>	4
7a, 7c	<i>Ağrı Dağı Türkiye’nin en yüksek dağdır. Anadolu’yu kuş bakışı seyredebileceğiniz yerlerden biridir. Dağın en uç noktasına Atatürk Zirvesi denmektedir. Dünyanın en meşhur 50 dağı arasında yer almaktadır. 5137 metrelik yüksekliğiyle Avrupa’nın en yüksek üç zirvesinden birine sahiptir.</i>	5
5c	<i>Kutsal kitaplarda da adı geçen Ağrı Dağı’nın farklı dillerde isimleri mevcuttur. Bunların başlıcaları Ararat, Kuh-i Nuh, Cebel’ül Haris’tir.</i>	5
3c	<i>Kaytlara göre bu dağa ilk tırmanış 1829 yılında gerçekleştirilmiştir...</i>	5
5i	<i>Genç yaşında birçok ülkeye gitmiş ve oralardaki en yüksek zirvelere tırmanarak sayısız başarıya imza atmıştı.</i>	5
7c	<i>Türkiye’de ise sadece dağcılığa ilk başladığı yıllarda Süphan, Tendürek ve Erciyes’e tırmanmıştı.</i>	5

2a, 5i	<i>Hikmet de Giray'ın bu düşüncesine sıcak baktı ve ağustosta oraya gitmeye karar verdiler.</i>	7
7a, 5i	<i>Giray ve Hikmet gerekli hazırlıkları yaparak Ankara 'dan yola çıktılar.</i>	7
7a	<i>Gece yarısına doğru Doğubeyazıt ilçesine vardılar ve geceyi bir otelde geçirip iyice dinlendiler.</i>	7
7a, 7c	<i>Önce Eli Köyü 'ne kadar araçlarıyla geldiler. Burası, Ağrı Dağı 'na tırmanmak isteyen her dağcının ilk durağıydı.</i>	7
5i	<i>Bu nedenle Giray ve Hikmet, dönüş yolculuğunu da hesaba katarak yanlarına altı günlük yiyecek ve malzeme almışlardı.</i>	8
6d	<i>Giray ve Hikmet yolculuğa başladıktan beş saat sonra 3300 metre yükseklikteki ilk kamp alanına ulaştılar.</i>	8
5i	<i>Tam yemek hazırlayıp yemeğe başlamak üzereyken de bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlamıştı.</i>	9
1a	<i>Geceyi onlarla çay-kahve içip sohbet ederek geçirdiler.</i>	9
1h	<i>Yerli ve yabancı dağcıların varlığı onları çok mutlu etmişti.</i>	9
1b	<i>Sonraki gün sabah erkenden kalkıp bütün dağcılarla birlikte büyük bir sofraya kurdular ve kahvaltı ettiler.</i>	9
5i	<i>Bir saat sonra da yavaş yavaş diğer gruplar gelmeye başladı.</i>	10
5i	<i>Ertesi sabah bütün dağcılar güneşin doğuşuyla beraber yola koyuldular.</i>	12
5i	<i>4600 metrede zirve platosuna giden yol buzlarla kaplıydı ve dağcılara geçit vermiyordu.</i>	11
5i	<i>Tamam, sen sakin ol! Bir çaresine bakacağız.</i>	14
5i	<i>Hikmet önde Giray arkada tek tek bölümlere bakıyorlardı.</i>	16
5i	<i>Onlark ilerlerken bir çatırtı duyuldu.</i>	17
5b	<i>Hikmet, kulağa çok çılgınca geleceğini biliyorum ama Nuh'un Gemisi'nin kalıntıları olmasın bunlar?</i>	19
5i	<i>Benim de aklıma geldi ama olabilir mi acaba Giray?</i>	19
5i	<i>Dışarı çıktılarında gözlerine inanamadılar.</i>	19
6c, 3a	<i>Şaşkınlıklarını üzerlerinden attıktan sonra birbirlerine sarıldılar.</i>	19

Tablo 4'e göre "Ağrı Dağı'na Tırmanış" hikâyesinde en çok "Gelenekler ve Folklor" ile "Coğrafya ve Mekân"a ilişkin kültürel unsurlar görülmektedir. 16 kültürel unsur "Gelenekler ve Folklor" başlığı altında, 9 kültürel unsur ise "Günlük Yaşam" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Diğer başlıklarda çok az sayıda kültürel ögeye yer verildiği görülmüştür.

Kral Mezarları

"Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setindeki "Kral Mezarları" adlı hikâyede geçen kültürel unsurlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.

Kral Mezarları Hikâyesindeki Kültürel Unsurlar

Alt Öge	Kültürel Ögelerin Yansıtılma Biçimi	Sayfa Numarası
2a	<i>Selim genç bir arkeologdu.</i>	4
3b	<i>Gazi Üniversitesinden yeni mezun olmuş, Antalya Müzeler Müdürlüğünde göreve başlamıştı. Birkaç ay bu iş yerinde masa başı çalıştıktan sonra Antalya Şehir Müzesine görevlendirildi.</i>	4
7b	<i>Birkaç ay bu iş yerinde masa başı çalıştıktan sonra Antalya Şehir Müzesine görevlendirildi.</i>	4
5i	<i>Zaman zaman da saha çalışmaları yaparak tarihî eserleri inceliyordu.</i>	4
2c	<i>O, babasının mesleğini tercih etti.....</i>	4
5i	<i>O, babasının mesleğini tercih etti çünkü arkeolog olmak çocukluktan beri onun rüyalarını süslüyordu.</i>	4
3b	<i>Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde öğretim üyesiydi.</i>	4
7a	<i>Birkaç sene önce Şanlıurfa yakınlarında bulunan.....</i>	4
7b	<i>.....Göbeklitepe isimli tarihî şehrin kazı çalışmalarında görev yapmış, kazıda bulunan en önemli eserlerden biri olan Aslan Kabartmalı Taş'i ortaya çıkaran kişi olmuştu.</i>	4
4c	<i>.....Göbeklitepe isimli tarihî şehrin kazı çalışmalarında görev yapmış, kazıda bulunan en önemli eserlerden biri olan Aslan Kabartmalı Taş'i ortaya çıkaran kişi olmuştu.</i>	4
7b	<i>İlk önce tarihî Alanya Kalesi 'ne gitti.</i>	5
4e	<i>Kalenin zemin katındaki odalarda bekleyen yüzlerce çömleğin hepsini tek tek inceledi...</i>	5
7b, 7a	<i>Selim'in ikinci durağı Simena Antik Kenti 'ydi. Simena Antik Kenti, Kaş ilçesine bağlıydı ve Kaleköy diye de biliniyordu.</i>	5
7b	<i>Ayrıca buradaki kral mezarları diğer yerlerdekinden çok farklıydı.</i>	5
7a	<i>Bu kale, Kekova Adası 'nın tam karşısında, dağın dibine yapılmıştı.</i>	5
1e	<i>— Kaptan, akşama doğru işim bitince seni ararım. Gelip beni alırsın. — Tamam efendim. Siz nasıl isterseniz.</i>	6
4c	<i>Mezarın alt kısmında zenginlik anlamına gelen arı ve çekirge kabartmaları vardı. Mezarın şapka kısmında ise başak, boğa ve aslan kabartmaları olduğunu gördü.</i>	7
5i	<i>Ayrıca mezarın üst kısmının açık olduğunu fark etti.</i>	7
5i	<i>Kabartmalara göz attı.</i>	7
5i	<i>Dikkat kesilip bir kez daha baktı.</i>	7
5i	<i>Bir yandan eli ayağı titriyor bir yandan da gülmekten kendini alamıyordu.</i>	9
5i	<i>Selim kan ter içinde kaldı.</i>	9
5i	<i>Toz bulutu dağıldıktan sonra mezarın içine doğru baktı ve gördüğü manzara karşısında gözlerine inanamadı.</i>	10

5i	<i>Aklına izlediği bir korku filmi gelmişti.</i>	12
5i	<i>Çünkü odadaki eşyalara el değmemişti.</i>	12
3d	<i>Ülkesi için önemli bir hazine bulmuş olabilir.</i>	14
5i	<i>Yavaş yavaş altınlara doğru ilerlemeye başladı.</i>	14
4f	<i>Elması hemen kaidedeki yerine bıraktı.</i>	15
5i	<i>Bütün hayatı gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçiyordu.</i>	16
5i	<i>Birkaç dakika süren sarsıntuların ardından Selim'in korktuğu başına gelmemiş, planı işe yaramış ve sarsıntular son bulmuştu.</i>	16
5i	<i>Mezardan çıkar çıkmaz elması kucağına aldı ve doya doya seyretti.</i>	16
5i, 6c	<i>Selim'in keşfi büyük yankı uyandırdı.</i>	17
5i, 6c	<i>Babası da Selim'le gurur duyuyordu.</i>	17

Tablo 5'e göre "Kral Mezarları" hikâyesinde en çok "Gelenekler ve Folklor" ile "Coğrafya ve Mekân"a ilişkin kültürel unsurlar görülmektedir. 15 kültürel unsur "Gelenekler ve Folklor" başlığı altında, 8 kültürel unsur ise "Günlük Yaşam" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Hikâyede "Günlük Yaşam" kategorisinden sadece 1 kültürel öğeye yer verildiği görülmüştür.

Ateş Böcekleriyle Dans

"Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setindeki "Ateş Böcekleriyle Dans" adlı hikâyede geçen kültürel unsurlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6.

Ateş Böcekleriyle Dans Hikâyesindeki Kültürel Unsurlar

Alt Öge	Kültürel Öğelerin Yansıtılma Biçimi	Sayfa Numarası
7a	<i>Tarık, Muğla'nın Köyceğiz ilçesinde oturan bir lise öğrencisiydi.</i>	4
3b	<i>Fen lisesinde son sınıfta okuyordu.</i>	4
1h	<i>....Tarık, lise birinci sınıftan beri üyesi olduğu Spor ve Dağcılık Kulübü'nün de başkanıydı.</i>	4
1h	<i>Spor ve dağcılık kulübü her yıl çeşitli etkinlikler düzenliyor, yılda birkaç kez dağ yürüyüşü, kamp ve yüzme yarışması organize ediyordu.</i>	4
5i	<i>Kamp yapmak ona doğada vakit geçirme fırsatı veriyordu.</i>	4
5i	<i>Doğada karşılaştığı sorunlarla baş etmek onu mutlu ediyor, onun hayatta kalma becerisini geliştiriyordu.</i>	4
2c	<i>Tam da kamp zamanı ablası doğum yapmış, bir yeğeni olmuştu. Eniştesi yurt dışında olduğu için de Tarık, ablasının yanında kalmıştı.</i>	4, 5
5i	<i>Bundan dolayı bu yılki kampı iple çekiyor, bir an önce kamp vaktinin gelmesini bekliyordu.</i>	5

6b	<i>Kamp için gerekli izinleri aldılar, çevrenin temizliğini yaptılar ve kamp alanının sınırını kulüp üyeleriyle birlikte belirlediler.</i>	5
5i	<i>Günler günleri kovalamış, sonunda Tarık'ın beklediği gün gelip çatmıştı.</i>	5
1i	<i>Kampçılar çoktan gelmiş, şarkılar söyleyerek çadırlarını kurmaya başlamışlardı.</i>	5
2a	<i>Selim ve Sinan'ı çadır kurmakla, Mehmet ve Pelin'i ateşi yakmakla, Serhat'ı ise odun toplamakla görevlendirdi.</i>	7
5i	<i>Herkes hemen işe koyuldu, geri kalanların her biri farklı bir işin ucundan tuttular.</i>	7
1b	<i>Akşama doğru herkesin karnı acıkmış, akşam yemeği hazırlıkları başlamıştı.</i>	7
1a	<i>Tarık ve arkadaşları her zamanki gibi kamptaki ilk akşam yemeğinde sucuk yemeye karar verdiler.</i>	7
1i	<i>Bu sırada Mehmet gitar çalıyor, kızlar ise şarkı söylüyordu. Tarık ve arkadaşları ilk güne yakışır şekilde eğlenmiş, şarkılar ve türküler eşliğinde güzel bir akşam geçirmişlerdi.</i>	7
1e	<i>Arkadaşlarına "İyi geceler." diyerek çadırlarına gittiler.</i>	7
5i	<i>...herkes derin bir uykunun kucağında mışıl mışıl uyuyordu.</i>	9
5i	<i>Arkadaşları uyumasına rağmen onun gözünü uyku tutmadı.</i>	9
5i	<i>Bir müddet daha ilerledikten sonra yavaş yavaş ışığa yaklaştığını hissediyordu.</i>	9
5i	<i>Tarık ışığın kaynağına geldiğinde gözlerine inanamadı.</i>	9
5i	<i>Hemen arkadaşlarına haber verdi ve Tarık'ı aramaya başladılar.</i>	11
1b	<i>Herkes kahvaltı ve diğer işler için telaşla hareket ediyordu.</i>	11
5i	<i>Tarık büyülenmiş gibiydi. Arkadaşlarına hiçbir tepki vermiyordu.</i>	11
5h	<i>Tarık'a su içirip kolonya verdiler.</i>	11
5i	<i>Tarık biraz kendine geldi.</i>	11
5i	<i>Gece uyku tutmadı.</i>	12
5g	<i>Tarık'ın ağzından "uçan daire" kelimesi çıkar çıkmaz.....</i>	12
5i	<i>Gece olanları, gördüklerini veya gördüğünü sandığı her şeyi uzun uzun anlattı.</i>	12
2a. 1e	<i>Bence hemen Melih Öğretmen'e haber vermeli ve hep birlikte o ağacın yanına gitmeliyiz.</i>	13
5g	<i>Melih Öğretmen, Tarık'a eliyle sus işareti yaptı ve ağaca doğru yaklaştı.</i>	14
5i	<i>Sonra birdenbire bir kahkaha tufanı oldu.</i>	15

Tablo 6'ya göre "Ateş Böcekleriyle Dans" hikâyesinde en çok "Gelenekler ve Folklor", ile "Günlük Yaşam"a ilişkin kültürel unsurlara rastlanmıştır. Hikâyede 18 kültürel unsur "Gelenekler ve Folklor" başlığı altında, 9 kültürel unsur "Günlük Yaşam" başlığı altında sınıflandırılmıştır. "Edebiyat, Sanat ve Müzik" başlığına ilişkin herhangi bir kültürel öğeye yer verilmediği görülmüştür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PİKTES) kapsamında, B2 düzeyinde hazırlanan ve 5 hikâye kitabından oluşan "Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setindeki kitaplar analiz edilmiş; hikâyelerdeki kültürel unsurlar tespit edilmiştir. Hikâye setindeki kültürel öğeler Okur ve Keskin'in (2013), çalışmalarında oluşturdukları tablodan yola çıkılarak sınıflandırılmıştır. Okur ve Keskin'in (2013) çalışmasında kültürel unsurlar, "Günlük Yaşam", "Kişiler Arası İlişkiler", "Değerler ve Eğitim", "Edebiyat, Sanat ve Müzik", "Gelenekler ve Folklor", "Sosyal Yaşam" ve "Coğrafya ve Mekân" başlıkları altında tasnif edilmiştir. Bu çalışmada "Günlük Yaşam"a ait alt başlıklara "Diğer"; "Gelenekler ve Folklor"e "Kalıplaşmış Sözcükler, Deyimler, Atasözleri ve İkilemeler"; "Coğrafya ve Mekân"a ise "Diğer (yeme-içme mekânları vs.)" eklenmiştir.

Sözü edilen tablodan hareketle hikâyelerdeki kültürel öğeler doğrudan çalışmaya aktarılmıştır. Hikâyelerdeki kültürel öğelerin tabloya göre sınıflandırılmış hâline bulgular kısmında yer verilmiştir. Buna göre hikâyelerde en çok "Gelenekler ve Folklor" ana başlığı altında 85 kültürel unsur tespit edilmiştir. "Günlük Yaşam"a ilişkin 37; "Coğrafya ve Mekân"a ilişkin 29; "Kişiler Arası İlişkiler"e ilişkin 18; "Değerler ve Eğitim"e ilişkin 14; "Sosyal Yaşam"a ilişkin 12; "Edebiyat, Sanat ve Müzik"e ilişkin 7 olmak üzere 5 kitaptan oluşan hikâye setinde toplamda 202 kültürel unsur saptanmıştır. "Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setinde, Miçooğulları'nın (2020) Yunus Emre Enstitüsü tarafından A1-A2 düzeyinde hazırlanan "Anadolu Hikâyeleri"ni incelediği çalışmasında tespit ettiği kültürel öğelerden daha fazla sayıda öğeye yer verildiği görülmüştür. Bu farkın nedeni olarak yardımcı materyallerin farklı dil düzeylerine yönelik hazırlanmış olması ve temel düzeydeki bir materyalde, kültürel unsurların temel ihtiyaçları karşılayacak ölçüde verilmesi gerektiği gösterilebilir. Temur'un (2020) temel düzeyde kültürel unsurlarla ilgili öğretim ve farkındalığın, örtük veya sezgisel olarak gerçekleştirildiği; çünkü bu düzeyde öğrenciye sunulacak kültürel içeriklerin dil içeriklerinde olduğu gibi oldukça sınırlı olduğu, dolayısıyla temel ihtiyaçlara yönelik kültürel öğelerin ve değerlerin ön plana çıktığı görüşü de materyaller arasındaki bu farklılığı destekler niteliktedir.

Hikâyelerde 7 ana başlıktan biri olan "Gelenekler ve Folklor" kategorisinde yer alan "Kalıplaşmış Sözcükler, Deyimler, Atasözleri ve İkilemeler (5i)" alt başlığından 77 örnek tespit edilmiştir. İkinci olarak ise "Coğrafya ve Mekân" kategorisi alt başlıklarından biri olan "Yer (iller ve/veya diğer yerleşim yerleri) (7a)"ne ilişkin 16 kültürel öğeye yer verildiği görülmüştür. Bununla birlikte diğer alt başlıklarda kullanım sıklığı bakımından öne çıkan bir unsura rastlanmamıştır.

"Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setinde yer verilen kültürel öğelerde kalıplaşmış sözcükler, deyimler, atasözleri ve ikilemelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıplaşmış sözcükler kültürel kimliğin en yoğun hissedildiği sözlü kültürel birimlerdir. Özellikle çoğunlukla tekrar edilen yapılardan oluşan ikilemeler, fonolojik açıdan akılda kalıcılığı kolay ve okuyucunun dikkatini çekmeye yardımcı olan dil birimleridir. PİKTES Projesi kapsamında hazırlanan hikâye dizisinin hedef kitlesinin ortaöğretim düzeyi yabancı öğrenciler olduğu düşünüldüğünde hikâyelerde sıklıkla ikilemelere yer verilmesi önemlidir. Atasözleri ise kültürel deneyimlere dayanan, anlatıma derinlik ve akıcılık kazandıran, sınırlı sayıda sözcükle çok şey anlatma veya özetleme imkânı sunan dil birimleridir. Bir serbest okuma kitabında anlatılanı destekleyen atasözlerinin hedef kitlenin dil düzeyine uygun yapılarla sunulması bu açıdan önem arz etmektedir. Ancak "Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler" setinde atasözüne yer verilmemesi çalışmada dikkat çeken bir unsurdur. Bununla

birlikte “Kalıplaşmış Sözcükler, Deyimler, Atasözleri ve İkillemeler (5i)” alt başlığında en fazla deyimlere yer verildiği saptanmıştır. Deyimleri anlamlandırmak temel seviyelerde oldukça zordur. Ancak Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni yeterlik tanımlarından hareketle B1 ve B2 düzeyinde bir hedef dil öğrencisinin hedef dilde sıklıkla kullanılan deyimleri, alıcı ve üretici dil becerilerinde kullanabilme yeterliğine sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hikâye setinde deyimlere yer verilmesi önemlidir. Ancak Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni’nde (2013) “Okuma-anlama için yeterli geniş bir sözcük dağarcığına sahip olsa da nadir kullanılan deyimleri anlamakta zorluk çekebilir.” ifadesiyle B2 düzeyindeki bir yabancı/ikinci dil öğrencisinin hikâye setindeki anlam veremediği deyimler konusunda yol göstericiye ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Böylesi bir durumda hedef kitlenin deyimleri kalıplaşmış bir söz öbeği olarak fark etmemesinin ve sözlükte sözcük bazlı bir arama yapma eğilimi göstermesinin, metnin hedef kitle tarafından anlaşılabilirliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceği düşünülmektedir.

“Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” setinde ikinci olarak “Günlük Yaşam” kategorisindeki alt başlıklara ilişkin kültürel unsurlara yer verildiği görülmüştür. Hikâyelerde bu alt başlıklardan en çok “Yiyecek-İçecek (1a)”le ilgili kültürel unsurlar göze çarpmaktadır. Hâlbuki “Günlük Yaşam” kategorisindeki “boş zaman etkinlikleri, hobiler, “oyunlar”, “spor” ve “müzik” alt başlıklarıyla ilişkilendirilebilecek kültürel öğelerin de hikâye setinin hitap ettiği hedef kitlenin (ortaöğretim düzeyi yabancı öğrenciler) ilgisini çekebileceği düşünüldüğünde bu başlıklara çok az yer verilmesi dikkat çekicidir.

Hikâye setinde en çok yer verilen “Coğrafya ve Mekân” kategorisinde “Yer (iller ve/veya diğer yerleşim yerleri)” ve “Tarihî ve Kültürel Mekânlar” alt başlıkları altında değinilen yerler Türkiye ile sınırlı tutulmuştur (“Ağrı Dağı’na Tırmanış” hikâyesinde yapılan Himalayalar, Everest, K2 Dağı, Çin ve Pakistan vurgusu dışında). Burada ortaöğretim düzeyindeki yabancı/ikinci dil öğrenen bir hedef kitlenin kültürel bilgi dağarcığından hareket etmek yani coğrafya ve mekân, ne kadar bilindik olursa içeriğin hedef kitlenin o kadar ilgisini çekeceği ve öğrenmeyi olumlu yönde destekleyeceği amaçlanmış olabilir. Ancak söz konusu hedef kitlenin hikâyelerde farklı coğrafya ve mekânlarla karşılaşması, hikâyeler aracılığıyla zihnen ve hayalen buralarda gezme imkânı bulmasının da hedef kitlenin merakını ve ilgisini olumlu yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte hikâyelerde farklı kültürlerden örneklere de yer verilmiştir. Örnek olarak bir Türkçe öğretim merkezinde Türkçe öğrenen farklı kültürlerden insanların yer aldığı ve Ürdünlü bir lise öğrencisinin ağzından anlatılan “Yıl Sonu Pikniği” hikâyesinde “Uygur mantısı”, “Özbek pilavı”, “Rus salatası” gibi kültürel öğeler özellikle Uygur, Özbek ve Rus öğrencilerin hedef dile ilgisini artıran bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Öneriler

1. Hedef dili öğrenmenin hedef kültürü de öğrenmeyi gerektirdiğine dair görüşler çalışmanın başında desteklenmiştir. Bu doğrultuda hikâye kitaplarında, yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğrenen hedef kitlenin profiline ve düzeyine uygun olması koşuluyla Türk kültürünün zenginliklerine yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.
2. İncelenen hikâye setinde “Değerler ve Eğitim”, “Edebiyat, Sanat ve Müzik”, “Gelenekler ve Folklor” ve “Sosyal Yaşam”a ilişkin kültürel öğelere diğerlerine kıyasla daha az sayıda yer verildiği görülmüştür. Yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin bu alanlarda da Türk kültüründen örneklerle etkileşime geçebilmeleri önemlidir. Bu nedenle farklı alanlarda kültürel öğelerle zenginleştirilmiş materyallerin hazırlanması önemlidir.
3. Çalışmada ele alınan “Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikâyeler” setinin hedef kitlenin profiline uygun olarak daha çeşitli alanlarda Türk kültüründen örnekler içeren temel ve ileri düzeyde hikâye serilerinin de hazırlanmasının alana büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. Yabancı/ikinci dil olarak Türkçenin öğretiminde hâlen ders materyalleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu nedenle alanda hem ders kitaplarına destek olması hem de hedef dilde söz varlığının geliştirilmesine yardımcı olması bakımından farklı dil düzeylerinde hazırlanmış diğer hikâye kitaplarının kültürel öğeler bakımından incelenmesinin, geliştirilecek materyaller için bir yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (1995). *Her yönüyle dil. Ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aydın, G. (2020). *Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim*. Gülnur Aydın (Ed). Kültür Öğretiminin Temel Kavramları (1-47). Ankara: Pegem Akademi
- Bölükbaş, F. ve Keskin, F. (2010). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metinlerin kültür aktarımındaki işlevi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 5(4), 221- 235.
- Council of Europe (2001). Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Learning, Teaching, Assessment, Modern Language Division, Strasbourg.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fişekçioğlu, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi ölçütlerine göre Türk kültürü tanımlayıcılarının oluşturulması: b1 dil düzeyi model önerisi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 27, 871-893.
- Göçen, G. ve Yazıcı, H. (2021). Yabancılar için Türkçe ders kitaplarındaki kültürel unsurların incelenmesi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi yabancılar için Türkçe öğretim seti örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 7. Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Kongresi Özel Sayısı, 365-395.
- Gün, M. ve Şimşek R. (2017). Yabancılar Türkçe öğretiminde kullanılan hikâye kitaplarının incelenmesi: Yunus Emre Enstitüsü Türkçe öğretimi A1-A2 hikâye seti örneği. *International Journal of Languages Education* 1(Volume 5 Issue 3), 502-517.
- Güvenç, B. (1974). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- İşcan, A. ve Yassıtaş, T. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında kültür aktarımı: yedi iklim Türkçe öğretim seti örneği (B1-B2 Düzeyi). Ertan Gökmen (Ed.) *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 3(1) 47-66. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aydintdd/issue/36339/400678>
- Kalfa, M. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı. Halit Karatay (Ed.) *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yabancı unsurların önemi*, (111-121). Pegem Akademi
- Kavanoz, S. ve Ökten C. E. (2014). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimini hedefleyen ders kitaplarında kültür aktarımı. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/3, 845-862.
- Köçer, N. ve Ökten, C. E. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi açısından kültür okuryazarlığı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 11/2, 674-688.
- Miçooğulları, M. (2020). Yabancılar Türkçe öğretiminde kültürel unsurların kullanımı: “Anadolu Hikâyeleri dizisi” örneği. *International Journal of Teaching Turkish as a Foreign Language*, 3(1), 43-63.
- Nurlu, M. (2019). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi görüşler-projeler-etkinlikler-öneriler*. Ankara: KalemKitap Yayıncılık
- Okur, A. ve Keskin, F. (2013). Yabancılar Türkçe öğretiminde kültürel öğelerin aktarımı: İstanbul yabancılar için Türkçe öğretim seti örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1619-1640
- Saussure, F. (1985). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum
- Tapan, N. (2011). Yabancı dil olarak Almanca öğretiminde kültür bağlamının değerlendirilmesi. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 55-68. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1036/11637>
- Temur N. (2020). *Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim*. Gülnur Aydın (Ed). Dil düzeylerine göre sosyokültürel bilgilerin belirlenmesi ve sunumu (121-154). Ankara: Pegem Akademi
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 2023, 1(1).

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş tarihi:08/05/2023

Kabul tarihi:15/06/2023

Yayın Tarihi:26.06.2023

Cilt/Sayı: 1(1)

Yayın dönemi: Yaz

Sayfa: 53-76

Atf: Yurdusev, N. (2023). Mohsin Hamid'in gönülsüz köktendinci romanına postkolonyal ekoeleştirel bir yaklaşım. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 53-76.

Mohsin Hamid'in Gönülsüz Köktendinci Romanına Postkolonyal Ekoeleştirel Bir Yaklaşım

Nurdan YURDUSEV¹

Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, nurdan.yurdusev@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1287-8446

ÖZET

Bu çalışma, Mohsin Hamid tarafından kaleme alınan Gönülsüz Köktendinci (2012) adlı eserin postkolonyal ekoeleştirel bağlamında incelenmesini amaçlamaktadır. Ekoeleştirel olarak postkolonyal ekoeleştirel, ekolojik sorunları hem eko-merkezli hem de özellikle insan merkezli bir bakış açısıyla ele alır. Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ekoeleştirelin ortaya çıkışı, gelişimi ve diğer kuramlarla ilintisi ele alınmıştır. İkinci bölümde Toplumsal Ekoloji ve Postkolonyal ekoeleştirel söylem ilişkisi analiz edilmiş ve son bölümde ise bahsi geçen eser postkolonyal ekoeleştirel açıdan mercek altına alınmıştır. Hikâyenin ana kahramanı olan Cengiz'in hem ırksal ayrımcılık hem de toplumsal baskıyla karşı karşıya olması bu öykünün postkolonyal ekoeleştirel söylemle irdelenmesini mümkün kılmaktadır. Princeton Üniversitesi İşletme Bölümü'nden mezun ve Amerika'ya okumaya giden oldukça yetenekli bir gençtir. Okuldaki bu başarısı ve azmi onun toplumda saygın bir yer edinmesine vesile olurken Cengiz'i her zaman hayalini kurduğu Amerikan rüyasına bir adım daha yaklaştırır ve böylece çok az sayıda işletme mezunu öğrencinin girebileceği prestijli bir Amerikan firmasında işe kabul edilir. Dahası, Cengiz'in Erica adında Amerikalı genç bir kıza aşık olması ve kendini kapitalizmin ritmine kaptırmasıyla olaylar farklı bir boyut kazanır. Romanın ana teması olan batı ile doğu arasındaki gerilim ve çekişme bu ikilinin ilişkisiyle harmanlanır ve sonlara doğru trajik bir hal alır. Doğulu benliği Amerikan kimliğinin gölgesinde kalan Pakistanlı Cengiz'in özellikle 11 Eylül olayları sonrası yaşadığı kimliksizlik ve benlik sorunsalı onda derin değişimlere yol açar.

Anahtar Sözcükler: Mohsin Hamid, Gönülsüz köktendinci, Postkolonyal ekoeleştirel, Amerikan rüyası.

A Postcolonial Ecocritical Approach to The Reluctant Fundamentalist Written by Mohsin Hamid

ABSTRACT

This study aims to analyze The Reluctant Fundamentalist (2012) written by Mohsin Hamid in the context of postcolonial ecocriticism. Unlike ecocriticism, postcolonial ecocriticism deals with ecological issues from both an eco-centered and a particularly human-centered perspective. The study consists of three parts apart from the introduction and conclusion parts. In the first part, the emergence and development of ecocriticism and its relation with other theories are discussed. In the second part, the relationship between Social Ecology and Postcolonial ecocritical discourse is analyzed, and in the last part, the novel is scrutinized from a postcolonial ecocritical perspective. It is possible to dwell on the novel through postcolonial ecocriticism due to the fact that the protagonist of the story, Cengiz, is faced with both racial discrimination and social oppression. He is a very talented young man who was graduated from the University of Princeton University; Department of Business Administration and goes to study in America. While his success and determination at school helps him to gain a respectable place in society, it also takes Cengiz one step closer to the American dream he has always dreamed of, and thus he is accepted to a very prestigious American company that just a few business graduate students can realize. Moreover, Cengiz falls in love with an American young girl named Erica and then events get more complicated with the blend of this love and captivity to capitalism. This tension and conflict between the west and the east, which is the main theme of the novel, blends with the relationship of these two and gains a tragic dimension towards the end. Cengiz from Pakistan, whose eastern self was overshadowed by his American identity, experiences profound changes in him in terms of identity and personality, especially after September 11 terrorist attacks.

Keywords: Mohsin Hamid, *The reluctant fundamentalist*, *Postcolonial ecocriticism*, *The American dream*.

GİRİŞ

Çevrenin edebiyata taşınıp bir kuram haline gelmesinde ilk olarak insanın onu tanıyıp anlamaya çalışması, ardından ondan faydalanmaya ve üzerinde egemenlik kurmaya çalışması ve nihayetinde doğayla olan ilişkisini tamamıyla mücadele ve sömürü politikası üzerine şekillendirmesi yatar. Kuramın en kapsamlı tanımı dünya kültürlerine tarihsel, dinsel, felsefi ve toplumsal nedenlerle nüfuz etmiş olan, insanın doğadaki tek ve en temel varlık olduğu yolundaki görüşü reddederek, doğada insan kadar doğal çevrenin ve diğer canlıların da hakları olduğu şeklinde yapılmıştır. (Özdağ, Alpaslan, 2010: 641). Bu bağlamda ele alındığında ekoeleştirelinin alanı oldukça geniş ve kapsamlıdır. Glotfelty ekoeleştirelinin en yalın tanımını edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi şeklinde yapar. İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi Amerikalı ilk doğa yazarları Henry David Thoreau, Aldo Leopold, Edward Abbey, John Muir gibi isimler üzerinden inceler ve kuramı feminist ve markist eleştiriden örnek vererek somutlaştırır. (Glotfelty ve Fromm, 1996: xix). Bu bağlamda ekofeminizm dil edebiyat ve çevreyi toplumsal cinsiyet bilinciyle ele alırken, toplumsal edebiyat eleştirisi de edebi metinlere ekonomi temelli bir yaklaşım sunar. Ekoeleştirel söylem vasıtasıyla oluşan çevresel etik dil ve edebiyat yoluyla çeşitli kültürlerle taşındığından kazanılan bu çevre bilinci gelecek nesiller nazarında çok önemlidir.

İnsanın çevresiyle olan ilişkisini kurgulayan ilk dönem doğa yazarları pastoral türde eserler vermişlerdir. Bunlardan Amerikalı yazar Leo Marx'ın güçlü kalemlerinden biri olan *Makine* hayatımıza giren teknoloji ve endüstri tabanlı yaşam tarzına bir eleştiri niteliğindedir ve kırsal yaşantıya duyulan özlemi dile getirilir. Marx, bu eseriyle var olan toplumsal sistematiği geçmişle kıyaslayarak sorgulamamızı sağlar. İlk zamanlardan bu yana değerlendirdiğimizde ekoeleştirelinin konularının zamanla değiştiğini çok net görebiliriz. İlk zamanlarda daha çok doğal yaşam alanlarının muhafaza edilmesi argümanından çıkmış olsa da daha sonra tüm ekosistemleri içeren bütünsel bir eleştiri anlayışına bürünmüş ve hatta daha sonraki dönemlerde doğa etiğini politik bir tavır haline getiren analitik bir hal almıştır. İnsanoğlunun doğa üzerindeki hakimiyeti toplayıcılık ile başlayıp hayvanları evcilleştirmesiyle devam ettiği Neolitik döneme kadar uzanmaktadır. Daha sonra nüfus ve tarımsal faaliyetlerin artmasıyla insanın doğayla olan etkileşimi de artmış ve insanla doğa arasındaki bağ güçlenmiştir. Ancak tarım toplumunda kurulan bu olumlu birliktelik sanayileşme ile yerini sömürgeci bir ilişkiye bırakmış ve hemen ardından insanoğlu toprağı kendi çıkarları için kullanabileceği bir mülk olarak görmeye başlamıştır. Tarih öncesi dönemden günümüze yaşanan bilimsel, teknolojik ve endüstriyel gelişmeler insan ve doğa arasındaki ilişkinin değişmesinde, insanın doğa üzerindeki hakimiyetinin kademeli olarak artmasında çok etkili olmuştur. Tüm bunlara ek olarak kentsel alanlarda hızla artan nüfus doğal kaynakların aşırı tüketimine yol açmış ve nihayetinde ekolojik problemler patlak vermiştir. Atmosferdeki karbondioksit seviyesinin artması, küresel ısınma ve biyolojik çeşitlilikte azalma gibi birçok çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Dahası I. ve II. Dünya Savaşı ve ardından tüm dünyada etkili olan Soğuk Savaş ile birlikte ivme kazanan nükleer silahlanma yarışı tüm ekosistem üzerinde yıkıcı hasarlar bırakmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğindeyse yaşanan tüm bu gelişmeler ekoeleştirelinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Edebiyat ve çevre arasındaki ilişkiye odaklanan ekoeleştiri, hem edebi hem de edebi olmayan metinlerde doğanın sömürülmesini mercek altına alır. Özellikle Aristotles'in savunduğu insan olmayan varlıkları sadece makineler veya nesnelere olarak gören insan merkezci yaklaşımlara ekoeleştiri karşı çıkar. Ekoeleştiri, bu insan merkezci düşünce yapısının insanı ekosistemin merkezine yerleştirmede büyük rol oynadığını vurgular ve insanları bu faydacı tutumu değiştirmeye davet eder.

Özellikle Sanayi Devrimi sonrası ivme kazanan endüstriyel girişimler ve teknolojik gelişmeler çevreye verilen tahribatın boyutunu artırdığı gibi, havyan nesillerini ve diğer doğal yaşam kaynaklarını tehlikeye sokmuş ve sayısız çevre sorununa sebep olmuştur. Basın ve yayın organları yoluyla çevre sorunlarını çözmek için sosyal farkındalık yaratma, popüler kültür aracılığıyla yeni nesillere çevre sorumluluğu aşılayarak yetiştirme gibi ereklere olan ve 1960'ların sonlarında belirmeye başlayan ekoeleştirelden beslenen birçok disiplin oluşmuştur. Öyle ki ekoeleştirelden beslenen ekofeminizm, toplumsal ekoeleştiri

ve postkolonyal ekoeleştiri gibi birçok kuram ortaya çıkmıştır. *Ekoeleştiri* adlı kitabında Greg Garrard'ın da belirttiği gibi, ekoeleştiri kültürel analizleri etik ve politik bir düzlemde yorumlar; bu sebeple ekoeleştirininki kültürle olan ilişkisi de yadsınmaz:

"Kapsamlı araştırma alanı ve tamamen farklı yönlü entelektüellik düzeylerine rağmen, bütün ekolojik eleştiriler karşılıklı olarak etkileşim içerisinde bulunan fiziksel dünya ile insan kültürünün bağlantılı olduğu temel öncülünü paylaşır. Ekoeleştiri, doğa ve kültür arasındaki bağlantılar ve özellikle dil ve edebiyatın kültürel ürünlerini konu eder. Eleştirel bir tutumla bakıldığında, bir ayağı edebiyatta diğeri karadadır; kuramsal bir söylev olarak ele alındığında ise, ekoeleştiri insan ve insan olmayan arasındaki müzakere eder." (Garrard, 2016: xix.)

Ekoeleştirininki bir disiplin olarak ele alındığı 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra edebiyat vasıtasıyla oluşturulan ekolojik bilinç topluma nüfuz etmeye başlar. İnsan kaynaklı doğa tahribatına bir nevi ses olan ekoeleştiri kuramı ilk olarak ABD'de ortaya çıkmış ancak kısa süre zarfında tüm dünya edebiyatında yankı bulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin çok uluslu yapısı dikkate alındığında kuramın merkezi olmasının olağanlığı ve özellikle Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupalıların bu topraklarda sebep oldukları yıkım ve sömürü sonrası atılan adımlar kuramın dünya basınında yer almasında sebebiyet vermiştir. 1960 sonrası varlığını önemli ölçüde hissettiren ekolojik problemler aslında Buzul Çağına kadar uzanır ve evrenin oluşumundan beri vardır ve tahribatın bu kadar ciddi boyutlara ulaşmasında insanlığın etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. 1960 sonrası çevre sorunları Amerikan kamuoyunda büyük yankı bulurken özellikle bu dönemde doğayı koruma adına sürdürülen ve doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesine karşı başlatılan kampanyaların imgesi olan "Ağlayan Kızılderili" önemli bir yere sahiptir. Amerika'nın ilk doğa yazarlarından olan James Fenimore Cooper, Henry David Thoreau, Ralph Waldo Emerson ve Dakota Sioux gibi edebiyatçılar Amerika'nın henüz bozulmamış doğasını ve Kızılderilileri bizlere tanıtırken tarafsızlardır. Amerika'nın ilk yerlileri olan Kızılderilileri tabiatla iç içe, sevecen ve doğa dostu olarak atfederler. Avrupalı sömürgeci devletler ise ekolojik sorunları vahşi yerliler olarak adlandırdıkları Kızılderililerle ilişkilendirir ve doğanın tahribatının faturasını yerlilere keser. İngiliz ve İspanyolların Amerika kıtasının keşfinden sonra tasvirlerinde Amerika için cennetten bir bahçe, kutsal bir ada betimlemelerini kullanmaları doğanın henüz bozulmamış güzelliğine ve Kızılderililerin doğayla uyumuna bir kanıt niteliğindedir.

"Onlar daha önce bu kadar fazla sayıda kuş ve diğer hayvanları, bu kadar büyüklükte balık ve kabuklu deniz hayvanlarını ya da böylesine yaygın ormanları hiç görmemişlerdi. Bol miktarda fındık veren ağaçlar da onların üzerinden kule gibi yükseliyor ve meyvelerle ağırlaşmış çalılar her yeri kaplıyordu. Kabuklu deniz hayvanlarının engin yatakları haliç ve kıyı şeritlerini adeta bir battaniye gibi kaplıyordu. Balıklar sürü halinde yüzyüyor, yumurtluyor ya da kendilerini sayısız miktarda kumsala çekiyorlardı ve kuşlar gökyüzünü karartıp güneşi gölgede bırakıyorlardı. Hayat dopdoluydu." (Krech III, 1999: 73).

Özellikle doğayla uyumu ve doğaya karşı sergiledikleri dikkatli tutumlarıyla bilinen Kızılderililerin doğayla olan ilişkilerinde olumsuz anımlarının sebebi *Ekolojik Kızılderili* kitabında Shephard Krech III mercek altına alır;

"Bundan 11.000 yıl önce, yani Buzul Çağı olarak bilinen devrin sonlarında, söz konusu çağın bitişinden çok kısa bir süre önce Kuzey Amerika'da ortaya çıkmış olan birçok hayvan türü ortadan yok oldu. Bilim adamları ise Yeni Dünya'ya oldukça kısa bir süre önce insanların gelmesinin ve hayvan türlerinin yok olmasının bu döneme tekabül etmesini hararetle tartışmaktadır." (Krech III, 1999: 29).

Diğerk taraftan bazı arkeologlara göre Amerika'daki doğa tahribatının en bilinen sorumluları yerli Amerikalılar yani Kızılderili kabileleridir. Avrupa kökenli bazı yazarlar Kızılderili kabilelerinin her yıl düzenli olarak çıkardıkları devasa orman yangınlarının toprağa zarar verdiğini savunur. Her yıl Kızılderililerin çıkardıkları bu yangınların arka planında tarım alanlarının daha verimli olması fikri yatsa

da bunu görmezden gelirler ve Kızılderili kabilelerinin avlanma, toplayıcılık ve hayvancılık gibi çeşitli ritüellerinin doğaya zarar verdiğine işaret ederler. Bahsettiğimiz ritüeller sebebiyle Kızılderilileri ekolojik sorunların merkezine konuşturan bu zihniyet, ormanların gemi yapımı ve benzeri endüstri kollarında hammadde olarak kullanılmasından rahatsız olmazlar:

"Burada savunduğum nokta net bir biçimde anlaşılmalı: Yerli avcıları kötölemek veyahut onların davranışlarını kereste şirketleri ya da et paketlenme sanayisi ile aynı düzeye getirmek niyetinde değilim. Paleolitik dönemde ve daha sonraki dönemlerde yaşamış Amerikan Yerlilerinin aşırı öldürmeleri ve orman yıkımları, Avrupa asıllı Amerikan göçmenlerin Yeni Dünya ve onun yerlileri üzerinde yaptıkları korkunç ekolojik tahribat ve soykırımla hiçbir şekilde karşılaştırılmaz. Geçen beş yüzyıl boyunca Kızılderili kültürünü yok eden açgözlülük ve sömürü, hiçbir suretle ahlaki veya kültürel açıdan haklı gösterilemez." (Bookchin, 2013: 47).

Bookchin'e göre Kızılderililer ekolojik bir bilinçle hareket eder ve bu bilinçle içsel olarak sahiptirler. Bunun aksine Avrupalıların sanayileşme sonrası doğaya bir meta olarak yaklaşım doğayla iç içe yaşayan yerlileri ise vahşice öldürmelerinin soykırımla eşit olduğuna dikkat çeker. Yerlilerle özdeşleştirilen bu yangınların altında iletişim, haberleşme, yabancılara karşı kendilerini koruma gibi sebepler yatar. Çıkardıkları yangınların altında ormanları daha büyük yangınlara karşı korumak, tarımsal alanlardaki böcek ve haşereleri yok ederek verimliliği artırmak gibi sebepler yatmaktadır. Ayrıca alternatif tedavi yöntemi olarak kullandıkları meyan kökü bitkisinin ve diğer tarımsal ürünlerin mahsulünü artırmak bir diğer amaçtır. Yerliler ve ekoloji arasındaki ilişkiyi yanlış yorumlamaya gidenler aslında yerlilerin içsel olarak sahip oldukları ekolojik bilincin farkında olmadıkları gibi kendilerinin doğa üzerinde kurdukları tahakkümünün telafisi içerisindedirler. Bazı ekolojistler Kızılderililerin düzenli olarak çıkardıkları orman yangınlarının ekolojik faydalarından bahsederken bu yangınların eksikliğinde çeşitli bitki ve hayvan habitatlarının zarar gördüğünü savunurlar. Kızılderililerin bu ve benzeri ritüelleriyle ekolojik denge arasında kurulan olumlu ilişkiyi doğrularak Kızılderililerin yıllar önce bu ekolojik bilinçle içsel olarak sahip olmalarını takdir ederler. Her yıl özellikle kasım ayında bu yangınları çıkarmaları dikkate alındığında bunu toprağın altındaki zararlı haşere ve böcekleri yok edip toprağı yenilemek amacıyla bilinçli olarak yaptıkları apaçık ortadadır. Çıkardıkları orman yangınları kadar uyguladıkları avcılık yöntemleriyle de eleştirilen Kızılderililer hayvan severler tarafından vahşi olarak yargılanırlar. Bazı ekolojistler ise bu yangınları bir çeşit av taktiği olarak değerlendirir. Yerliler için hayati önem taşıyan bufalo ve benzeri birçok hayvanı avlarken kolaylık olması adına ormanlık alanlardan uzaklaştırıp kendilerine yaklaştırmak bir tür av taktiğidir. Yerlilerin çayırıları hem verimliliği artırmak hem de geyik ve bufaloları buraya çekebilmek amacıyla bilinçli olarak yaktıkları söylenir. Buffalo uçurumu olarak bilinen yöntemle, yerliler uçuruma doğru sürdükleri yüzlerce bufaloyu avlayarak, kendileri için önemli bir yaşamsal kaynak teşkil eden bu hayvanın derisinden, etine, yağına ve kemiklerine kadar her şeyinden faydalanırlardı. Bu bağlamda ele alındığında Avrupalıların Kızılderili popülasyonunu azaltıp yok etmek adına yerliler için önemli bir yaşam kaynağı olan bufalo neslini yok etmeleri ise dikkate değerdir. Kızılderililer için hayati öneme sahip olan bufalo neslinin azalıp zamanla yok olmasında Avrupalı Amerikalılar yerlileri suçlarken Avrupalı Amerikalıların da bu suça ortak oldukları aşıkardır.

Ekoeleştirinin Teorik Çerçevesi ve Diğer Kuramlarla İltisak

Ekoeleştiriyi tam anlamıyla idrak edebilmek onu besleyen diğer kuramları da anlamayı gerekli kılar. Ekoeleştiril söyleme farklı bir bakış açısı kazandıran ekofeministlere göre, doğayı ve insanı sömüren zihniyet aynıdır ve bu zihniyet değiştirilmelidir. Erkek merkezci bir suç mekanizması üzerinde duran ekofeministlere göre doğa ve kadının pasif konumlandırılmasında erkek merkezci bir dünya görüşü yatar. Feminizmin temelinde var olan dişil olanın (kadın) ikincil konumlandırılması düşüncesi ile ekoeleştirinin muhalif olduğu doğanın kontrol altına alınması fikri, feminizmin çevreci söylemle birleştirilebileceğini ve ortak bir eylemle hareket edebileceğini gösterir. Ekofeministlere göre erkeğin kadın ve doğa üzerinde kurduğu üstünlük özdeştir ve kadına yönlendirilen negatif ayrımcılık ve yüklenen ikincil kimlik ile doğayı sömürme güdüsü aynı kaynaktan beslenir. Bu bakış açısıyla hareket

eden bazı ekofeministlerin cinsel ayrımcılık yaptığı gerçeğinden hareketle bazı öğretilerinin zayıf kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü çevre tahribatının faturasının sadece eril insan faktörüyle bağdaştırılması ve dişil olanın pasif bir konuma yerleştirilmesi etik olmamakla birlikte eşitlikçi bir yaklaşım da değildir. Ekofeministler doğa ve kadına yüklenen ikincil kimliğin değiştirilmesinin ancak ataerkil düşünce yapısının ıslah edilmesi ve toplumun kadın ve doğayı birer meta olarak değerlendiren zihniyetten kurtulmasıyla mümkün olabileceğinin altını çizer. Bu noktada her türlü sömürüye karşı olan ve daha eşitlikçi bir toplum yapısı öngören Toplumsal Ekoloji görüşüyle kısmen ortak paydada birleşirler. Kadınların sömürülmesi ve haksızlığa uğratılması ile doğanın ikincil konumlandırılması arasındaki paralellik dikkate alındığında ekofeminizm ırkçı, etnik, cinsel ya da sınıfsal her türlü ayrımcılığın karşısındadır. Ekofeministler kadınların doğanın ezilmesinin arka planında ataerkil düşünce yapısının ve sömürgeci ideolojilerin yattığına işaret eder. Problem toplumsal olarak ele alındığında kadınların eylemlerinin kısıtlanması, erkeklerle eşit haklardan ve yaşam koşullarından mahrum edilmelerinin sadece kadınlara yönlendirilen bir tutum olmaktan öte aynı zamanda kapitalist sistemin ve eril güçlerin dayattığı bir politikadır. Kadınların her türlü sosyal imkândan yoksun bırakılmalarını erkek merkezci ve ataerkil düşünce yapısının bir sonucu olarak değerlendiren feministler için doğa ve kadın hem cinsel hem de toplumsal bir sömürü ile karşı karşıyadır. Derin Ekolojistlere göre ise ekoeleştirden beslenen ekofeminist kuramın çevrenin korunup kollanması adına ürettiği söylem doğayı merkeze almaktan çok kendi ideolojilerini yaymak amacıyla kullandıkları bir silahtır.

Çevrenin edebiyat kanalıyla kurguya taşınması birçok farklı aşamadan geçerek kuramsal bir tavır haline bürünmüştür. "Çevreci Eleştiri" ya da "Ekoeleştiri" olarak literatüre geçen terim "Edebiyat ve Ekoloji: Bir Ekoeleştiri Denemesi" (Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism) adlı makalede 1978 yılında William Rueckert tarafından ilk kez kullanılmıştır. Bahsi geçen makalede Rueckert insanın doğaya vermiş olduğu zarardan dolayı olarak kendisinin etkilediğinin altını çizmiştir. Ekoeleştirdinin akademik bir disiplin olarak ilk ortaya çıkışı ABD'de 1992 yılında "Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Derneği"nin (ASLE) kurulmasıyla gerçekleşir ve Cheryl Glotfelty ve Harold Fromm gibi ekoeleştirmenler vasıtasıyla gelişir. Türk edebiyatında ise Serpil Opperman, Ufuk Özdağ ve Scott Slovic editörlüğünde The Future of Ecocriticism: New Horizons (Ekoeleştirdinin Geleceği: Yeni Ufuklar) adlı eserle kuram literatüre girmiştir. Rueckert'ın ekolojik savının özünde insanın doğaya vermiş olduğu zararın neticesinde yine insanın zarar gördüğü tezi yatar. Bu sebeple ekoloji sorunsalının temelinde esas olarak hem çevre hem de insanın etkisinden söz edilir. Her iki topluluğun da (insan ve doğa) biyosferde birlikte var olması ve iş birliği içerisinde bütünsel bir temele oturtulması gerektiği vurgulanır. (Rueckert, 1996: 105,107).

Rueckert'a göre Aldo Leopold, Ian McHarg, Bary Commoner ve Garret Hardin gibi ekolojistler ekolojik tasavvurlarını sosyal, ekonomik, politik ve bireysel eylemlerine dahil etmek için çaba sarf etmişlerdir. Rueckert ekolojik bilincin uyandırılmasında ziyadesiyle etkili olduğuna inandığı edebiyatın ekolojiyle iş birliği yapması gerektiğinin altını çizerek, bu alandaki ilk çalışmayı kendisi deneyimler. Ekolojinin yaşadığımız an ve geleceğimize dair öneminden söz ederek ekolojik kavramları edebi çalışmalara uyarlayacağını belirtir ve edebiyatın içerisinde var olan gücü keşfedip kullanmayı öğütler:

"Tek bir enerji kaynağı olan Doğa'dan farklı olarak muhtemelen insan topluluklarının güneş ve güneş dışında yenilenebilir ya da yenilenemez birçok enerji kaynağı vardır. Daha geniş kapsamda edebiyat, hususi olarak ise bireysel çalışmalar bu kaynaklar arasındadır. Doğadaki diğer enerji akışının biyosferdeki devamlılığını sağlamak adına, bu yenilenebilir enerji kaynağını (doğal biyosferdeki insan dâhil tüm canlı yaşamın ve insan topluluklarının bağlı olduğu) nasıl kullanmamız gerektiğinin yollarını aramalıyız. Edebiyat ve güneş ile edebiyat eğitimi ve biyosferin canlılığı arasındaki bağıntıyı kurmak gerekir." (Rueckert, 1996: 109).

Edebiyatın birçok işlevi içinde ekolojik okumalara olanak tanınması da çevre bilinci oluşturmada önemli bir adımdır. Eleştirmen Jean Paul Sartre da edebiyatın ideolojik işlevine vurgu yaparken edebiyatın

dilsiz olmadığını söyler ve sessizlik dilin bir anıdır diye ekler. Sartre'a göre edebiyatın bireyler üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir:

"Yazarın görevi hiç kimsenin dünyadan habersiz kalmamasını ve bu yüzden kendisinin suçsuz olduğunu ileri sürmemesini sağlamaktır ve yazar bir kere dil evrenine girmiş bulunduğundan konuşmayı bilmiyormuş gibi yapmasına olanak yoktur artık... Sessizlik dilin bir anıdır; susmak dilsizleşmek değil, konuşmaktan kaçınmaktır, yani gene bir tür konuşmadır... Sözcüklerin, Brice-Parain'in dediği gibi 'dolu tabancalar' olduğunu bilir. Konuştuğu an, tetiğe basılmış demektir. Susmak da elindedir, ama ateş etmeyi seçtiğine göre, bunu bir çocuk gibi, gözlerini yumarak ve yalnızca patlama sesini dinlemek üzere, rastgele değil de yetişkin bir adam gibi, hedef göstererek yapması gerekir." (Sartre, 2012: 33).

Edebiyat, bireyin toplumdaki sorumluluklarına dikkat çekerken ekoeleştirici ise edebiyat yoluyla oluşturmaya çalıştığı yeryüzü merkezci düşünce yapısıyla çevreye karşı çok daha duyarlı ve bilinçli bireyler yetiştirmeye hizmet eder. Yaşadığımız evrende ekolojik varlığa dikkat çeken ve böylelikle edebiyat algımıza yeni bir boyut kazandıran kuram kültürümüze çeşitli yollarla giren insan merkezci ideolojinin değiştirilmesi adına en elzem kültürel araçlardan birisidir. Bu bağlamda toplumlarda etkin bir politika oluşturma gücüne de sahiptir. Ekolojik unsurları insanla ilişkilendirerek mercek altına alan ekoeleştirici sadece doğa bilimlerinden değil, sosyal ve fen bilimlerinden de beslenen bir disiplindir. Jean Paul Sartre'ın konuyla alakalı olarak söylediği *"İnsan kendi tasarısından başka bir şey değildir; kendi yaptığı, gerçekleştirdiği ölçüde vardır; yani hayatından, edimlerinin (fillerinin) toplamından ibarettir."* (Sartre, 2013:55) sözleri insanın sorumlu bir varlık olduğu tezini güçlendirmektedir. Ekoeleştirici de insan kaderinin edimlerden ibaret olduğunu ve bu edimlerimizin tüm sonuçlarından bizlerin sorumlu olduğunu vurgular. Bu yüzden ekoeleştiricinin hem ekolojik hem de toplumsal boyutuyla edebiyatta önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki ilk ekoeleştirici metin olarak karşımıza çıkan *Sessiz Bahar* konusu itibarıyla 1964 Doğa Kanunu'nun çıkmasına vesile olmuş ve böylelikle edebiyatın toplumsal değişimlere yön verecek güçte olduğunu kanıtlamıştır. Tarım ilaçlarının çevreye ve insan sağlığına verdiği zararı gözler önüne sererek toplumsal çözüme katkı sağlamış ve edebiyatın, bireylerin ekolojik algılarında ve politik tasavvurlarında değişime sebebiyet verecek güçte olduğunu göstermiştir. İnsan merkezci yaklaşımdan bağımsız bir temele dayanan ekoeleştirici bireylerin duygu, düşünce ve değer yargılarının şekillenmesinde etkin olan edebiyat vasıtasıyla çözüm sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmaktadır. Ekolojik döngünün bir parçasının da edebiyat olduğunu ekoeleştirici Garrard şöyle dile getirir:

"Ekolojik problemler, kültürel çözümlemenin nesnelere olmaktan çok, bilimsel problemler olarak görülebilir. Gerçekten de Sessiz Bahar basıldığında, kimyasal tarım sanayisi, üstü kapalı bir biçimde, bilimsel kesinlik ve edebi niteliklerin bir arada var olamayacağını belirterek tepki göstermiştir." (Garrard, 2016: 5,6).

Çevre problemlerinin sadece bilim adamları ya da uzmanlar tarafından çözümlenmesi gerektiği tezi Rachel Carson tarafından yazılan *Sessiz Bahar*'ın basımının ardından çürütülmüştür. Carson *Sessiz Bahar* ile çevre sorunsalına bilimsel değil ahlaksal bir ideoloji ile yaklaşmıştır. Marksist eleştirmen Terry Eagleton ise bilim ve edebiyat ilişkisine şu sözlerle dikkat çeker ve ekoeleştiricinin sadece doğa bilimlerinden değil, sosyal ve fen bilimlerinden de beslenen bir disiplin olduğuna vurgu yapar:

"Zürafaları öğrenmek için bir zooloji kitabını okumak zooloji öğrenmenin bir parçasıdır; ama aynı kitabı söyleminin nasıl yapılaştığını ve düzenlendiğini öğrenmek ve bu biçim ve aygıtların gerçek durumlarda okurlarda ne tür etkiler yarattığını incelemek için okumak farklı bir tasarıdır. Aslında bu, dünyanın en eski 'edebiyat eleştirisi' biçimidir; retorik olarak bilinir." (Eagleton, 2011: 211,212).

İklim değişiklikleri, orman ve su kaynaklarının azalması, ozon tabakasının tahrip olması, hava, su ve toprak kirlilikleri, atıksal sorunlar gibi çevre problemlerinin sadece bilim adamları ya da uzman ekolojistler tarafından ortaya konan hipotezlerle çözümlenebileceği düşüncesi ekoeleştirici kuramının

ortaya çıkmasıyla çürütülmüştür. Toplumların çevresel problemlerin bir parçası olmaktan öte çözüm sürecinde de aktif olması fikri ekoeleştirel söylemle pekişmiştir. Bir başka deyişle, bilimin ortaya koyduğu veriler ile çözülemeyen çevre sorunlarına edebiyat ses olmuştur. Ekolojik döngünün bir parçasının da edebiyat olması sebebiyle edebiyatın da bilime destek verecek sorumluluklarının olduğu bir gerçektir. Temel olarak edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen ekoeleştiri, sadece yazar, metin ve toplum arasındaki ilişkiyi sorgulamaz ayrıca ekosistemdeki tüm canlı ve cansız varlıkların ilişkilerini de mercek altına alır. Metinlerin ekoeleştirel çözümlenmeleri vasıtasıyla insanın doğaya verdiği zararın boyutu ortaya çıkmakta ve böylece insanların özeleştiri yaparak daha sorumlu davranması gerektiği tezi vurgulanmaktadır. Örneğin, Marksist eleştirmen Terry Eagleton bilimin çalışma kapsamında olan bazı meselelerin edebi söylem vasıtasıyla da ele alınabileceğine değinir. Eagleton' a göre retorik, söylemlerin doğruluğu kadar okurda bıraktığı tesiri de önemser. Retoriğin okuyucuda bıraktığı etki bilimsel söylemlerden daha etkilidir. Bu bağlamda retorik, söylemlerin doğruluğunu önemsemez demek yanlıştır. Eagleton retorik söylemlerin doğruluğu elbette önemser ancak edebi söylemin okuyucuda bıraktığı tesir ve bu tesirin çözüm odaklı bir işlevinin olması da söylemlerin doğruluğu kadar önemlidir.

Basın ve yayın organları yoluyla çevre sorunlarını çözmek için sosyal farkındalık yaratma, popüler kültür aracılığıyla yeni nesillere çevre sorumluluğu aşılıyarak yetiştirme gibi ereklere olan ekoeleştiri kuramını besleyen çeşitli alanlardan bahsetmek kuramı daha iyi anlayabilmemize fayda sağlayacaktır. Ekoeleştirin farklı bir yansıması olan ekofeminizm ilk olarak 1974'te Fransız feminist Françoise d'Equibonne tarafından kullanılmıştır. D'Equibonne'e göre feminizmin temelinde olan sömürülme ya da ikincil konumlandırılma gibi eril düşünceler ile doğanın kontrol altına alınması fikri ilintilidir ve feminist ideolojinin ekoeleştiri ile birleştiği nokta da budur. Ekofeminizm doğa-kadın birlikteliğinden doğar. Ekofeministler, kadın ve doğanın aynı eril ve ataerkil zihniyetle bastırılıp kontrol altına alınmaya çalışıldığı tezinden yola çıkarak kadın ve doğaya yüklenen anlamın değiştirilmesi için ortak bir bilinçle hareket eder. Doğanın sömürülmesine farklı bir boyut kazandıran ekofeministler ortak bir suç mekanizmasına vurgu yapar. Doğa ile özdeş atfedilen kadının ikincil konumlandırılmasında hem erkek merkezci hem de ataerkil bir düşünce yapısına işaret ederler. Yani eril olanın, kadın ve dişi olarak sınıflandırılan doğa üzerinde kurduğu tahakküm ve üstünlük özdeştir. Kadına yönlendirilen baskı ve yüklenen ikincil kimlik ile doğaya ilişkin sömürü güdüsü aynı kaynaktan beslenir: eril olanın dişi olan üzerindeki tahakküm gücü. (Plumwood, 2004: 35). Bu sebeple değişim kadının sömürülmesi gerektiği kanaatinden ve ataerkil düşünce yapısından uzaklaşıp, kadın ve doğayı metalaştıran zihniyetten kurtulmasıyla mümkündür. Ekofeminist ideolojinin cinsiyet temelli bazı öğretileri söylemin zayıf kalmasına sebep olmuştur; çünkü ekolojik tahribatın faturasının sadece eril olanla bağdaştırılması ve dişi olanın pasif olduğu varsayımı etik bir yaklaşım olarak kabul görmez. Bazı ekolojistlere göre, ekofeminist söylem doğayı merkeze almaktan çok kendi ideolojilerini yaymak amacıyla doğa söylemini kullanmaktadır. Diğer taraftan daha eşitlikçi bir toplum yapısı öngören Toplumsal Ekoloji görüşüyle Ekofeminizm kısmen benzerlik göstermektedir:

"Kadınların sömürülmesi ve haksızlığa uğraması ile doğanın sömürülmesi arasındaki çok yakın bağ veya ilişki ekofeminizmin temel anlayışı olmakla beraber, ekofeminizm ırkçı, etnik, cins, yaş ve sosyal sınıf ve cinsel tercih gibi ölçütlere dayanarak yapılan baskıların ve ayrımcılığın karşısındadır. Kısaca ekofeministler kadınların doğanın ezilmesinin temelinde ataerkil düşüncenin, kapitalizmin, militarizm ve sömürgecilik gibi ideolojilerin, yani egemen olmaya dayanan ilişkiler sisteminin yattığını vurgulamış ve bu durumun incelenmesine yarayacak ilginç formüller geliştirmiştir. Böylece, öteki feminist akımlar gibi ekofeminizm de üzerinde egemenlik kurma gibi bir temel düşünce sisteminin kadınlar üzerindeki etkilerini araştırmayı ve bu sorunu çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadır." (Tamkoç, 1996: 77,78).

Ekofeministler'e göre kadın-doğa özelinde cinsel ve toplumsal problemlerin kaynağı ortaktır. Kadın ve doğaya kültürel olarak yüklenen anlamların değiştirilmesi adına ortak bir bilinçle hareket etmek gerekir.

Yani insanın hem insan hem de doğa üzerinde kurduğu tahakkümü sonlandırmak için ortak bir bilinçle hareket etmesinde fayda vardır. Irksal, cinsel ya da dinsel her tür ayrımcılık ve sömürü zihniyetinden kurtulmak gerekir. Bazı eleştirilenlere göre, ekolojisti multidisipliner yapısı itibarıyla feminist ve sosyalist dünya görüşünden beslenir. Kadınların toplumsal alanlardaki eylemlerinin kısıtlanması, erkeklerle eşit yaşam koşullarından mahrum bırakılmaları kapital güçlerin ve eril olanın dayattığı bir politikadır. Kadının yoksunlaştırılıp dilsizleştirilmesini ataerki bir toplum ve erkek merkezci düşünce yapısının bir çıktısı olarak değerlendiren ekofeministlere göre bu ayrıştırma ve sömürü doğa ve kadın özelinde ele alındığında sadece cinsel değil ayrıca toplumsaldır. Opperman, cinsiyet ve doğa arasındaki kurulan bu bağı yorumlarken tam olarak eşitlikçi bir ideolojiyle hareket eder ve bu bağı şu şekilde yorumlar:

"Elbette kuramsal olarak bakıldığında burada yok edilen bedenlerin cinsiyeti önemlidir; fakat ekolojik açıdan bakıldığında erkek egemen toplumlarda köleleştirilen ve sömürgeleştirilen kadın bedeninin onunla aynı kaderi paylaşan toprağın bedeniyle özdeşleştirilmesi toprak etiğinin önemini ön plana çıkarmaktadır" (Opperman, 2006: 79).

Aldo Leopold' un *Bir Kum Yöresi Almanığı* adlı eserinde Toprak Etiği bölümünde toprağın bir mülk olarak görülmesi ve erkek merkezci düşünce yapısı arasındaki paralellik dikkat çeker. Odysseus'un köle sınıfına mensup kadınları astırmasıyla başlayan öyküde cinsiyet bağlamında dişil olan doğa ve kadın arasındaki paralellik sezinlenir. Leopold kadın ve toprağın bir mülk olarak görülmesi ve eril olanın onun üzerinde hak sahibi olmasını bu mitle sorunsallaştırır. Odysseus savaştayken yıllarca iffetiyle onu bekleyen ve sadakatiyle ün salan Penelope'un kadın olduğu için yaşadığı zorluklar ne yazık ki toplumun sahip olduğu etikten ileri gelir:

"Tanrısal Odise, Truva savaşından dönünce yokluğunda uygunsuz davranışlarda bulunduğundan şüphelendiği bir düzine köle kızın hepsini ipe dizmişti. Kızları asması öyle herhangi bir ahlaki sorunda yaratmamıştı çünkü kızlar onun mülküydü. Şimdilerde olduğu gibi, o zaman da bir mülkün elden çıkarılması bir doğru ya da yanlış meselesi değil, kişisel çıkarlara uygunluk meselesiydi. Odise'nin Yunanistan'ı elbette ki doğruluk ve yanlışlık gibi kavramlardan yoksun değildi: Odise'nin kara gövdeli kadırgaları koyu renkli suları yarararak, onu evine getirmeden önce geçen onca zamanda karısının yıllar boyu süren sadakati bu kavramların varlığının kanıtıdır. O günlerin etik anlayışı erkeklerin eşlerini kapsıyordu ve henüz insan mülkleri buna dâhil edilmemişti." (Leopold, 2013: 211).

Çevreci hareketin özellikle modernite sonrası teknoloji karşıtı bir tutum sergilemesi bazı edebiyat eleştirmenlerini ekolojik tartışmanın başka bir boyutuna taşır. Örneğin Martin Lewis gibi bazı ekolojistler insan merkezli ekonomi politikalarını doğal ekolojik kaynaklardan ayırtmak gerektiğini belirtir ve doğru bir biçimde ele alındığı takdirde kapitalist sistemin bile çevresel problemlere çözüm olabileceğini dile getirir. Marks'ın öncülüğünü yaptığı komünist dünya görüşü ekonomi temelli olduğundan ekolojik duyarlılıktan kısmen bağımsız gibi gözükse de Marks'ın söylemleri insan ve doğanın sürekli etkileşim içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Marksist ekolojistler insanın da doğanın bir parçası olduğu savına dayanarak, doğaya zarar verdiği gerekçesiyle insanı doğadan tecrit eden derin ekolojistleri, ikileme düştükleri yönünde suçlarlar. İnsanın doğayla olan ilişkisi ekseninde doğal davranış biçimlerinden uzaklaşması ve adeta bir makineye dönüşmesinde kapitalist sistemi işaret eden Marks'ın doğanın sömürmesine karşı olduğu aşıkardır:

"İnsan doğaya bağlı olarak yaşar. Doğa insanın vücududur. İnsan, ölmek için doğayla iyi ve sürekli bir diyalog içindedir. İnsanın fiziksel ve beyinsel yaşamının doğaya bağlı olduğunu söylemek aslında insanın doğanın kendisine bağlı olması demektir; çünkü insan tüm varlığıyla doğanın bir parçasıdır." (Marks, 1993: 184).

Marx'a göre kapitalizm insan ve insan olmayan arasındaki ilişkinin çağdaş bir dışavurumudur ve ekonomik krizler kadar ekolojik krizler de kapitalizmin bir sonucudur. Kapitalist sistem doğa üzerindeki her türlü tahakkümün ardındaki temel motivasyonun, hayatta kalmaktan çok, güce ulaşma arzusu olduğu

noktasında birleşir. Bu arzu ile hareket eden kapitalist sistem, insan ve insan olmayan arasındaki boşluğu artırarak felaketin boyutunun artmasına sebep olur. Tarihsel güç ilişkilerine ve ekonomi temeline dayanan kapitalist sistem ayrıştırıcı bir politika izleyerek Avrupalı olmayanı, yerliyi, yoksulu, kadını ve doğayı metalaştırarak bir hiyerarşi inşa eder. Bu argümanların ışığında, çevre araştırmalarına postkolonyal bir yaklaşımla bakmak bizleri insan ve insan olmayan arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye sevk eder. Ekoeleştirinin aksine postkolonyal ekoeleştirici ekolojik sorunlara daha dar bir perspektiften bakar. Postkolonyal ekoeleştirici özelinde ekolojik problemlerin öznesi sömürgeci güçlerdir ve postkolonyal ekoeleştirici bu güçlerin uyguladığı ayrıştırıcı politikalar ve sebep oldukları ekolojik krizleri inceler. Ekofeminist Val Plumwood'a göre sömürgeci devletler hem insan hem de insan olmayanları sömürüp kontrol altına alarak “eko-felaket”e davetiye çıkarır:

“Batının düşünsel çerçevelerinin ve kavramsal tarihinin temellerinde tahakkümün derin yapıları gömülüdür. Bu kavramsal yapıların yarattığı ikicilik düğümlerine karışmamış bir mevzu neredeyse yoktur. Efendinin sömürgeci mantığı, çağımızın egemen mantığıdır. Yer yüzüne ve yaşama ne olmakta olduğunun cevabı da bu sorunsalda, yara bere içindeki bu gezegenin biyosferini ve hatta sosyosferini dağılayan tahakküm mantığında yatar. Batı'nın düşünce tarihi içinde bu kültürel öznenin gelişiminin bir kısmını izledik. Ötekiliği sömürgeleştirmeye yönelik eylemlerini Batı kültüründe egemen olan bir akıl ve doğa öyküsü sayesinde açıkladı, temize çıkarttı ve doğallaştırdı. Bu öykü, insanın doğa üzerinde yarattığı etkileri giderek daha çok yönlendirerek gezegenle sürdürülebilir ve karşılıklı bir ilişki kurmasını engeller. Efendinin sömürgeciliği ötekiye inkâr eder; ötekiye iki temel yolla doğal olarak adlandırır, hem benliğin ona bağımlılığını ve onunla ilişkisini inkâr ederek, hem de onun bağımsız benliğini inkâr ve iptal ederek.” (Plumwood, 2004: 258).

Buradan da anlaşılacağı üzere, Plumwood *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* (2004) kitabında günümüzün ekolojik dönüşüm ve yıkımının sömürgeleşmeyle bağlantılı olduğunun altını çizer. Özellikle son yıllarda postkolonyal ekoeleştirinin ön plana çıkmasında ve bağlamının hem uzamsal hem de tarihsel olarak genişlemesinde Avrupa emperyalizminin ideolojik ve insan merkezli bir temele oturtulması önemli bir sebep teşkil eder. Postkolonyal ekoeleştirimlere göre ekosistem emperyalist güçler tarafından sömürülür. Bu sömürü neticesinde biyoçeşitliliğin ve doğal kaynakların azaldığına ve çevresel felaketlerin arttığına şahitlik ederiz. Postkolonyal ekoeleştirinin temel amacı, insan ile doğa arasındaki kopmuş ilişkinin ekolojik sonuçlarını görünür kılmaktır. Emperyalist ideoloji neticesinde ortaya çıkan problemlerin çözülmesi ile ekolojik problemlerin de azalacağı fikrini benimseyen postkolonyal ekoeleştirici yaklaşımlar, sömürgeci eylemler ile çevresel yıkım arasındaki bağlantıları ortaya çıkarıp bu çerçevede doğa ve toplumsal söylemlerin kapsamlı analizini yapar. Böylece, kolonyal tahribatın ekolojik boyutunu vurgulayarak, insan ve çevre ilişkisinde emperyalizmin dayattığı materyalist anlayışı sorgular.

Sanayi Devrimiyle birlikte Batı medeniyetinde ortaya çıkıp, hızla ivme kazanan kapitalizm, kırsal yaşam alanlarını bile kentlere bağımlı hale getirmesi insanın doğayla olan ilişkisinin kopmasına ve hatta doğal yaşam alanlarının fabrikalarla dolu bir mimariye bürünmesine sebep olur. Doğa merkezci bir söyleme sahip olan Derin Ekoloji, insanın aleyhine bir tavır sergilemez; aksine insanın da bir parçası olduğu doğayı korumak adına daha eşitlikçi bir ideolojiyle hareket eder. Yeryüzündeki tüm varlıklara eşitlikçi yaklaşarak insan merkezcilikten uzaklaşır. Derin Ekoloji hareketinin değindiği nüfus planlaması artan çevre sorunlarının çözümünde önemlidir. Çünkü çevre problemlerinin ortaya çıkmasında önemli bir etmen olan nüfus artışı özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim kapasitesinden çok daha fazla tüketim hacminin ortaya çıkmasına sebebiyet vererek hem toplumsal hem de çevresel sorunlara sebep olur. Nüfus artışının sadece ekolojik sistemi değil, ekosistemdeki tüm dengeyi tehlikeye sokması sebebiyle önüne geçilmesi gerektiği fikri, Derin Ekolojide vurgulanan bir öncüdür. Endüstri toplumlarındaki tüketim oranı ve atık miktarı göz önüne alındığında artan popülasyonun önüne geçilmesi gerekir. Endüstrileşmenin bir sonucu olarak insanın doğayı kontrol altına almaya çalışması ve sömürmesine protest bir tavır olarak doğan Derin Ekoloji hareketi doğa ve insanı ayırtmaktansa doğa ile insanın

bütün bir temele oturtulması esasına dayanır. Bu anlamda doğayı merkeze alsan da insanı da doğanın bir parçası olarak kabul eder ve insan faktörünü asla göz ardı etmez. Derin Ekoloji'ye göre canlı ve cansız doğada var olan her organizmanın içsel bir değeri vardır ve bu değer insana sağladığı yarardan bağımsızdır. Yani yeryüzünde var olan tüm canlı ve cansız organizmalara atfedilen değer, insana sağladığı yararla ilintili düşünülmemelidir. Çünkü doğada var olan her canlının özlerinde içsel bir değeri vardır. Derin Ekolojist Naess insan yararına olmayan bir değerden söz etmek ırkçı bir önyargıdır der. John Muir doğayı muhafaza etmek gerektiğini, ama bunu yaparken insana faydasından bağımsız sadece ekolojik dengenin devamlılığını sağlamak ve sürdürülebilmek adına bir ideolojiyle hareket etmek gerektiğini vurgular. Bu ideolojinin aksine doğal kaynakların yerli yerinde ve rasyonel bir plan doğrultusunda kullanılması gerektiğini vurgulayan diğer çevreci hareketlerin temelinde yine insan merkezilik ve faydacılık ilkesi vardır ve insanlığın faydası doğrultusunda doğal kaynakların sürdürülebilir ve ölçülü kullanılmasının altında gelecek nesiller için duyulan endişe yatar.

Postkolonyal Ekolojirel Söylem

İnsanın var olmasıyla başlayıp Sanayi Devrimiyle ivme kazanan ve Batı medeniyetinde ortaya çıkan kapitalist sistem neticesinde kaçınılmaz bir hal alan doğanın sömürülmesi doğayla olan ilişkinin tamamen kopmasına sebebiyet vermiştir. Sanayinin beraberinde getirdiği yıkıcı durumu Friedrich Engels şöyle dile getirir:

"Doğanın insan tarafından fethedilmesi fikri ile çok övünmeyelim. Böylesi her fethediş bizden intikamını alır... Mezopotamya, Yunanistan, Asya ve diğer yerlerde insanlar tarım alanları açarak ormanları yok ettiler. Ormanları ve su kaynaklarını yok ederek, ülkenin bugünkü harap olmuş durumuna yol açtıklarını hayal bile etmiyorlardı. Alp Dağları'nda yaşayan İtalyanlar dağların yamaçlarındaki palmye ağaçlarını kullandıklarında bölgelerindeki hayvancılık sektörünün kökünü kurutmakta olduklarının farkında değillerdi... Yani her aşamada doğa bize, sanki onun dışında yaşayan bir varlık gibi, kendisini fethedemeyeceğimizi; bizim de etten, kandan ve kemikten oluştuğumuzu ve doğaya ait olduğumuzu hatırlatıyor. Bizim diğer türlere göre tek avantajımız, doğanın yasalarını öğrenebilme ve uygulayabilme yetimizdir." (Engels, 2014; 163).

Esasen edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi temel alan ekolojirel, edebi bir kuram olarak sadece yazar, metin ve toplum arasındaki ilişkiyi sorgulamanın ötesinde ekosistemdeki tüm canlı ve cansız varlıkların ilişkilerini inceler. Postkolonyal ekolojirel ise aynı meseleleri hem eko-merkezli hem de özellikle insan-merkezci bir bakış açısıyla ele alır. Postkolonyal ya da feminist söylem gibi pek çok toplumsal hareketin ekolojirel sınırları içinde yer edinebilmesinin bir nedeni de budur. Ekolojirel, depremler, seller, savaşlar ve nükleer enerjinin biyosferde yarattığı tahribatla ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. İkinci Dalga Ekolojirelmenler ise doğa/kültür, akıl/madde veya medeni/ilkel kavramları üzerine yoğunlaşır. Bu sebeple hem ekolojirel hem de postkolonyal ekolojirel var olan ekolojik problemlere ek olarak insanı üstünleştirip doğayı ve hayvanları ötekileştiren ideolojileri sorunsallaştırır. Söz konusu anlatıda da bu ikili karşıtlıklar sorgulanır ve sorunsallaştırılır. Postkolonyal teorisyenler birinci dalga eko eleştirmenlerden farklı olarak göç, melezlik, çok kültürlülük kavramlarına daha çok yönelmişlerdir (Heise, 2014: 19). Sömürgecilik sonrası ekolojirel ya da postkolonyal ekolojirel sömürgeciliğin sadece insanoğlunun üzerindeki etkilerine değil ekolojik boyuta da değinmiştir. Sömürgeci ideolojinin ekolojik dengenin de bozulmasına sebebiyet verdiğine dikkat çekerek doğa, hayvanlar ve bitkilerin tahrip olmasına sebep olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu tahribatın boyutu zamanla o kadar radikal bir boyuta ulaşır ki, birçok ekolojirel yazar, eko-kırım ile soykırım arasında bir bağlantı olduğuna işaret etmişlerdir. Bu bağlamda özellikle Afrika coğrafyası bu tür istismar ve tahribatlara her zaman maruz kalmıştır. Postkolonyal ekolojirel kapsamında belirli kültürlerin neden olduğu sistematik şiddete dikkat çekilerek bu toplumların yaşadıkları veya hüküm sürdükleri coğrafyalardaki tahribatlara vurgu yapılır. Postkolonyal ekolojirel geçmişe ayna tutarak geleceği şekillendirmede bizlere farklı bir bakış açısı kazandırmakla birlikte gelecek nesillere çevre bilinci aşılar. Postkolonyal ekolojirel kolonileşmenin tarihsel sürecine kadar uzanarak insan ve insan dışı faktörler de dahil olmak üzere ötekileştirilmiş doğaya ilişkin tüm insanmerkezci ideolojileri ve uygulamaları sorgular.

Postkolonyal eleştirmenler arasında yer alan Bill Ashcroft, Gareth Griffiths ve Helen Tiffin 1950'ler ve 1960'ların sosyal ve politik kaygılarını temel alır ve çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı sonrası kolonilerin bağımsızlıklarını elde etme süreçlerine dikkat çekerler. Edward Said'in bu anlamda ses getiren eseri *Oryantalizm* (1978) ile 1970'lerde yaşanan sömürgeci politikalar eleştirilir ve en önemlisi, sömürgeleştirilmiş öznelerin kaybolan geçmişini geri kazanmak adına çeşitli söylemlerde temsil ve hayal gücü üzerinde çalışmanın gerekliliğine değinilir. *Kültür ve Emperyalizm* 'de (1993), Said, anlatı gücünün zıt dünyaları birleştirme ve bölmedeki önemini vurgulayarak hem postkolonyal araştırmalara katkı sağlar, hem de kültür, edebiyat ve siyaset ilişkisine dair önemli noktalara değinir. Edward Said dışında, Gayatri Spivak, Homi Bhabha, Robert Young, Bill Ashcroft, Helen Tiffin ve Gareth Griffiths gibi isimler postkolonyal söyleme önemli katkılar sunmuşlardır. Postkolonyalizmi ekolojik bağlamda daha iyi idrak edebilmek için kolonyal dönemin sonunu ve postkolonyal dönemin başlangıcını detaylıca irdelemek gerekir. Sömürgeci toplumlar bir coğrafi bölgenin var olan kaynaklarıyla birlikte sömürülmesi ve bu topluluklara siyasi, ekonomik ve kültürel egemenliğini zorla dayatması üzerine kuruludur. Bu bağlamda postkolonyal düşünce yapısını kolonyal dönemin kılık değiştirmiş hali olarak betimlemek yanlış olmaz. Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri bağımsızlıklarını kazanarak uluslararası anlamda siyasi güç elde etmiş olabilirler, ancak postkolonyal eko-eleştirmenlere göre bu coğrafyalarda eskiden var olan sömürü ne yazık ki hala sosyo-kültürel olarak devam etmektedir. Bu toplumların ekonomilerinin ve siyasi politikalarının dolaylı olarak kontrol edilmesi daha önceki sömürge rejimlerinde olduğu gibi bu coğrafyalarda da oldukça travmatik yıkımlar ve çevresel felaketlere sebebiyet vermiştir. Böyle bir bakış açısıyla hareket edildiğinde postkolonyal ideolojilerin neden olduğu ekolojik tahribat postkolonyal ekoeleştirilme söyleminin yeşillenmesinin yolunu açar. Ne yazık ki Edward Said, Homi Bhabha ve Gayatri Spivak gibi postkolonyal eleştirmenin önde gelen isimleri bile 1970'lerin ortalarında ve 1980'lerde kaleme aldıkları sömürgecilik karşıtı söylemlerinde çevrenin önemini göz ardı etmişlerdir ve savundukları davada yine insan merkezli bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Postkolonyal söylem sömürgeci politikalar neticesinde kimliğini kaybeden bireyin onu geri kazanmak için mücadelesini söylemleştiren, insanları dışlayan ve bütüncül olmayan çevre karşıtı her türlü yaklaşımın karşısındadır.

Ekoeleştirirmenlerin söylemlerinde 'üçüncü dünya' ülkelerine ve sömürgeci politikalara da yer vermeye başlaması ekoeleştiriyi güçlendirerek postkolonyal ekoeleştirinin yolunu açmıştır. Ekoeleştirinin aslında sadece içinde yaşadığımız çevre için ekolojik farkındalık yaratma gayesinin ötesinde daha bütüncül bir bakış açısıyla toplumsal kaygılarının da olduğunun altını çizmek gerekir. Böylece postkolonyal ekoeleştirilme ırk ve sınıf meselelerini odağa alarak daha geniş bir perspektifte insana uygulanan adaletsiz ve yanlı politikaların kaynağındaki düşünce yapısını sorgulama imkânı tanır. Bu noktada insana ve çevreye zarar veren zihniyet aynıdır ve aynı kaynaktan beslenir. Her şeyden önce, benimsedikleri ideoloji dikkate alındığında hem ekoeleştirilme hem de postkolonyal ekoeleştirilme ırksal sınıfsal ya da cinsel her türlü ayrımcılığa karşı durarak, emperyalizmin getirdiği toplumsal ayrımcılığın insanların içinde yaşadıkları ekosistemi de yozlaştırdığının altını çizer. Öncü ekoeleştirirmenlerden Lawrence Buell, Avrupa'da başlayan sömürgeciliğin bu bölgelerdeki her türden doğal kaynağı sömürme kaynaklı olduğunun altını çizer. İnsanların çıkarları uğruna doğa üzerinde artan tahakkümü sömürgecilikle pekişmiş, insanın doğa ve kendinden güçsüz olan insan topluluklarını bir meta olarak görmesiyle sonuçlanmıştır. Bu noktada birleşen çevresel edebiyat eleştirisi ve postkolonyal söylem ortak erektere sahiptir. Buradan hareketle, postkolonyal söylemin toplumsal ekoloji hareketinin önemli bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Kuşkusuz, bahsi geçen iki kuram arasındaki bu ittifak, edebiyat eleştirmenlerini tüm dünya üzerinde var olan çevresel ve toplumsal meseleleri sorunsallaştırmaya davet ederek ekoeleştirinin etki alanını genişletir. Postkolonyal çevre hareketi üçüncü dalga olarak adlandırılan ekoeleştirinin de ana bileşenlerinden birini oluşturur ve ekoeleştirinin multidisipliner bir yapıya bürünmesine destek sağlar.

Toplumsal Ekoloji ve Postkolonyal Ekoeleştiri Ekseninde Doğa-İnsan İlişkisi

Toplumsal Ekoloji’de insanın doğa üzerinde kurduğu üstünlük esasında güçlü olanın güçsüz olanı sömürme isteğinden ileri gelir. Bu düşünce yapısını değiştirerek toplumda meydana getirilecek değişim, ekoloji temelli çevre sorunlarına da çözüm niteliğindedir ve ekolojik problemlerin eskiden beri var olan sosyal problemlerle ilişkilendirilmesi, çözümün de sosyal temelli olması gerektiğine işaret eder. Var olan ekolojik sorunların neredeyse tamamının aslında süregelen sosyal problemlerden kaynaklandığını düşünen toplumsal ekolojist Murray Bookchin insanın doğadan ayrıştırılmasının yanlış olduğunu vurgular. Bu ayrıştırmanın sonucunda ortaya çıkan çarpık hiyerarşik yapının hem toplumsal hem çevresel sorunların en önemli kısmını teşkil ettiğini sözlerine ekler. Bu sebeple çevre hareketi toplumsal bir harekettir ve çevre sorunları da sosyal sorunlardır. Bookchin’in ekoloji, toplum ve problem üçgeninden hareketle, çevresel sorunların çözümünde ekolojik alanda yapılacak ıslah kadar toplumsal farkındalıkta önem arz eder. İnsanın diğer canlılardan üstün olduğuna inanan düşünür insan faktörünün çevre problemleri bazındaki önemine dikkat çeker. Çevre sorunlarına toplumsal bir bakış açısı getiren Bookchin insan faktörünün önemli olduğuna şöyle değinir:

"İnsanlar diğer yaşam formlarına değer atfeden etik sistemler yaratma yetisine tek başına sahip oldukları sürece, kendi içlerinde özel bir değere sahip olurlar. Kendi davranışlarının ve bu davranışların ekolojik etkilerinin tamamen bilincinde oldukları ölçüde, biyosferdeki olağanüstü canlılardır; çünkü diğer yaşam türlerinin sahip olmadığı müthiş bir bilince sahiptirler." (Bookchin, 2013: 40).

Siyaset bilimci kimliği dikkate alındığında Bookchin bu sözleriyle insanın değerli olduğuna vurgu yaparken salt insan merkezli bir tutum takınmaz. Doğanın var olan düzenini yeniden kurup dengelemek için toplumsal devrimin gerekliliğine işaret eder ve ekolojik sorunların ancak bütünsel bir biçimde ele alınırsa çözüleceğini düşünür. Ekolojik sorunların temelinde kapitalist sisteme işaret eder ve bu ekonomi temelli toplumsal yapıdan sıyrılıp, sosyalist ideolojiyle hareket edilmesi gerektiğini söyler:

"Ekoloji hareketi, bütün yönleriyle egemenlik sorununu kurcalamadıkça, zamanımızın ekolojik bunalımının kökenindeki nedenleri ortadan kaldırma yönünde hiçbir katkıda bulunamayacaktır. Ekoloji hareketi, radikal bir biçimde kapsamlı bir devrim fikrine olan ihtiyacı göz önüne almaksızın, sadece kirlenme ve korunma ile ilgili reformlarda, yani sadece çevrecilikte takılıp kaldığı takdirde mevcut doğa ve insan sömürüsüne dayalı sistemin emniyet şapı olmaktan öteye gitmeyecektir." (Bookchin, 2013: 48).

Toplumsal yapıyı oluşturan bireylerin içerisinde buldukları sosyo-ekonomik koşullar insanı zaman içerisinde doğadan uzaklaştırır. Daha doğrusu, nüfus artışıyla birlikte işsizlik oranındaki artış ve sanayileşmenin ivme kazanması gibi çeşitli sebeplerle bireyler kapitalist sistemin kölesi olmuş ve insanın doğadan yabancılaşma süreci hızlanmıştır. Doğadan bu denli kopmanın çevresel çıktıları dikkate alındığında, toplumsal ekoloji doğayla olan bağları kuvvetlendirip ekolojik sorumluluğu artırmayı hedeflemektedir. Toplumları yakından ilgilendiren yaşam alanlarının muhafaza edilmesi adına yine sosyalist ideolojiden faydalanmak gerekir. Başka bir deyişle canlı ya da cansız varlıklar üzerinde hâkimiyet kurma düşüncesi, sosyalist ideoloji potasında eritilerek çevre üzerine kurulan hâkimiyetin de önüne geçilebilir. Yani insanı da içerisine alan çevre kavramının tam olarak idrak edilip, yaşanılan ekolojik ve toplumsal dengesizlikleri durdurabilmek için öncelikle toplumu oluşturan bireylerin ideolojilerini değiştirerek, daha demokratik ve eşitlikçi bir zihniyetle yaşadığımız çevreye yaklaşmamız Toplumsal Ekoloji hareketinin temelini oluşturur. Erekları arasında ekolojik farkındalık yaratma ve bu farkındalığı nesilden nesile aktarma olan ekoeleştiri edebiyat yoluyla oluşturmaya çalıştığı yeryüzü merkezci düşünce yapısı sayesinde çevreye karşı çok daha duyarlı ve bilinçli bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Fiziksel çevrenin varlığına dikkat çeken ve ekoloji temelli öğretileriyle edebiyat algımıza yeni bir boyut kazandıran kuram, gelecek nesiller üzerinde yaratacağı farkındalık düşünüldüğünde edebiyatta çok önemli bir yere sahip olmalıdır. Kültürümüze çeşitli yollarla giren insan merkezci düşünce yapısının değiştirilmesi için önemli bir araç olan edebiyat, bu bağlamda etkin bir söylem yaratarak kamuoyunda

farkındalık yaratabilecek güçtedir. İnsanı diğer varlıklardan üstün kılan düşünme yetisi ve düşündüklerini aktardığı dil aracılığıyla oluşmuş ve yine insana ait bir ürün olan edebiyatın, insan merkezilikten uzaklaşarak bütünsel bir yaklaşımla ekoeleştirel okumalara aracı olması önem arz eder. Dilin de diğer canlılar gibi doğan, büyüyen ve ölen doğal bir varlık olduğu düşünülürken, dilde de bozulmaların olduğunu yine ekoeleştirel okumalar yoluyla görebiliriz:

"Aslında insanın kültürel çevresine de duyarlı bir ekolojik kuram çalışması hem toplumsal ve kültürel çevrenin dille olan ilişkisini anlamamıza yardımcı olabilmekte hem de dilin tarihsel gelişimini anlamamız için canlı örnekler sunabilmektedir... Burada dilde tutucu bir yaklaşımı özendirme değil, tam aksine dildeki değişime okuyucunun duyarlı bir şekilde yaklaşmasını sağlayarak yaşanan değişikliklerin okuyucu tarafından algılanmasını ve gereken yerde okuyucunun tavır almasını sağlamak için ona dinamik ve etkin bir aktör olduğunu hatırlatmaktadır... Eğer bugünün okuyucusu elli yıl önce yazılmış olan bir şiirde geçen bazı sözcükleri anlamıyorsa, bu anlamama hali o şiirde yer alan doğal ve insan yapısı çevreyi de anlayamamasıyla eş zamanlı olabilmektedir."
(Arıkan, 2011: 49).

Arıkan bu sözleriyle dilin canlı bir varlık olarak değişimlere açık ve değişime sebebiyet verecek dinamiklerle donanmış olduğunu vurgulamaktadır. Toplumsal algıların oluşumunda etkisi olan dil, değişimin başlama noktasıdır. Edebiyat ve çevre birlikteliği sadece fiziksel çevrede meydana gelen değişimleri değil, dil ve etik gibi kültürel öğelerde kaydedilen değişimleri de fark etmemizi sağlar. Bu anlamda ekoeleştirelinin inceleme alanlarının sadece yaşadığımız çevre ve doğa olarak algılanması ve kültürel değerlere olan atıflardan soyutlanması ekoeleştirelinin yanlış yorumlanmasına sebep olur; çünkü hiçbir varlık onu tanımlayan sistemin bütünlüğü dışında düşünülemez ve ayrıştırılamaz.

21. yüzyılda artan çevre sorunlarını, kültürel ve sosyal bütünlük içinde ele alan ekoeleştirel kuramının ortaya çıkışı ekolojik sorunların arttığı sanayileşme dönemine denk gelir. Ekonomi temelli toplum yapısına geçiş sürecinde artan doğa tahribatını azaltmak için ortaya çıkan çeşitli düşünceler aracılığıyla ilk çevre bilinci oluşmuştur. İnsanın en temel yaşamsal ihtiyaçları için kaynak teşkil eden doğanın tahrip edilmesi gerçeğinden hareketle, ciddiyeti gün geçtikçe artan ekolojik problemler karşısında gerek yeryüzündeki tüm canlı topluluklarını koruma gerekse bu canlı topluluklarının devamını sağlayacak önlemleri alma adına hepimizin yerine getirmesi gereken sorumluluklar vardır. Bu noktada şüphesiz en büyük sorumluluk canlı ve cansız tüm yaşamsal kaynakları yöneten ve dilediğince kullanma hakkını kendinde gören bizlere düşmektedir. Doğal kaynakların kullanımında yaratılacak olan farkındalık değişimin ilk ve en önemli adımıdır. Edebiyat bu farkındalığı yaratırken daha bilinçli bir neslin yetişmesinde önemli adımlar atar. İnsanın doğa üzerinde artan hâkimiyetine dikkat çeken ekoeleştirel tahribatın önüne geçebilmek adına alınması gereken önlemleri vurgulayarak, bireyleri çözümün bir parçası haline getirir.

İnsanoğlunun doğa üzerinde artan insan hâkimiyetinin neticesinde bir nevi doğanın sesi olan ekoeleştirel söylem ile edebiyatın çevre bilinci oluşturmadaki gücü ve etkisini yine aynı şekilde çevresel edebiyat eleştirisi kanallarıyla görebilmekteyiz. İnsanın doğa üzerindeki hâkimiyetinin yaratmış olduğu olumsuz sonuçları sezinlemek adına edebiyatın çevre bilinci oluşturmadaki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Ekoeleştirelinin uyandırmaya çalıştığı çevre bilinciyle doğadaki kaynakların bilinçsizce yok edilmesinin önüne geçilmesi mümkün kılınır. Pek çok bilim dalının araştırma alanına giren ekolojinin, edebiyat ile ilişkisini söylemleştiren ekoeleştirel yaklaşım, doğa ve insan ilişkisini incelerken esasında insanlarda ekolojik farkındalık yaratma görevini üstlenir. Çünkü geçmişten günümüze taşınan ve gelecek nesillere de aktarılacak çevre etiği ekolojik sistemi oluşturan canlı ve cansız tüm varlıkların hayatlarını idame ettirebilmeleri ve sürdürülebilir bir dünya için karşılıklı saygı temeline dayanmalıdır. Heidegger'ın ve varoluşçuluğun savunduğu insanın doğaya öylece bırakıldığı düşüncesi ve kendi kaderini kendi belirlediği savı kuramın varoluşçu felsefeye ortak öğretileri noktasında birleşir. İnsanın sorumlu bir varlık olduğu tezi ile varoluşçu felsefenin varoluşu sorgulaması ilintilendiğinde varoluşçu felsefenin bazı öğretilerinin edebiyatla değişimin mümkün olduğu vurgulayan ekoeleştirelinin doktrinleriyle paralel

olduğu noktalar vardır. Çağdaş varoluşçulardan olan Louis Althusser sanat-bilim ilişkisini yorumlarken ideolojik örüntüye işaret eder:

"Önce, sanat ile bilimin 'ilişkileri' sorunu. Ne Balzac ne Soljenitsin bize betimledikleri dünyanın bilgisini verir, ne de onu tanımamızı sağlar; sağladıkları, sadece, bizim o dünyanın ideolojisinin gerçekliğini 'görmemiz', 'algılamamız' ya da 'duyumsamamızdır'. Ideolojiden söz ettiğimiz zaman bilmemiz gerekir ki, ideoloji insanların tüm etkinliklerinin içine kayar, sızar ve o, ideoloji, insan yaşamının 'yaşanmış' ile aynı şeydir. Bundan ötürüdür ki, bize büyük roman içinde ideolojiyi gösteren biçim bireylerin 'yaşanmış' ı ya da 'yaşantı'sıdır. O 'yaşantı' verilmiş, katıksız 'gerçeklik' tarafından verilmiş bir şey değil, ideoloji ile gerçek arasındaki ilişki içinde ideolojinin kendiliğinden olan, dış etki altında meydana gelmiş olmayan 'yaşantı'sıdır." (Althusser, 2004: 104,105).

Bu sözler insanın sorumlu bir varlık olduğu tezini güçlendirir. Bu sebeple, insana sorumlu bir varlık misyonu yükleyen ekoloji temelli edebiyat söylemi hem ekolojik hem de toplumsal boyutuyla edebiyatta çok önemli bir yere sahiptir. Öyle ki ilk ekoeleştiril metin olarak kabul gören *Sessiz Bahar* gerek işlediği konu gerekse varoluşçu felsefenin de savunduğu insanoğlunun kendi kaderini kendi belirlediği fikri dikkate alındığında 1964 Doğa Kanunu'nun çıkmasına sebebiyet vermiş ve böylece edebiyatın gücüne olan inancı pekiştirmiştir. Tarımsal ilaçların çevreye verdiği zararı gözler önüne seren *Sessiz Bahar* politik ve toplumsal yaşamın ekolojik boyutuna dikkat çekerek, edebiyatın toplumsal yaşamımızda ne kadar etkin bir yere sahip olduğu kanıtlar.

Endüstrileşmenin Kurbanı Olarak Sömürülen Çevre ve Sürgün Edilen Bedenler

İnsanlar doğdukları andan itibaren doğa ile yakın ilişkiler içerisindeyler. Bu ilişki ilk olarak insanın doğayı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışması şeklinde vuku bulur; ardından insanın bir parçası olduğu doğaya hâkim olmaya çalışması ve ona egemen olmaya çalışması şeklinde sonuçlanır. İnsanoğlunun doğa ile olan ilişkisi onun bir parçası olduğu gerçeğinden koparak ona hâkim olmaya çalışması ekseninde ilerler ve bu ilişki toplumların üretim biçimleri paralelinde gelişir. İnsanın doğa üzerinde kurmaya çalıştığı tahakküm daha sonra hem dünya üzerindeki toplumların yaşam biçimlerini değiştirmiş hem de insanın doğa üzerindeki baskısını giderek artırmıştır demek yanlış olmaz. Bu tahakküm ve sömürü tarih öncesi dönemlere dayanır. Yaşamlarını avcılık ve toplayıcılıkla sağlayan ilkel toplumların geliştirdikleri av teknikleri ile insanın doğaya ilk müdahalesi başlamış ve akabinde tarıma dayalı üretim politikaları ile sürmüştür. Sanayi devrimi sonrasında hızla artan endüstriyel girişimler neticesinde de bu tahakküm artarak devam etmiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında kentsel alanlarda zamanla artan popülasyon beraberinde insani ihtiyaçların da artmasına ve doğanın sömürülmesine sebebiyet verir. Başka bir deyişle, endüstriyel üretim biçimlerinin ortaya çıkması insanın doğayla olan iletişiminin azalarak zamanla kopmasına, doğayı varlığının bir parçası olarak gören düşünce yapısının yerini kapitalist toplum yapısına bırakmasına neden olur. Nihayetinde doğa toplumların yaşamlarını idame ettirebilmeleri adına sömürülen bir meta haline gelir. 19. Yüzyıla gelindiğinde ise modernleşme ve ekonomi temelli kapitalist toplum yapısının ortaya çıkmasıyla doğayı görmezden gelen endüstriyel girişimler ivme kazanır. Tüm bunların neticesinde doğa sadece insan için kullanılması gereken bir meta olmaktan öteye geçememiştir. Gerek kapitalist gerek emperyalist bir düşünce yapısıyla hareket eden anti-çevreci toplumlar, ekoeleştirinin tüketimin azaltılması yönündeki söylemlerinin aksine doğada her şeyin insan için var olduğunu öne sürer. Yaşanan tüm çevresel sorunların sadece ekolojik değil ayrıca ekonomik bir problem olarak da ele alınması gerektiğini savunur. Kapitalizmin temelini oluşturan teknoloji ve serbest ekonomi destekli bir toplumsal sistem tasarlamının gerekliliğine de işaret eder. Kapitalist ya da emperyalist toplum yapısına yönelik eleştiri olarak da kabul edilen ekoeleştiril kuramının temelinde faydacılık ilkesi doğrultusunda hareket eden insan merkezci düşünceye karşı bir duruş sergilenir. Çünkü doğal kaynaklar insan için vardır ve ancak insanın üretim gücü ile devam ettirilebilir şeklindeki insan merkezci yaklaşımlar, ekoloji sorunsalının temelini oluşturmaktadır. Türkiye'de öncü ekoeleştirilenlerden birisi olan Serpil Opperman toplumsal söylemlerin merkezine oturtulan ve insanı yaratılışın merkezine koyarak tüm doğal çevrenin hâkimi

haline getiren geleneksel beden politikasının doğanın bedenini, yani biyotik toplumları oluşturan tüm hayvan ve bitkileri yok saydığına altını çizer. Doğayı, insanın ekonomik çıkarları doğrultusunda kontrol edilen ve insanın hizmetinde kullanılması gereken bir tüketim kaynağı ve mülk olarak gören Kartezyen düşünce yapısına karşı çıkar. Opperman, insanoğlunun ekosistemden kopuk ve diğer canlılara kıyasla daha üstün bir şekilde konuşlandırılmasının toplumsal yapıda bir dualite oluşturduğunu da sözlerine ekler. Bu dualist zihniyet içinde insan dışında kalan tüm canlı ve cansız varlıklar, her zaman ikincil konumda algılanır yani ötekileştirilerek önemsizleştirilir. Bu bağlamda diğer tüm canlılardan üstün ve değerli olan insanın, sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için yaratılmış olan doğayı tüketmesi de ahlaki bir norm olarak değerlendirilir. (Opperman, 2006:76).

Oppermanın da işaret ettiği sömürgeci ve tüm benzeri faydacı tutumların çevreye verdiği zarar göz önüne alındığında, insanın lehine değil aleyhine olduğunu, insanın bir parçası olduğu doğaya verdiği zarar ve bilinçsiz tahribatın faturasını yine insanın ödemek zorunda olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda metropollerde hızla artan hava kirliliği, küresel ısınma ve benzeri tüm ekolojik sorunlar insan sağlığını tehdit ettiğinden ekolojik farkındalığın ivedilikle insanlara aşılması gerekmektedir. Temelinde insan ve çevre ilişkisi olan ekoeleştirme, sadece insanın fayda sağlaması adına korunan çevre düşüncesinden beslenen insan merkezci ideolojinin aksine, yeryüzü merkezci bir epistemolojiye dayanır. Amerikan edebiyatının ilk natürist yazarlarından Henry David Thoreau yaşanabilir bir dünyada olmadıktan sonra, güzel bir eve sahip olmak neye yarar derken dünyaya bütünsel bir felsefeyle yaklaşır. (Thoreau, 2000: 23).

"Yeni bir beraber yaşama kültürünün oluşturulması ve küresel kabulü; iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin de giderek kendini hissettirmeye başladığı çağımızda insanlığın tüm paydaşlarının (akademisyenler, karar alıcılar, ev sahibi toplumlar, yerlerinden olmuş kişiler vs.) üzerine mesai harcaması, aktif sorumluluk alması, öneriler getirmesi gereken bir husus olarak önümüzde durmaktadır. Unutulmamalı ki bugünün ev sahiplerinin yarının sığınmacıları, mültecileri olmamasının hiçbir garantisi yoktur ve bu sebeple de bu konu sadece yerlerinden olmuş kişiler için değil tüm insanlık için hayattır ve belki de insanlığın önünde duran en kritik eşiktir" (Erayman, 2022:196).

Ekoeleştirme, insanın doğayla kurduğu ilişkiyi çevresel farkındalık yaratarak Henry David Thoreau'nun da savunduğu gibi daha bütünleyici bir biçimde okura vermek ister. İnsan merkezcilikten uzaklaşan ekoeleştirme doğaya yabancılaşmış insanın ya da ötekileştirilmiş doğanın birbirlerini tamamlayan etmenler olduğunu sıklıkla vurgular. Ekolojinin temel prensiplerinden olan her şeyin birbiriyle dolayısıyla her şeyle bağlantılı olduğu tezi, bizi ekosistemdeki tüm canlıların kaderinin diğer canlılarla olan ilişkisine bağlı olduğu sonucuna ulaştırır. Doğada insan dışındaki diğer mekanizmaları değersiz ve ruhsuz olarak değerlendiren insan merkezci düşüncenin aksine sadece insana yararlı olanın değil, doğada var olan her şeyin değerli olduğu ilkesi ekolojinin bütünsellik anlayışından ileri gelir:

"Biyosfer, içinde yaşamın olduğu, dünyayı kaplayan tabakadır. Hayvanlar, bitkiler, mantarlar ve mikropların tümüne biyota da denir. Ekosfer de dünyadaki tüm canlılar anlamına gelmektedir ama bu canlıların cansız çevreleriyle (toprak, taşlar, hava ve su) olan ilişkileri üzerine de bir vurguyu içermektedir. Kolaylık olması için, biyosfer/ekosfer EKOSİSTEMLER, BİYOLOJİK BÖLGELER veya TOPLULUKLAR olarak gruplara ayrılabilir. Fakat esasen bunlar birbirine bağlı tek bir birimdir ve yaşamımızı mümkün kılan şeydir. Kısa bir süre için bile olsa, hiçbiri biyosferden bağımsız olarak, tek başına var olamaz." (Callenbach, 2012: 25).

Ekoeleştirme önemi sıklıkla vurgulanan bir diğer husus ise nüfus artışı ve göç olgusudur. Özellikle göç kavramı sosyolojiden ekonomiye politikadan felsefeye kadar birçok disiplinin çalışma alanına giren çok boyutlu bir kavramdır. Ünlü sosyolog Zygmunt Bauman göç olgusuna farklı bir bakış açısı kazandırır; çünkü kendisi de İkinci Dünya Savaşında Polonya yönetiminin Yahudi karşıtı politikaları nedeniyle mülteciliği deneyimlemiş birisidir. Birçok disiplinin çalışma alanına giren göç olgusu detaylıca ele alındığında, yerlerinden yurtlarından edilmiş toplulukların elde etmeye çalıştıkları hukuki statüleri kadar

sosyal statülerinin de büyük önem arz ettiği sonucuna varılır. Göçmenlerin sadece hukuki statülerini elde etmeye çalışmasının ardında aslında onların sosyal statülerini elde etmeye çalışması tezi yatmaktadır. Bauman'a göre hangi sosyal topluluğa ait olursak olalım yaşamın ritmi içerisinde ne zaman nerede nasıl bir durumla karşı karşıya kalacağımız muammadır ve bu gerçekle hareket edildiğinde hukuki statü peşinde koşmanın fani bir uğraş olduğu aşikardır. Bu noktadan hareketle insanları ayırıştırmaktan ziyade birleştirici politikalar önem arz eder. Wagner-Saffray, Bauman'ın mültecilik deneyimini şu sözlerle aktarır:

'Bauman'ın özellikle ilk mültecilik deneyimi oldukça zorlu koşullar altında gerçekleşmiştir. İlk mültecilik deneyimi, Eylül sonu ve Ekim 1939'da Doğu'ya doğru yürüyerek Alman işgalinden kaçış çabasını içeriyordu. Bauman ailesinin yolculukları, uzun yürüyüşler ve hep tetikte olmalarını gerektiren dinlenme anlarının birbirine geçtiği günlerden oluşmaktaydı. Bauman ailesi, genellikle, (korkuyla hareket eden ve kendileri için mümkün olan en kısa sürede en güvenli yeri bulmak isteyen büyük bir insan grubuyla) diğer mültecilerle birlikte hareket etti. Açlık, soğuk algınlığı ve uykusuzluk Bauman ailesinin de birlikte hareket ettiği tüm mültecilerin günlük deneyimleriydi. Bauman ailesi tüm birikimlerini (akrabalarından ödünç alınan paralar dâhil) sadece mütevazı yemekler ve uzun yolculukları sırasında köylülerin evlerinde uyuma 'ayrıcılığına' erişebilmek için harcadı. Bu kalabalık mülteci grubu, yaya olarak sınıra yaklaştığında Alman ordusu sınır güvenliğini güçlendirdiği için geçişlerinin neredeyse imkânsız olduğunu anladı. Bu sebeple Bauman ailesi sınıra yakın bir bölgede Almanlar tarafından kayıt altında tutulan bir tür kamp öncesi yaşamı deneyimledi. Bu kamp öncesi dönemde Zygmunt Bauman, bir mülteci kampı için tipik olan koşullarda yaşıyordu. Kamp kurallarının henüz net bir şekilde belirlenmediği ve bu nedenle katı bir şekilde uygulanmadığı için hala kaçmak için zayıf da olsa bir ihtimal vardı. Bauman ailesi de bu fırsattan istifade etti. Hemen kamp alanının yakınlarındaki nehri riskli bir geçişten sonra, Bauman ailesi bir sınır kasabasına sığındı. Orada aile, kaos ve belirsizliğin kol gezdiği, yiyecek kıtlığı ve iş bulamama gibi çok zorlu yaşam koşullarını diğer binlerce mülteciyle paylaştı.' (Wagner-Saffray, 2020: 104, 105).

Göçmen ve mülteciler üzerine yoğunlaştığı *Kapımızdaki Yabancılar* kitabında Bauman, Levinas, Kant, Hans-Georg Gadamer ve Mihail Bahtin gibi filozofların ideolojilerinden hareketle göç ve göçmen meselesini inceler. Yer değiştirmek durumunda kalmış kişilerin ister göçmen, mülteci, sığınmacı isterse yabancı ne şekilde adlandırılırsa adlandırılırsın hukuki statülerinin tanınmasının sosyal statülerinin de tanınmasına zemin hazırladığını savunur. Onların hukuki statülerinin tanınmasının, sosyal statülerinin de tanınmasıyla desteklenmediği sürece anlamsız olduğunu düşünür. Bu noktada ekoleştirinin bütünsel yapısı toplumlar özelinde ayırıştırmacı değil birleştirici yönüyle ön plana çıkar. Bauman'ın da vurguladığı üzere her topluluğun birbirine bağımlı olduğu gerçeğinden hareketle küresel meselelere yerel ve bireysel çareler aramanın beyhude olduğu ve insanları birleştirmek yerine ayıran ayırıştıran politikaların sürdürülebilir olmadığı ve bunlardan sıyrılmak gerektiği vurgulanır:

'İnsanları yer değiştirmeye iten etkenleri dizginlemek bir yana, bu etkenler her geçen gün daha da şiddetlenmekte, hatta iklim değişikliği gibi faktörleri göz önüne aldığımızda bu etkenlerin kontrolümüzden çıktığını bile ifade etmek abartılı olmayacaktır. Tam da bu sebeple Baumancı düşündeki, yabancılarla sürdürülebilir birlikte yaşama biçimlerinin oluşturulmasına yönelik gösterilen hassasiyet ve bu husustaki öneriler üzerine düşünmek gerekir... Bizi ayıran, farklı kılan unsurlar kuşkusuz ortadadır. Ancak mühim olan bu farklılıklarımıza rağmen bizi birleştiren unsurların neler olduğu, bu unsurları geliştirmenin imkânlarına yönelik arayışın hayatiğini kabullenmektir. Bugünün göç olgusu, göçmene yaklaşım noktasında farklılığı dışlamayan ama aynı zamanda farkı kutsamayan, her fırsatta birlikte yaşamaya, ortak noktalar arayışına dayanan eylem, yaklaşım ve politikalar bütünüdür zaruri kılmaktadır. (Erayman, 2022: 188).

Çevre sorunlarının kaynağında sadece insan merkezli yaklaşımı görmek doğru değildir. Aksine sorunun çıkış noktası insanın yine insan üzerinde kurduğu tahakküm ya da sömürüdür; çünkü ırksal, cinsel ya da dinsel her tür ayrımcılık aynı kaynaktan beslenir.

Gönülsüz Köktendinci Romanındaki Eko-Kolonyal Kodlar

Bu çalışma da edebiyat eleştirisinde oldukça yeni bir yaklaşım olan postkolonyal ekoeleştirisinin teorik çerçevesi verilerek iki ayrı edebi söylem olan postkolonyalizm ve ekoeleştiri birlikteliğiyle ortaya çıkan postkolonyal ekoeleştirisinin önemi vurgulanmaktadır. Bu yeni edebiyat eleştirisinin amacı sömürge dönemi ve sömürge sonrası bahsi geçen topraklarda ekolojik felaketlere yol açan sömürgeci politikaları sorgulayarak bu tür felaketlerin yankılarını ortaya çıkarmaktır. Buna ek olarak, postkolonyalizm ve ekoeleştiri özelinde ayrı ayrı inceleme konusu olan insan ve çevre birlikteliği postkolonyal ekoeleştiri kuramı ile verilirken bu iş birliğinin ardındaki nedenlere ve bu birlikteliğin önündeki çeşitli zorluklara dikkat çekilir. Böylece, ekoeleştiri ve insan merkezli postkolonyalizm yerini, siyasi, ekonomik ve çevresel meselelerin edebi eserlerde iki boyutlu olarak işlenmesine odaklanan postkolonyal ekoeleştiriye bırakır. Daha doğrusu postkolonyal topraklarda insan ve insan olmayan varlıkların ekolojik durumuna ışık tutan postkolonyal ekoeleştiri çerçevesinde daha kuramsal bir çalışma alanı ortaya çıkmıştır demek yanlış olmaz. Diğer eserlerindeki politik ve sosyalist tavrı da dikkate alındığında Mohsin Hamid aktivist bir yazar olarak karşımıza çıkar. Hamid doğu ve batı arasında mekik dokuyan Cengiz karakterine hayat verirken sosyal ve çevresel adaletsizliklere dair farkındalık yaratmaya çalışır. Yazarın hemen hemen tüm eserlerinde ekolojik meselelerin siyasi bir düzlemde nasıl ele alındığına ve gerçek ile kurgu arasındaki boşluğu bulanıklaştırarak gerçeklik kavramıyla nasıl oynadığına şahitlik ederiz. Dahası postkolonyal eko-eleştirel bir tavırla ele alındığında yazarın yaşadığı toplumda tecrübe ettiği sosyal, politik ve çevresel kaygılarını hissetmemek mümkün değildir.

Mohsin Hamid'in *Gönülsüz Köktendinci* romanı aslen Pakistanlı olan ve Amerika'ya okumak için giden Cengiz'in hikâyesini konu alır. Anlatılan hikâyeye yazarın kendi yaşam öyküsüyle paralellikler gösterdiğinden otobiyografik bir anlatıdır. Princeton Üniversitesi İşletme Bölümü mezunu olan Mohsin Hamid Amerika'da okumaya ve çalışmaya hak kazanır ancak 11 Eylül sonrası ülkeyi terk eder ve Londra'ya yerleşir. Roman kahramanı olan Cengiz de oldukça yetenekli bir gençtir. İşletme Bölümü'nden mezun olduktan sonra Amerikan rüyasını bir an evvel gerçekleştirmek için harekete geçer ve ona gelecek vadeden Amerika'ya gelerek burada oldukça prestijli bir şirkette çalışmaya başlar. Çalışkan ve yetenekli olmasının yanı sıra oldukça hırslı ve azimlidir. Daha sonra Amerikalı genç bir kadına âşık olur. Kapitalizmin ritmine ayak uyduran Cengiz'in artık tek amacı çok çalışmak ve yükselmektir. Hem ekonomik hem de toplumsal anlamda refah bir hayat sürdürürken hayatı bir anda alt üst olur. Fazlasıyla Amerikan yaşam tarzını benimseyip öz benliğini unutmuş olan bu Pakistanlı gencin 11 Eylül terör saldırısı sonrası yaşadığı kimliksizlik ve ötekileşme etrafındaki herkesten soğumasına ve hatta tüm hayatı boyunca çalışıp elde ettiği Amerikan rüyasının bitmesine sebep olur. Öyle ki hikâyenin sonunda Amerika'yı terk edip Pakistan'a geri döner. Bu anlatı vasıtasıyla Batı ile Doğu arasındaki gerilimi ve iki farklı dünya arasında sıkışıp kalan bireyin tecrübe ettiği kimlik sorununu hissedebiliriz. Pakistan asıllı yazarın kimlik sorununu ele alırken kullandığı dil ve üslup dikkate alındığında oldukça cesur olduğunu ve sözünü sakınmadığını belirtmek gerekir. Tüm çıplaklığıyla ele alınan batı ile doğu arasındaki bu gerilim oldukça gerçekçi bir tavırla verilir:

''Pak-Pencap mezecisinde kulak misafiri olduğum söylentileri elimden geldiğince yok sayıyordum. Pakistanlı taksici sürücülerini öldüresiye dövülmüşlerdi, FBI camilere, dükkanlara ve hatta insanların evlerine baskınlar yapıyordu; Müslüman erkekler kayboluyordu, belki gözden irak merkezlerde sorguya çekiliyorlardı belki de daha kötüsü. Böyle hikayelerin çoğu gerçek dışıdır, içinde doğruluk payı olanlar abartılıdır diye mantık yürütüyordum. Hem ayrıca az sayıdaki o üzücü istismar durumları da beni etkileyemezdi, çünkü bu tür şeyler yılda 80.000 dolar kazanan Princeton mezunlarının değil, talihsiz yoksulların başına her zaman geliyor ve yalnızca Amerika'da değil, her ülkede oluyordu.'' (Hamid, 2013: 106).

Sosyo-Kültürel Kırılmalar Gölgesinde Aidiyet Problemi

Aidiyet, Ötekileşme ve Kimlik meseleleri anlatıda ağır basmaktadır ve bu vasıtayla toplumsal bir eleştiri yapılır. Toplumsal sınıflar arasında var olan uçurum arttıkça bireylerin özlerinden uzaklaşıp ötekileştiği kapital bir toplum sisteminin varlığı kaçınılmazdır. Romandaki diğer tüm karakterlerin dilsizleştirilip pasif konuma konuşlandırılması ve Cengiz'in monolog tadında başından geçenleri anlatması ironiktir. Cengiz'in hikayesi ile New York'ta kendine yeni bir yaşam kurmaya çalışan Pakistanlı bir gencin trajik öyküsünü deneyimleriz. Ailesinden, vatanından ve kültüründen uzak bir yerde yeniden kurmaya çalıştığı yaşam rüya gibi gözükse de Cengiz'in kitabın sonunda elde ettiği her şeyi elinin tersiyle iterek özüne dönmesiyle son bulur. İki zıt kutup arasında kalan bir gencin aslında sanki iki farklı insanmış gibi davranması yaşadığı ikilem ve buhranın kanıtıdır. Dünya Ticaret merkezine yapılan 11 Eylül saldırısı sonrası Amerika'nın benimsediği ırkçı tavır doğu ve batı arasındaki gerilimi artırmıştır. Bir tarafta özünde sahip olduğu doğu kimliği, bir tarafta uzun uğraşlar sonucu elde ettiği batılı yaşam tarzı arasında sürekli gidip gelen bir birey. Özellikle kız arkadaşı ile olan sorunların temelinde de yaşadığı aidiyet problemi yatar:

'İkimiz benim yatağında yatarken ona sarılmamı istedi, sarıldım ve kulağına bir şeyler fısıldamaya başladım. Pakistan hikayelerimi sevdiğini biliyordum bu yüzden ona gelişigüzel Lahor'daki ailemden söz ettim. Onu öpmek istediğimde ne dudaklarını hareket ettirdi ne de gözlerini kapadı. Gözlerini onun yerine ben kapattım ve sordum, 'Chris'i mi özleyorsun?' Başını salladı ve kirpiklerinden yaşlar süzülmeğe başladığını gördüm. 'O zaman öyle farz et' dedim, 'benim o olduğumu farz et.' Neden böyle söylediğimi bilmiyorum; kendimi yenik hissetmişim ve bu bana birden bir çare gibi görünmüştü.' (Hamid, 2013: 117).

Gönülsüz Köktendinci 'de ötekileşme sorunu Cengiz karakteri üzerinden ele alınır ve 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'daki ikiz kulelere yapılan saldırı sonrasında teröre destek verdiği gerekçesiyle Afganistan'a açılan savaş arka planda vurgulanır. Ülkesinde yaşanan sıkıntılardan ve zorluklardan ailesiyle yaptığı telefon görüşmeleriyle haberdar olan Cengiz kendini suçlu hisseder, vatanına ve ailesine destek vermek için Pakistan'a gitmeye karar verir ancak burada uyum sorunları yaşamaya başlar ve bu durumu şöyle açıklar.

'İnsan buraya Amerika'dan geliyorsa yapması gereken bazı intibak ayarları vardır: başka türlü bakabilmelidir. Savaşın ufukta belirlediği o kış Lahor'a döndüğümde kendi bakış açımın ne kadar Amerikalılaşmış olduğunu fark ettiğimi hatırlıyorum da. Beni ilk olarak, tavandaki çatlakları ve duvarlarının rutubet geçiren kabarmış boyası ile evimizin eski püskü görüntüsü sersemletmişti. O gün öğleden sonra kesilen elektrik eve kasvetli bir hava veriyordu ve tıslayan gaz sobasının soluk ışığında bile mobilyalarımızın ne kadar eskimiş olduğunu, döşemelerin acilen değişip elden geçirilmesi gerektiği belli oluyordu. Evimi bu halde bulmak beni kederlendirmişti; hayır kederlendirmekten öte utandırmıştı. Geldiğim yer burasıydı, köklerim buydu ve fazlasıyla mütevazıydı.' (Hamid, 2013: 137,138).

Yaşadığı bu uyum sorununun temelinde Amerikan yaşam tarzına alışmış olması etkili olsa da en önemli etmen benliğinin değişime uğramasıdır. Yaşadığı yozlaşma sürecini fark etmese de ülkesine döndüğünde bu anlamda bir aydınlanma yaşar. Doğup büyüdüğü evine, kültürüne yabancılaşmış olduğunu hisseder. Kendisindeki değişimi ve ötekileşmeyi kabullenir:

'Ortama yeniden uyum sağladım ve çevrem bana tekrar tanıdık gelmeye başladı, anladım ki yokluğum sırasında evim değişmemişti. Ben değişmişim, etrafıma bir yabancıнын gözleriyle bakıyordum. Üstelik herhangi bir yabancıнын gözleriyle de değil; özellikle ülkenizin seçkin okullarında ve şirketlerinde karşılaştığım zaman sinirime dokunan yetki sahibi, anlayıştan yoksun türdeki o Amerikalının gözleriyle.' (Hamid, 2013: 138).

Bir gün Cengiz ve Amerikalı bir misafiri Pakistan'daki bir lokantada yemek siparişi verirler ve hazırlanan yemekler masaya gelince Cengiz misafirine şöyle der; *'Dünyanın en kalabalık altıncı ülkesi olmamıza rağmen bugün zenginlikten, güçten ve hatta sporda bile adımızı duyurmaktan-sağı solu belli*

olmayan kriket takımımızın ara sıra yakaladığı başarıyı saymazsak-mahrum oluşumuz belki de biz Pakistanlıların yemeklerimizle çok fazla gurur duymamızın sebebidir." (Hamid, 2013: 112,113).

Cengiz'in bu sözlerinden Pakistan'ın yemeklerini övmesi aslında kültür, sanat ya da bilim gibi eksik oldukları birçok alanı gölgelemeye çalıştığını söylemek istemesi yanlış olmaz. Dahası Hamid doğuluların yemeyi, içmeyi önemsemelerini ön plana çıkararak doğululara atfedilen olumsuz varsayımları ironik bir biçimde ele alır. Doğulu ve Müslüman toplumların olumsuzluklarla okurlara sunulması oto-oryantalist bir yaklaşımdır ve yazarın bilinçli olarak kullandığı bir stratejidir. Cengiz'in bir iş gezisi kapsamında Yunanistan'a düzenlenen bir geziye katıldığı esnada yaşadığı aidiyet sorununa da değinmek gerekir. Cengiz'in bu hissi ondaki aidiyet duygusuyla ilintilidir. Yunanistan gezisi esnasında tarihî ve kültürel mekânları ziyaret ederken rehberin bir kalenin Yunanlılar tarafından kendilerini Müslüman saldırılarından korunmak amacıyla inşa ettiklerini söylemesi Cengiz'in içsel bir hesaplaşmaya girmesine sebep olur:

"Hiç gitmediniz mi Rodos'a? Gitmelisiniz. Gittiğimiz diğer adalardan farklı geldi bana. Eski kalelerle korunan kentleri surlarla çevriliydi. Yunan ordusunun, donanmasının ve hava kuvvetlerinin bugünkü rolünü andırır biçimde Türklere karşı koyan bu surlar, Doğu'ya karşı oluşturulan duvarın bir parçası olarak hala ayakta. O duvarın diğer tarafında büyüdüğümü düşünmek çok tuhaf geldi!" (Hamid, 2013: 32).

Hamid'in özellikle Müslümanlarla özdeşleştirilen cihat anlayışını burada vurgulaması 11 Eylül saldırıları sonrası Müslümanların Amerika'da yaşadıkları sorunlar üzerinden işlenen aidiyet sorunun farklı bir izdüşümüdür. Amerika'da yaşayan Müslümanların 11 Eylül saldırısından sonra bu türden ırkçı yaklaşımların hedefi olması, zaman zaman ise saldırılara maruz kalmaları kurguda önemli bir yere sahiptir. Cengiz'in bu durumu görmezden gelmesi onun Amerikan kimliğinin ağır basmasından ileri gelse de içsel hesaplaşmalardan hiçbir zaman kurtulamaz:

"Merak ediyorum şimdi beyefendi: kendime New York'ta kurmaya çalıştığım yeni hayatın temellerinin sağlam olduğuna caba inanıyor muydum? Kesinlikle inanmak istiyordum; en azından böyle bir inançsızlık duymamayı öylesine şiddetli istiyordum ki etrafımdaki parçalanmış dünyayla, parçalanması an meselesi olan benim kişisel Amerikan rüyam arasındaki su götürmez bağlantıyı görmemek için her türlü çabayı gösteriyordum. Şimdi geriye dönüp baktığımda taktığım at gözleklerinin gücü beni dehşete düşürüyor; yaklaşan felaketin işaretleri haberlerde, sokaklarda ve âşık olduğum kadının halinde o kadar gün gibi ortadaydı ki!" (Hamid, 2013: 105).

Cengiz'in bu durumu kabullenmek istememesi ya da görmezlikten, duymazlıktan gelmesi çok uzun sürmez; çünkü Doğulu Müslüman kimliği nedeniyle kendisi de benzer saldırıların odağı olur ve bu aidiyet sorununun çok daha fazla belirmesine sebep olur:

"Başsız Süvari öyküsünü bilir misiniz? Filmini gördünüz, öyle mi? Ben filmi görmedim ama eminim ki hikâyeye sadık kalmıştır; kitap oldukça etkileyiciydi. Zavallı Ichabod Crane, Başsız Süvari'nin varlığını ilk kez hissettiğinde atının üzerinde yalnızdır ve o anda duyduğu korkuyu paylaşmadan edemezsiniz. Geceleri tek başıma yürüyüşe çıktığımda bazen aklıma o hayali nal seslerinin geldiğini sizden gizlemeyeceğim. O zaman kalbim nasıl da gümbür gümbür atıyor! Ama görüyorum ki siz bu düşüncenin bana verdiği hazı pek paylaşmıyorsunuz hatta oldukça endişeli görünüyorsunuz." (Hamid, 2013: 186).

Kendisini Ichabod efsanesiyle özdeşleştirerek onu gölgesi gibi takip eden ve ötekileştirilen Doğulu kimliğinin onda yarattığı baskıyı anlatır. Yazar ötekileşmenin arka planına vurgu yaparken onların maruz kaldıkları sıkıntılara da dikkat çeker. Ötekileşme ile aidiyet sorunu arasındaki ilişkiyi vurgularken yaşadığı ikilemi de gözler önüne serer.

Bastırılmış Kimlikler ve Ötekileştirilen Doğa

Ekoleştirinin temel savlarından olan canlı (ikincil konumda yer alan insan) ya da cansız varlıkların ezilmesinin ana nedeni olarak kabul edilen insan/insan olmayan ikili karşıtlığına da eserde yer verilir. Aristoteles, Bacon, Descartes ve Kant gibi filozoflar tarafından benimsenen ve zamanla yaygınlaşan hümanist (insan merkezci) bakış açısı eser boyunca sorgulanır ve insanın hem tarihsel hem de kültürel bir canlı olduğu tezi ön plana çıkarılır. *Gönülsüz Köktendinci* romanının ekoeleştirel bir okumasını sunan bu çalışma, postkolonyal ortamlarda insan ve doğa arasındaki karmaşık ilişkiyi ele alarak dünyanın sürdürülebilirliğini sağlamak adına ekolojik ve çevresel okuryazar olma çağrısına katkıda bulunur. Anlatının ana kahramanı olan Cengiz ona atfedilen fiziksel ve zihinsel nitelikleri sayesinde toplumda kendine bir yer edinir. Bu karakter vasıtasıyla okuyucunun insan olmanın ne anlama geldiğini sorgulaması sağlanır. Romanın postkolonyal ekoeleştirel okuması sayesinde okuyucu insan/insan olmayan ikiliğinin sorgulanmasına davet edilir ve güçlünün çıkarlarının zayıftan daha öncelikli olduğu savı tartışmaya açılır. Yazar bu anlatıyla 'ekolojik ötekilik' kavramı üzerine odaklanır ve postkolonyal bir ortamda insan ve çevre arasındaki etkileşimi irdeleyerek romandaki diğer karakterlerin temsilleri üzerine dikkat çekici betimlemeler yapar. Romandaki temsili çarpık ve çıkara dayalı insan ilişkilerine bakıldığında, eser postkolonyal özne (insan) ve nesneyi (çevre) sakat bırakan sömürgeci politikalara bir eleştiri niteliğindedir:

“Amerika'nın dünyada izlediği politikaya her zaman kızgınlık duymuş olduğumu düşündüm; ülkenizin sürekli başkalarının işlerine karışması dayanılmaz bir şeydi. Vietnam, Kore, Tayvan Boğazı Krizi, Orta Asya ve şimdi de Afganistan. Benim ana kıtam olan Asya'yı ilgilendiren önemli anlaşmazlıkların ve gerginliklerin hepsinde ülkeniz başroldeydi. Ayrıca bir Pakistanlı olarak yaşadıklarım; farklı dönemlerdeki Amerikan yardımlarından ve müeyyidelerinden biliyordum ki Amerikan imparatorluğunun istediğini yaptırmak için kullandığı temel araç finansı. Bu hükmetme projesine daha fazla katkıda bulunmayı reddetmekle doğru yapmışım; şaşkırtıcı olan tek şey bu kararı vermek için böylesine uzun bir süreye ihtiyaç duymamdı. ” (Hamid, 2013: 170).

Bu alıntı bize Cengiz'in geçte olsa asıl kimliğine kavuşma sürecinin çok sancılı olduğuna işaret eder. Yalnızca şimdiki nesillerin değil, aynı zamanda sömürge sonrası ortamlarda gelecek nesillerin de tehdit altında olduğu gerçeğini de vurgular. Endüstriyel felaketin insan olmayan bir kurbanı olarak atfedilen çevreye odaklanarak çevre ile insan arasındaki kopuk ilişkinin nedenleri toplumsal boyutuyla ele alınır. Diğer taraftan çevreye doğrudan ya da dolaylı olarak zarar veren ve ciddi ekolojik sonuçları olan ekonomi politikaları da eser boyunca ironik bir biçimde sorunsallaştırılır:

“Sonra Erica tüm masayı dolaşarak herkesten gerçekleştirmesini en çok istediği hayalini ifşa etmesini istedi. Sıra bana geldiğinde, bir gün nükleer gücü olan bir İslam cumhuriyetinin diktatörü olmayı arzu ettiğimi söyledim ama herkesin şaşkına döndüğünü görünce şaka yaptığımı açıklamak zorunda kaldım. Bir tek Erica gülümsememişti, galiba benim mizah anlayışımı kavramıştı. ” (Hamid, 2013: 38).

Bu diyalogdan da anlaşılacağı üzere nükleer gücün sadece kapitalist devletlerin elinde olması sorunsal tartışmaya açılır. Özellikle modern roman geleneğinde önemli bir unsur olan düalizmin Doğu ve Batı bağlamında ele alındığı bu romanda postkolonyal ekoloji temelinde irdelenmesi gereken birçok etmen olduğunu söylemek gerekir. 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'da İkiz Kuleleri hedef alan saldırının kurgu yoluyla işlenmesi buna bir örnektir. Bu bağlamda romana postkolonyal ekoeleştirel bir okuma yapmak gerekir; çünkü bu roman sadece canlı (insan) ve cansız (çevre) değil, insanın yine insan üzerinde kurduğu tahakkümü sorgulayarak bunun tarihsel nedenlerini ve ekolojik sonuçlarını inceleme imkânı verir. Cengiz'in kız arkadaşı Erica'nın babasıyla olan diyalogunda da Doğu ve Batı arasındaki bu gerilimi hissetmemek elde değildir:

“Belki de sakalımın anlamını yanlış yorumluyorsunuz, yine de açıklığa kavuşturmalıyım ki New York'a gittiğimde henüz sakal bırakmamıştım. Aslında pek çok Pakistanlı içki içiyor; ülkemizde alkolün yasak oluşunun sonuçlarının ülkenizdeki mariuhana yaşağının sonuçlarından pek farklı

değil. Üstelik içki içenlerin hepsi benim gibi batı eğitimi almış kentli insanlardan oluşmuyor; gazetelerimiz sürekli olarak kalitesiz kaçak içki yüzünden ölen ya da kör olan köylülerimizin haberlerini yayımlıyor.” (Hamid, 2013: 64).

Eserde ele alınan kimlik ve benlik kavramalarının sömürgeci ve tamamıyla insan merkezci bakış açılarından kaynaklı olduğunu ve tüm bu insan merkezci ve sömürgeci politikaların dolaylı olarak ekolojik felaketlerin temelini oluşturduğunu postkolonyal ekoleştiri vasıtasıyla anlamak mümkündür. Özelinde ırkçılık ve toplumsal ayrımcılık olmak üzere tüm insan merkezçiliğe karşı bir kurguyla karşı karşıya kalırız. Roman, ekosistem içerisinde yer alan tüm insan ve insan dışı varlıkların birbiriyle bağlantılı olduğunu ve ekosistem içerisinde var olan her canlının tabiatı gereği değerli olduğunu savunan ekoleştirmenin önemini resmederken postkolonyal çerçevede okura bütünsel bir bakış açısı kazandırır. Postkolonyal ekoleştiri bağlamında inceleme konusu olan roman hem bölgesel hem de küresel boyutta okurda ekolojik bilinç uyandırmada edebiyat eleştirisinin etkisini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

İnsanın çevresiyle olan ilk ilişkisi onu tanıyıp anlamaya ve onunla uyum içerisinde yaşamaya çalışması şeklinde vuku bulur. Zamanla doğayı tanıyan insan ondan fayda sağlamaya ve hatta ona egemen olmaya çalışmıştır. Özellikle endüstriyel girişimlerin başta iklim değişikliği olmak üzere biyolojik çeşitliliği tehlikeye attığını, orman ve su kaynaklarını azalttığını, hava su ve toprak tahribatını artırdığını, doğal kaynakları tehlikeye atarak birçok çevre sorununa sebebiyet verdiğini söylemek gerekir. İnsan merkezci toplum yapısının izdüşümleri olarak kabul edebileceğimiz hava kirliliği, ormansızlaşma, küresel ısınma, iklim değişiklikleri, ozon tabakasının zarar görmesi, gıda ve su kaynaklarının azalması, çeşitli hayvan ve bitki türlerinin yok olması, seller, yangınlar, açlık, kuraklık, fosil yakıt tüketimi, nükleer enerji atıkları ve kimyasal tarım ilaçlarının bilinçsizce kullanılması gibi ekosistemi tehdit eden yüzlerce çevre problemini vardır. Endüstri devrimi sonrası sanayi girişimlerinin artması ve teknolojinin gelişmesi tamamen insan merkezli bir yeryüzü anlayışının ortaya çıkmasına ve aslında eskiden beri var olan doğa etiğinin edebiyata ekoleştiri vasıtasıyla taşınmasına sebebiyet vermiştir. Sanayileşme sonrası insanların doğa üzerindeki yaptırımlarının artması sonucu insanlar doğayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye başlamış, bu durum bilim ve teknolojideki ilerlemelerle birlikte tahribatın boyutunu ciddi bir seviyeye çıkarmıştır. Özellikle son yıllarda kentleşme oranındaki artış ve betonarme yapıların kentlerin vazgeçilmez mimarisi haline gelmesi ile doğal yaşam alanları kaybolmuş ve devasa betonarme yapılaşma nedeniyle doğal alanlar neredeyse tamamıyla yok olmuştur. Ayrıca, yeni nesil teknoloji bağımlısı bireylerin sayısındaki artış, üretim toplumundan tamamen tüketime dayalı bir toplum yapısına geçişi hızlandırmıştır. Bu ve benzeri sayısız örnekle somutlaştırabileceğimiz toplumsal yozlaşma beraberinde tüm ekolojik dengeyi de bozmuştur. Doğadaki bu değişimlerin yeryüzünde yaşayan tüm canlılara, sosyal, kültürel veya ekonomik açıdan yansımaları ekolojik farkındalığın aslında ne denli önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Kuramın özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra Greg Garrard, Cheryll Glotfelty, Harold Fromm, John Tallmadge, Henry Harrington, Scott Slovic gibi edebiyatçılar sayesinde edebiyatta yankı bulduğunu ve çevresel bilincin artmasına olanak tanıdığını söylemek yanlış olmaz. "Ekoleştiri " olarak literatüre giren kuram edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma alanını kapsar. Çevreye verilen zararın temel sebebini insanların düşünce yapıları ve tutumlarıyla eşleştirerek insan merkezci bu tutumu değiştirmeyi hedefler. Doğal kaynakların kullanımı ve muhafaza edilmesi yönünde ekolojik bir bilinç oluşturmak ister. Sadece insanın değil, evrendeki tüm canlı varlıkların önemli olduğu, insan dışındaki varlıklara karşı da kayıtsız kalınmaması gerektiği vurgulanırken hem edebiyatın gücü hem bilimsel verilerden faydalanılır. Bu nedenle disiplinler arası bir çalışma gerektirir. Bu noktadan hareketle söylemin kuramsal bir terim olmaktan ziyade esasında bir tutum olduğu söylemek mümkündür. Multidisipliner bir yapıya sahip olması sebebiyle birçok bilim dalının araştırma alanına giren ekolojinin, edebiyat ile ilişkisini söylemleştiren ekoleştirel yaklaşım, doğa ve insan ilişkisini

mercek altına alırken aslında temel öğretisi toplumlarda farkındalık yaratmaktır. Edebiyatın işlevine Jale Parla şu sözlerle vurgu yapar: Bildiriler anlamları, ya da işlevleri, kaynaklandıkları dil, üretildikleri ortam, gönderen ve gönderilenle sınırlı basit mesajlar olmadığında, yazar mesajın kendisine nasıl döneceğini ve alıcının tepkisini gözlemleyerek mesajını iletmelidir. (Parla, 2010: 51). Bu bağlamda temel öğretisi toplumda farkındalık yaratmak olan ekoeleştiri Marksist düşünür Bakhtin'in Hiçbir bildiri 'hesapsız' iletmez ve dolayısıyla hiçbir mesaj da alınmadan iletilmiş sayılmaz savıyla da paralellik gösterir.

Bahsi geçen anlatının başından sonuna kadar çevre kırım ile soykırım arasındaki ilişki sorgulanır ve insanın doğa üzerinde bıraktığı tahribatın boyutuna insanın yine insan üzerinde kurduğu tahakküm ile ilişki kurularak dikkat çekilir. Postkolonyal ekoeleştiri bazı kültürlerin izdüşümü olarak kabul edilebilecek toplumsal ve ırksal anarşizm ve sömürgeci toplumların yaşadıkları veya hüküm sürdükleri coğrafyalardaki tahribatlara dikkat çeker. Ekolojik anlatılar belirli karakterlere, hayvanlara, nesnelere ve yerlere sembolik anlamlar yükler. Sonuç olarak 11 Eylül sonrasında Batı'nın Doğu ve Müslüman olan topluluklara yaşattığı kâbus yazarın kullandığı ekolojik dil ile hayat bulur. Özellikle anlatıda kullanılan dilin sansürden uzak oldukça açık seçik olması ve hikâyenin geçtiği uzam dikkate alındığında anlatının fazlasıyla ekolojik olduğunu söylemek gerekir.

KAYNAKLAR

- Althusser, L. (2004). *Sanat Üzerine Yazılar*, (Çev.: Alp Tümertekin & Zühre İlkelen), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, A. (2011). Edebi Metin Çözümlemesi ve Ekoleştirir. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 1(1), 43-51.
- Bookchin, M., & Yılmaz, A. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru*. Ayrıntı.
- Bookchin, M. (2013). *Özgürlüğün ekolojisi: hiyerarşinin ortaya çıkışı ve çözülüşü*. Sümer Yayıncılık.
- Branch, M. (1994). Ecocriticism: The Nature of Nature in Literary Theory and Practice. *Weber Studies*, 11(1), 41-45.
- Carson, R. (2004). *Sessiz Bahar* (Çev.: Çağatay Güler), Palme Yayıncılık, Ankara.
- Coupe, L., & Bate, J. (Eds.). (2000). *The green studies reader: From romanticism to ecocriticism*. Psychology Press.
- Engels, F. (2014). *Doğanın Diyalektiği*, (Çev.: Arif Gelen), Sol Yayınları (10. Baskı), Ankara
- Eagleton, T. (2011). *Edebiyat Kuramı* (Çev: Tuncay Birkan) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, T., Jameson, F., & Said, E. W. (1988). *Nationalism, Colonialism, and Literature* (Vol. 1). U of Minnesota Press.
- Erayman, İ. O. (2022). Zygmunt Bauman'ın düşüncesinde göç olgusu: Felsefi-sosyolojik bir yaklaşım.
- Garrard, G. (2016). *Ecocriticism: The New Critical Idiom* (2. Baskı), Routledge Press, New York.
- Glotfelty, C., & Fromm, H. (Eds.). (1996). *The ecocriticism reader: Landmarks in literary ecology*. University of Georgia Press.
- Hamid, M. (2013). *Gönülsüz köktendinci*. Pegasus Yayınları.
- Heise, U. K. (2014). Comparative Ecocriticism in the Anthropocene, 19-33.
- Jale P. (2010). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 51.
- Krech, S. (1999). *Ecological Indian: Myth and History*. WW Norton & Company.
- Leopold, A. (2013). *Bir Kum Yöresi Almanacağı*, (Çev.: Ufuk Özbağ), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Marks, K. (1993). *1844 Elyazmaları: Ekonomi Politik ve Felsefe*, (Çev.: K. Somer), Sol Yayınları, Ankara,
- Naess, A., & Snyder, G. (1995). *The deep ecology movement: an introductory anthology* (Vol. 50). North Atlantic Books.
- Opperman, S. (2006). "Doğa Yazınında Beden Politikası", *Littera Edebiyat Yazıları*, Başkent Matbaası, Ankara, 75-85.
- Özdağ, U. (2011). "Sessiz Bahardan Sonra Ses Getiren Elli Yıl: Kadın, Çevre, Sağlık", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28 / 2, 179-199.
- Özdağ, U., & Gökalp Alpaslan, G. (2010). Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştirisi. *Orhon yazıtlarının bulunuşundan*, 641-651.
- Özdağ, U., & Gökalp Alpaslan, G. Ü. Z. İ. N. (2010). Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştirisi.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, (Çev.: Başak Ertür), Metis Yayınları.
- Rueckert, W. (1996). Literature and Ecology: An experiment in Ecocriticism. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, 105-123.
- Said, E. (1978). Introduction to Orientalism. 1978, 1279-95.
- Said, E. W. (2012). *Culture and imperialism*. Vintage.
- Sartre, J. P. (2012). *Edebiyat Nedir?* (Çev.: Bertan Onaran), Can Sanat Yayınları, (5. Baskı), İstanbul
- Sartre, J. P. (1985). *Varoluşçuluk*, (Çev. Asım Bezirci) Say Yayınları.

Tamkoç, G. (1996). "Ekofeminizmin Amaçları", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4/1, İstanbul, 77-84.

Thoreau, H. D. (2000). *Walden and Civil Disobedience*, ed. P. Lauter.

Wagner-Saffray, I. (2020). Bauman as a refugee: We should not call refugees 'migrants'. *Thesis Eleven*, 156(1), 102-117.

Article Types: Research Article

Received: 21.05.2023

Accepted: 25.06.2023

Published: 26.06.2023

Volume/Issue: 1(1)

Pub Date Season: Yaz

Pages: 77-98

Cite as: Seis, Z. ve Keskin, M. (2023). An analysis of the acquisition of past temporality of Turkish efl learners. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 77-98.

İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Türk Öğrencilerin Geçmiş Zamansallığın Ediniminin İncelenmesi

Zekiye SEİS¹, Magdalena KESKİN²

Öğr. Gör., Samsun Üniversitesi, zekiye_seis@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4773-2607

Öğr. Gör., Bursa Teknik Üniversitesi, magdalena.keskin@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4017-4326

ÖZET

Bu kesitsel çalışma, Yabancı Dil Olarak İngilizce (EFL) öğrenenlerin geçmiş zamansallığı konusuna hem kelime bilimsel bakış hem de dil bilgisi yönüne odaklanarak, Görünüş Hipotezi çerçevesinde incelemektedir. Özellikle yazma alanında olmak üzere dilbilimsel çalışmalara duyulan ihtiyacı ele alan verilerle, Türkiye'nin farklı yerlerindeki üniversitelerde iki farklı yeterlik seviyesinden öğrenciler tarafından tamamlanan öyküsel yazma ödevleri aracılığıyla geçmiş zamansal koşullara ilişkin veriler toplanmıştır. Çalışma, öğrencilerin hem sözcüksel yönden hem de dilbilgisel yönden öğreniminin önemini vurgulamıştır. Bulgular, fiil kullanımının yanı sıra zaman/görünüm edinimindeki zorlu alanları ortaya çıkarmıştır. Dahası, geçmiş zaman kipinin öğretilmesinin öğrencilerin dilbilgisel yetersiz genellemelerinin üstesinden gelmelerine yardımcı olduğu bulunmuştur. Öğrenenlerin farkındalığını artırmak ve sınıfın ötesinde girdi öğrenenlerin dil gelişimi için tavsiye edilir. Ayrıca, geçmiş zamansallığın gelişimini gözlemlemek için boylamsal çalışmalar yapılabilir ve kapsam genişletilebilir.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Dil olarak Türkçe öğrenenler, geçmiş zamansallığı, görünüş hipotezi, kesitsel çalışma

An Analysis of the Acquisition of Past Temporality of Turkish EFL Learners

ABSTRACT

This cross-sectional study investigates the use of past temporality by Turkish English as a Foreign Language (EFL) learners, focusing on both lexical aspect and grammatical aspect within the framework of the Aspect Hypothesis. Addressing the need for linguistic studies, particularly in writing, the data were gathered on past temporality circumstances through narrative writing assignments completed by students from two distinct proficiency levels at universities located in different places around Türkiye. The study emphasized the significance of both lexical aspect and grammatical aspect in the learners' grammar. The findings revealed challenging areas in the acquisition of tense/aspect, as well as verb usage. Moreover, teaching the past tense is found to assist learners in overcoming their grammatical undergeneralizations. It is recommended to enhance learners' awareness and input enhancement beyond the classroom. Furthermore, longitudinal studies could be carried out to observe the development of past temporality, broadening the scope.

Keywords: EFL learners, Past temporality, Aspect hypothesis, Cross-sectional study.

INTRODUCTION

The acquisition process of English past temporality has been a salient topic of discussion among second language acquisition researchers (AlShahrani, 2018; Ayoun & Salaberry, 2008; Hinkel, 1997; Lee, 2001; Salaberry, 2000,). The focus on past temporality in the field of second language acquisition can be attributed to several factors. First of all, the proper acquisition of temporality is believed to be a prerequisite for effective communication (AlShahrani, 2018). What is more, gaining an understanding of how the concept of temporality is acquired, can provide researchers with valuable insight into learners' semantic and syntactic knowledge (Ayoun & Salaberry, 2008). Andersen (1985) highlighted the gravity of temporality studies which he attributed to the fact that it forces learners to simultaneously capitalize on their morphological, syntactic, and pragmatic competence. As a result, research on the acquisition of temporality can provide SLA scholars with a window into the interplay of these competencies (Andersen, 1985). Finally, the acquisition of temporality by L2 learners is a complex and intricate issue for linguists and learners. McCarthy (1991) illustrates this complexity by comparing the acquisition of temporality to a "traditional stumbling block for learners" (p.62). Among all tenses, past temporality is observed to be the most difficult for language learners to develop (Hinkel, 1997). Taking into account, the concept of temporality can be described as one of the central issues in developing language competence among foreign language learners (Lee, 2001). Despite the fact that the significance of researching the acquisition of past temporality has been widely recognized in the SLA community, Ayoun and Salaberry (2008) point to the lack of diversity in extant studies. The comparison of study contexts in which the research on past temporality was implemented points to a wide discrepancy between studies being conducted in the ESL setting (Bardovi-Harlig, 1992; Bergström, 1996; Bayley, 1994; Collins, 2002; Khattiya, 2018; Lee, 2001) and those in a foreign language environment (Robison, 1995). The lack of variety in research contexts has also resulted in a limited diversification of their participants. Most respondents in studies conducted in the inner-circle can be characterized as naturalistic learners, in contrast to learners who acquire past temporality in an instructional setting of an EFL classroom (Ayoun & Salaberry, 2008). The importance of increasing the diversification of research contexts is also emphasized by the fact that findings collected from naturalistic learners and classroom learners are disparate rather than similar (Dietrich et al., 1995; Slabakova & Montrul, 2002). Similarly, Salaberry (2000) stresses the importance of exploring how EFL classroom learners, who have no or largely limited contact with native speakers of English, go through the process of acquiring past temporality. By the same token, Lee (2001) called for more research to be conducted among learners with different L1 backgrounds in order to produce cross-linguistic explanations influencing the process of acquiring past temporality.

Apart from extending the research on the acquisition of past temporality to speakers of other L1 languages in an EFL context, AlShahrani (2018) highlighted the need for conducting more cross-sectional studies with learners at different levels of English proficiency. Comparing data from participants with different degrees of command of their target language can broaden the understanding of if and to what extent the learners' reliance on lexical means is dictated by their proficiency level.

The purpose of this study is to address the above-mentioned gaps in extant literature by collecting and analyzing data from a group of Turkish university preparatory class students who are in the process of acquiring past temporality in a strictly instructional setting and with no interaction with native speakers of English. What is more, in order to explore the interplay between learners' level of competence in English and their use of past temporality, the data for this study were collected from learners at two different levels of English proficiency; pre-intermediate and upper-intermediate. In their investigation of the acquisition of past temporality among Turkish EFL learners, the researchers were guided by two research questions:

1. To what extent is the participants' command of English past temporality consistent with the postulates of the Lexical Aspect Hypothesis? Specifically:

- Is the distribution of the perfective form higher with Achievements and Accomplishments than Activities and States (atelic events)?
- Is the imperfective past more common with States and Activities?
- Is the progressive marking more common with Activities?
- Is the progressive marking not used with States?

2. Does the extent to which the participants rely on the inherent lexical aspect change according to the level of proficiency in English?

Background

Lexical Aspect Hypothesis in The Research of Temporality

The notion of aspect has been claimed often in the literature, especially since the 1980s with the emergence of a number of research studies focusing on the interaction between tense-aspect morphology and innate semantics of verbs in the field of second language acquisition. To have a deeper understanding of this subject, it is initially pivotal to know what the Aspect Hypothesis (henceforth, AH) is. In the literature, the following events are considered to occur depending on the AH:

1. Learners initially utilize perfective (past marking) on the verbs (Achievement and Accomplishment) and then on the verbs (Activity or State).
2. In encoding languages to differentiate the perfective and imperfective, perfective past is followed by imperfective past and its marking starts with verbs (Stative and Activity, atelic) and later it is extended to verbs (Accomplishment and Achievement, telic).
3. In the languages which have progressive aspects, at first, progressive marking is seen with Active verbs and later this marking is extended to Accomplishment and Achievement verbs.
4. Learners do not wrongly associate stative verbs with progressive marking. (Bardovi-Harlig, 2000, p. 227)

The presumptions presented above stem from a thorough analysis of L1 acquisition studies in several languages (e.g. Turkish, French, Italian, Polish, Greek, English) and were then encompassed to L2 acquisition research studies in English and Spanish (Bardovi-Harlig, 2000; Shirai, 1991; Shirai & Kurono, 1998). Therefore, it could be said that the AH concentrates on the relationship between form and meaning and predicts the high relationships between lexical aspect and tense-aspect morphology usage since most theories distinguish between two types of aspects: lexical and grammatical (Li, 2000). It is assumed that lexical aspect traits influence the distribution of grammatical aspect morphemes in the early stages of development. The apparent nonindependence of lexical aspect verb classes and grammatical aspect morphology in the child can be explained under a theory in which lexical and grammatical aspect categories are part of the inherent endowment, the Universal Grammar (UG) named by Chomsky (1957).

In addition, it becomes complicated when there is consideration of the difference and interaction between lexical and grammatical aspects. Therefore, a brief introduction to the lexical aspect is presented and then the grammatical aspect is examined.

Lexical Aspect

Lexical aspect, in other words, “situation type,” “inner aspect,” or “Aktionsart” (van Hout, 2016) in the literature, is defined as the information offered by predicative words about the event they represent and has been described as the outcome of the operation of systems that generate lexical meaning. Lexical aspect is a feature of a linguistic description as supplied by the verb phrase without tense or grammatical aspect. It includes both lexical and syntactic-semantic aspects. In addition, Johnson and Fey (2006, p.420) have described the lexical aspect as "a system for classifying utterances into categories based on temporal properties of situations referred to by lexical items in sentences". It is a linguistic expression of a condition that identifies an occurrence or situation in the world by using a specific word or phrase by “carving out” an absolute “time slice” (Parsons, 1990; van Hout, 2016).

It is assumed that an aspectual coercion mechanism exists by determining the lexical aspect of verbs. Verbs are the best predicative words. They have been assigned to several aspectual classes based on the sort of event they signify. These lexical categories can be defined as follows (Haznedar, 2007; Li, 2000; Shirai &Kuroono, 1998):

1. Achievement: happens suddenly and can be reduced to a single moment (e.g. die)

2. Accomplishment: has duration and an endpoint (e.g. build a house)

3. Activity: has duration but no endpoint (e.g. walk)

4. State: is not dynamic and does not need additional energy to carry on (e.g want)

A considerable number of scholars offered studies related to aspect and the most well-known writers are Dik (1997), Comrie (1976), Smith (1997), and Vendler (1967). According to Dik (1997), it is important to distinguish between lexically expressed aspectual distinctions ("Aktionsart") and grammatically stated aspectual distinctions ("Aspect"). As a result, the term "Aktionsart" can be described as the lexical equivalent of the grammatical category "Aspect." Dik (1997) uses the term "aspectuality" for both subareas and is concerned about the internal semantics of the predication as seen in the following table (Dik, 1997, p. 114):

general term	[+ control]	[-control]
[-dyn] Situation	Position	State
[+dyn] Event	Position	State
[-telic] Event	Activity	Dynamism
[+telic] Event	Accomplishment	Change

The classification proposed by Dik (1997) shows that the concept of dynamism differentiates Situations ([-dyn]) from Events ([+dyn]), which are then subdivided in terms of the control parameter, resulting in categorization of Positions, States, Actions, and Processes. Accomplishment [+tel], Activity [-tel], Change [+tel], and Dynamism [-tel] are the classifications for actions and processes based on telicity.

Vendler (1967) suggested another well-known event categorization, distinguishing four groups (states, activities, accomplishments, and achievements) based on three parameters: *change*, *end*, and *duration*. The table illustrates examples from Spanish and English and event classification: (1a) represents a non-changing durative event with no end- *a state* ; (1b) shows a changing durative event with no end - *an activity*; (1c) demonstrates a changing durative event with an end- *an accomplishment*; and (1d) a non-durative changing event with an end *an achievement*.

	Spanish	English	Event classification
1a	Juan sabe japonés.	Juan knows Japanese.	[state]
1b	Juan está estudiando japonés.	Juan is studying Japanese.	[activity]
1c	Juan estudió la forma -teiru en japonés.	Juan studied the form -teiru in Japanese.	[accomplishment]
1d	Juan pronunció -teiru en japonés.	Juan pronounced -teiru in Japanese.	[achievement]

Despite the common sides, there is a distinction between the classifications of Vendler and Dik. Whereas Vendler focuses on a verb classification, Dik concentrates on predications. According to Olsen, aspectual categorization of verbs acts at the level of semantic characteristics (Olsen, 1997), and the typical aspectual classes are created by combining these more rudimentary properties as seen in the table below:

Lexical Aspect: Event Structure representation in lexicon (Olsen 1997 [1994])

Aspectual Class	Telic	Dynamic	Durative	Examples
State			+	Know ,have
Activity		+	+	March,paint
Accomplishment	+	+	+	destroy
Achievement	+	+		Notice,win
Semelfactive		+		Jump, tap

Smith (1997) uses the same parameters ([±dynamic], [±durative], [±telic]) to make a distinction between them by adding another class, “Semelfactives”. When there is the movement of the subject, the verb is +dynamic verbs (such as walk). The verb “love” is static, so it is a -dynamic verb. Comparing the verbs, when there is an expansion in time, the verbs are +durative whereas the verbs do not expand in time (e.g. break), they are -durative verbs. Regarding telicity, it shows the endpoint of the event. Considering a verb phrase, there is an endpoint, so the verb is telic. As an example of this, the verb “walk” is an atelic verb, but the verb phrase “walk to school” is a telic verb. Smith’s classification has been reviewed by Taylan (2001) with the five examples as in the following:

i. States: [-dynamic], [+durative] and [-telic]

Ex. John is tall; John resembles his father.

ii. Activities: [+dynamic], [+durative] and [-telic]

Ex. John is playing soccer; He listened to music.

iii. Accomplishment: [+dynamic], [+durative] and [+telic]

Ex. John walked to the bus stop; He made that sculpture.

iv. Achievements: [+dynamic], [-durative] and [+telic]

Ex. John found that hat; John broke the window.

v. Semelfactives: [+dynamic], [-durative] and [-telic]

Ex. John winked; John knocked on the door. (Taylan 2001: 99-100)

Besides this, lexical aspect characteristics have an interaction with grammatical aspect and adverbials based on Olsen's theory. States are notably inconsistent with progressive. For instance, (7) "*John is resembling his father", but the others have various associations with progressive such as Activities as seen in (ii) showing the whole event. But the moment displayed with a progressive in Accomplishment or Achievement disallows the outcome. For example, (8) "John is walking to school" does not have the same meaning as (9) "John has arrived at school". Finally, semelfactives are impermanent; thus, they result in repetitive interpretation in progressive (like (10) "John is knocking on the door" or (11) "John is opening the bottle" show repetitive interpretation by touching the door or trying to open the bottle). In addition, Adverbials show the distinction between the verbs "telic" and "atelic". While selecting adverbials, telic verbs indicating "in" are chosen with Accomplishments and Achievements (12) but adverbials indicating "for", atelic verbs are selected with States, Activities and Semelfactives (13) as Kuram (2015) exemplified:

(12)

- a. He made that sculpture in an hour (Accomplishment)
- b. John found that hat in an hour (Achievement)
- c.* John resembles his father in an hour (State)
- d.*He listened to music in 10 minutes (Activity)
- e.*She winked in 10 minutes (Semelfactive)

(13)

- a. He listened to music for an hour (Activity)
- b. John knocked on the door for 10 minutes (Semelfactives)
- c. John was in love with Mary for 2 years (State)
- d.* He made that sculpture for an hour (Accomplishment)
- e.*John broke the window for 10 minutes (Achievement)

(Kuram, 2015, p.12)

Grammatical Aspect

One of the aspects is the grammatical aspect, which relates to unique perspectives on certain circumstances. (Li, 2000). Johnson and Fay (2006, p.421) define the grammatical aspect as "a system for classifying utterances according to the perspective or viewpoint that conveys to the listener". It is also considered to show the relationship of an occurrence or state to a certain reference point before, after, around, or a specific moment in time (Anderson,1973). As a result, whether a phrase depicts a continuing or completed activity is a question of grammatical aspect (Li, 2000). The grammatical aspect is frequently confused with tense as it is concerned with time. And it examines circumstances internally, regardless of time. Aspect is not a deictic category; rather, it is a referential category that connects an event to a reference point that is deictically defined by tense. However, tense is deictic linking the period of the occurrence referred to another time (Aksu-Koç,1988; Comrie, 1976,1985). Furthermore, tense is the "grammaticalized expression of location in time" (Comrie (1985), and Comrie explains that the tense marker is essential (bound) or grammaticalized.

Chomsky, with the generative theory, is largely dedicated to understanding the mental representation of grammar and has long studied several functional categories among tense, aspect, and mood to create syntagmatic rules. In addition, Uzun (2004) asserts that the relationship between aspect, tense, and mood is like *Bermuda Triangle*.

Tense is the position of the event in time. Tense necessitates a steady time in order to denote the time of an event. The assessment point is the speech moment when the statement is said and even though the assessment point regarding time changes, tense is still the same. When the speech point is known, the time of the event can be confined. If it is before the speech point, it is "past", if it occurs at the same time, it is "present" or if it is after the speech point, it is "future". Despite the fact that such a three-way differentiation is conceivable, a two-way distinction is typically seen in languages (Comrie,1985) such as "past vs. non-past distinction" or "future vs. non-future distinction" and Comrie (1985) asserts that almost all languages use some means to denote time despite some variations. For instance, Cinque

(1999) claims that *adverbs* as lexical categories are universal and are used to refer to times such as “yesterday” referring to before the speech point and “tomorrow” referring to after the speech point; however, they are not considered to be tense markers as they are not bound. The examples refer to times without adverbials:

(14) John left.

(15) John will leave.

(Lin, 2012)

As it is seen, both of these sentences show times but adverbials are not available.

The following table summarizes the positions of event time (E), reference time (R) and speech time (S) for tenses:

E, R, S	Zekiye Yeşim is studying.
S — E, R	Zekiye Yeşim will study.
E, R — S	Zekiye Yeşim studied.
E — R — S	Zekiye Yeşim had studied.
S — E — R	Zekiye Yeşim will have studied.
R — E — S	Zekiye Yeşim would study.

In English, there are single morphemes utilized in both tense and aspect systems as English distinguishes the continuous aspect by using the verb to be with the present participle and the perfect aspect by using the verb to have with the past participle.

For instance, the affix may mark imperfective is denoted by the affix emerging with the auxiliary **be** in different tense forms as a participle (16):

(16) Dorothy walked out the house, turning her head for a last look at her own place.

The perfective is marked by the -ed affix and used with the *have* auxiliary, also known as the perfective participle denoting a completed situation, because the perfective grammatical aspect concentrates on the bound of situations; the end shown by the [+telic] feature. An example is from COCA:

(17) Having finished the test, he left the room.

Aspects of the present tense:

- Present simple : "I play"(not progressive, not perfect)
- Present progressive : "I am playing" (progressive, not perfect)
- Present perfect : "I have played"(not progressive, perfect)
- Present perfect progressive : "I have been playing"(progressive, perfect)

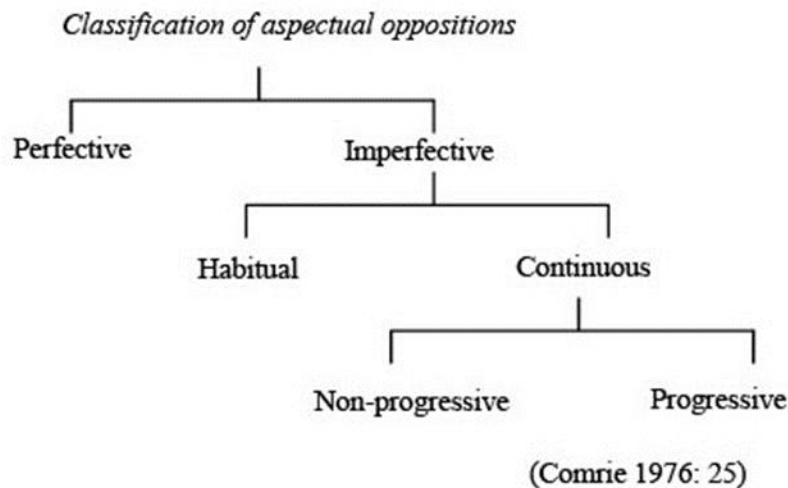
Aspects of the past tense:

- Past simple : "I played"(not progressive, not perfect)
- Past progressive: "I was playing"(progressive, not perfect)
- Past perfect: "I had played"(not progressive, perfect)
- Past perfect progressive: "I had been playing" (progressive, perfect)

Future or hypothetical reference with aspectual meaning:

- Simple future, simple conditional: "I will play", "I would play"
- Future progressive, conditional progressive: "I will be playing", "I would be playing"
- Future perfect, conditional perfect: "I will have played", "I would have played"
- Future perfect progressive, conditional perfect progressive: "I will have been playing", "I would have been playing"

For these aspectual distinctions, Comrie (1976) made a classification:

Briefly, the perfect is expressed analytically in European languages with an auxiliary (have and be) and a past participle (Dahl, 2000). In addition, the grammatical aspect interacts with the properties [+durative] and [+dynamic] in a significant way. As a result, grammatical aspects might be unconstrained or limited in predictable ways. Azerbaijani and Turkish, for example, have no lexical limitations on the imperfective.

Turkish, as an agglutinative language, one single affix can demonstrate the precedence relation in the present perfect and perfective past. For instance, the morpheme “-DI” displays precedence relation, but its function is disputed as a present perfect or perfective past marker, and the glossing and the translation given in a specific environment depends on the availability of a past adverbial. These examples (29) are taken from the Turkish linguistics literature:

- (29) a. Gel -di -m
 come-PFC-1SG
 ‘I have arrived’
- b. Dün gel -di -m
 yesterday come-PST-1SG
 ‘I arrived yesterday’

Regarding perfective and imperfective aspects, it is revealed that there are some distinctions as shown in Summary Table below:

Summary Table

Bounded/Perfective Aspect	Unbounded/Imperfective Aspect
<ul style="list-style-type: none"> - Concentrates on the activity from the <u>OUTSIDE</u>. - Has a beginning and an ending point. - Is <u>UNMARKED</u>/prototypical 	<ul style="list-style-type: none"> - Looks at the event from the <u>INSIDE</u>. - Does NOT have a specific beginning/ending point.

Grammatical Modifiers

Grammatical modifiers have a general, often abstract, meaning whereas lexical modifiers have a definite, often tangible meaning. For instance, in English, the grammatical word of past tense, –ed, implies that the event occurred before the time of the speech, while lexical expressions of past time, such as yesterday, two days ago, or in 1907, convey considerably more precisely when the event occurred. In addition, grammatical modifiers are referred to as operators and are represented in the semantic representation by the symbol π and lexical modifiers are represented by the symbol σ .

By altering semantic units and thereby designating the designated entity of a semantic unit, modifiers contribute to the communication functions of description, positioning, and presenting content. Modifiers are classified primarily by the scope of their modification and can be directed at the attribute or relation specified by the predicate, the event specified by the prediction, or the propositional content specified by the proposition. Arguments can be modified as well.

Studies on English Past Temporality

Many researchers in the field of second language acquisition attempted at analyzing their data with reference to the Lexical Aspect Hypothesis. Bardovi-Harlig (1992) conducted a cross-sectional study with a large number of participants from 14 different countries. The respondents were asked to complete a cloze test, multiple-choice test, and write a short composition. The findings revealed that although the level of proficiency of the respondents had an impact on their overall command of past temporality, a strong relationship between the tense and lexical aspect of verbs was consistent with the postulates of AH (Bardovi-Harlig, 1992). A subsequent study conducted by Bardovi-Harlig and Reynolds (1995) was instrumental in identifying three separate stages that learners go through in the process of acquiring the past simple tense with the final stage involving an undergeneralization in the use of this tense. Whereas the above studies involved administering data collection tools to a large group of participants in a highly controlled environment, other researchers interested in the acquisition of past temporality selected a

different approach to their studies. Instead of analyzing data collected from a diverse group of respondents at a single time, they opted for conducting longitudinal studies focused on the development of past temporality over time in a much smaller group of respondents. Lee (2001) spent 13 months with a Korean family who recently relocated to the United States. He recorded and analyzed data collected from two siblings in the family (aged 14 and 10) at regular intervals. Unlike Bardovi-Harlig, he favored spontaneous, oral production of language instead of structured written tasks. His findings corroborated the postulates of AH proving that past tense was used more often with telic events while the progressive marking was first used with activities before spreading to other lexical aspects (Lee, 2001). Khattiya's (2018) study was also conducted with two participants in the ESL context. He interviewed two adult Thai participants who moved to Australia and were enrolled in intensive ESL courses. His study focused on the order of acquisition of regular and irregular past verbs. He found that the participant with a lower English proficiency did not produce any regular past tense verbs whereas the higher-level participant was able to successfully produce both kinds of past forms. The findings corroborated previous research in this area (Ortega, 2009; Goldschneider & DeKeyser, 2001) and supported the claim that "irregular verbs are typically frequent and the morphological differences are perceptually salient, compared to a regular ending such as -ed, which may be hard to process for many learners" (Klein et al., 1995, p.271). As a result, the acquisition of inflectional morphology is expected to commence with irregular inflections on the account of the fact that they are perceived as more salient compared to regular past tense endings (Salaberry, 2000).

On the other hand, many researchers presented findings inconsistent or only partially consistent with the Lexical Aspect Theory. Housen (2002) tracked the development of temporality of a Dutch boy and suggested that AH can hold more validity over regular past tense than the irregular past. He attempted to explain this discrepancy by speculating that irregular verbs are acquired through a process similar to rote learning which was not involved in the acquisition of regular past verbs. The results of Rohde's (1996) study were also not compatible with AH in terms of the use of the progressive marking with Achievements. In the light of inconclusive evidence, Lee (2001) voiced a need for more research studies aimed at testing the Lexical Aspect Hypothesis which is also a primary aim of the current study.

METHODOLOGY

Participants

The current study was conducted among a group of 20 university students aged 18-22. All students were enrolled in preparatory classes with an intensive English language learning program (20 hours a week). The participants were selected in the process of criterion sampling. The two criteria guiding the sampling process were the participants' L1 background (all respondents were Turkish) and their English language learning experience (none of the respondents learned English in the inner-circle, visited an inner-circle country, or has ever had direct, prolonged contact with a native speaker of English). The second criterion was necessary in order to minimize inconsistencies that might result from different educational backgrounds and to make sure that all the respondents learned English in an exclusively instructional EFL setting (Dietrich et al., 1995; Slabakova & Montrul, 2002). The respondents represented two different levels of proficiency. 10 participants were at a pre-intermediate level and the other half was at an upper-intermediate level. The participants' proficiency levels were established by standardized placement tests implemented at their university. The inclusion and equal distribution of two different proficiency levels allowed the researchers to gain an insight into the role of inherent lexical aspect in the choice of past temporality marking.

Data Collection Instrument and Procedures

The data for this research study was collected through written narratives. Narratives are a common data collection tool in the studies of the acquisition of temporality (Bardovi-Harlig, 1998; Bergström, 1995; Salaberry, 1999). The rationale behind the effectiveness of written narratives in temporality studies is twofold. First of all, they require the respondents to produce an extended sample of data which can be later analyzed. Secondly, due to the fact that all participants write their narratives in response to an identical or similar prompt, the collected data can be analyzed with more efficacy (Lee, 2001). The participants of the current study were asked to write a personal narrative about an embarrassing situation that happened to them at school. They were explicitly instructed to use past tenses in their narratives. The participants were given 45 minutes to complete their narratives and they were not allowed to use online dictionaries or translators when completing the task. After the task, all narratives were collected by the researchers in order to commence the data analysis procedures.

Data Analysis

The analytical procedures implemented in the current study were conducted in the following order. First, obligatory occasions for past tense were identified by the researchers. Since both of the researchers are nonnative speakers of English, two native speakers of English with a background in linguistics were asked by the researchers to independently control the results of the preliminary obligatory occasions analysis. The native speakers (one American, one British) were in the process of completing their doctoral studies in ELT, majoring in Linguistics. The comparison of the researchers' analysis and their independent analysis showed no inconsistencies which allowed the researchers to move on to the second phase of data analysis. All the verbs in the past were identified and listed for both groups of participants. Operational tests were conducted in order to determine the lexical aspect of each verb (Vendler, 1967). Distributional analysis was carried out to calculate the percentages of the use of past tense marking in relation to the lexical aspect. Finally, the findings were compared between two proficiency levels in order to determine the impact of the respondents' level of English on their use of past temporality in English.

RESULT AND DISCUSSION

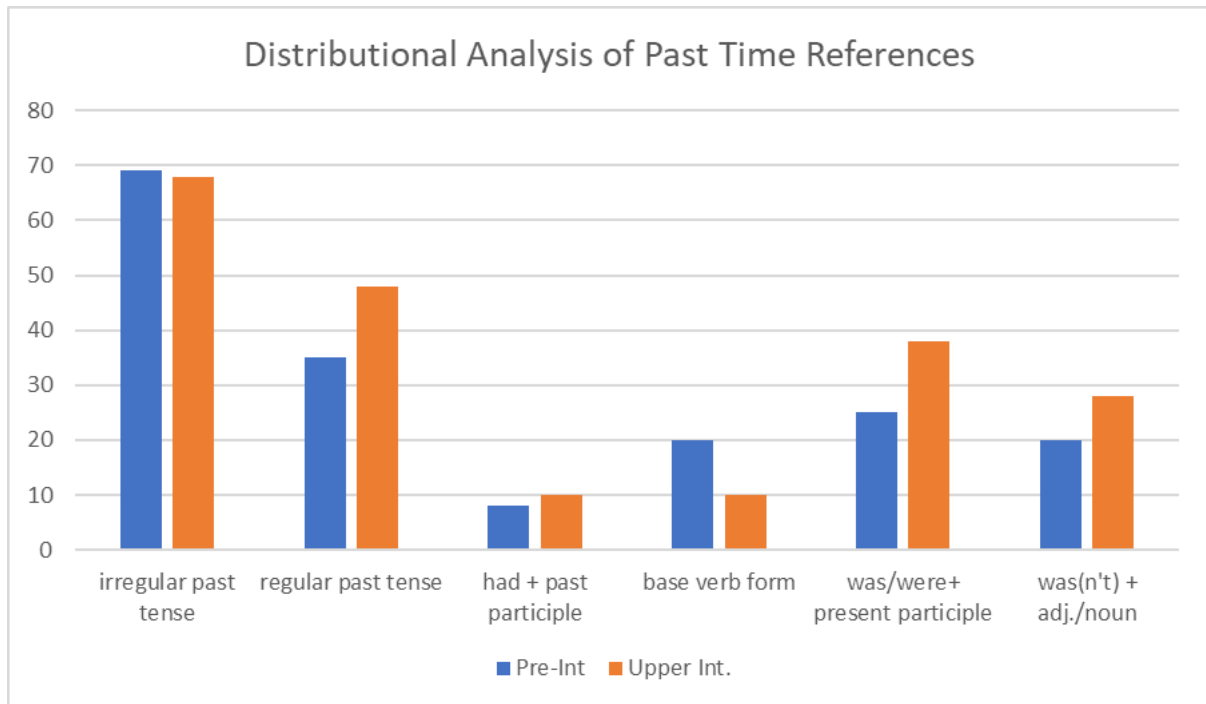
Findings From the Analysis of Upper-Intermediate and Pre-Intermediate Students' Narratives

Past-Time Reference

All the ways used by the students to encode events in the past time have been organized and illustrated in Table 1.

Categories	Examples	Frequency in upper-intermediate students' narratives	Frequency in pre-intermediate students' narratives
irregular past tense form	My best friend said "Come on!" We went to a basketball court I woke up at six o'clock	68 31,5% of all verbs	69 23 % of all verbs

regular past tense form	I stayed in Denizli I kicked the ball I apologized	48 22,2% of all verbs	35 17,5 % of all verbs
was/were + present participle	We were playing volleyball I was cycling My friends were looking at me	38 17,6% of all verbs	25 8,3 % of all verbs
was(n't) + adjective/noun	Everything was good There were six stairs It was rainy	28 13% of all verbs	20 8 % of all verbs
had + past participle	The ball had been in the garden The bone in my arm had broken Incredible things had come to my head	10 4,7% of all verbs	8 4 % of all verbs
base verb form	I thought they want to throw a ball Everyone look at me Everyday I learn my role	10 4,7% of all verbs	20 % of all verbs
didn't + base verb form	It didn't continue like this I didn't feel pain The teacher didn't punish us	5 2,3% of all verbs	10 10 % of all verbs
could(n't) + base verb form	I couldn't get down I couldn't do it We couldn't win	5 2,3% of all verbs	3 1,5 % of all verbs
didn't + past verb form	He didn't punished us	1 0,5% of all verbs	5 2,5 % of all verbs
was + past participle	It was broken	1 0,5% of all verbs	1 0,5 % of all verbs
have + past participle	We have done a dangerous thing	1 0,5% of all verbs	1 0,5 % of all verbs
can't + base verb form	We can't do anything	1 0,5% of all verbs	1 0,5 % of all verbs

The researchers were able to discern 12 verb categories that the participants of the current study employed in order to express past-time events. Out of all the categories, irregular verbs were most frequent amounting to 68 instances. Out of all the irregular verbs used in the students' personal narratives, there were only three instances of an erroneous form used by two different students:

I falled down on the ground.

Suddenly something very heavy hitted my head.

My teacher immediatly choosed me.

All the above instances involved an overgeneralization of the past simple regular marking *-ed* by applying it to irregular verbs. The high number of instances of irregular verbs combined with an extremely low percentage of errors in their use (4,4%) can be attributed to perceptual saliency (Wolfram, 1985). Pinker (1991) observed that this cognitive saliency accredited to irregular verbs does not “correlate with any feature of verb meaning” (p.531). Kumpf (1984) observed the use of past temporality in a Japanese learner of English and found that whereas the past tense marking on regular verbs was largely limited, the speaker was able to correctly make use of irregular verbs in the past tense. In order to account for this phenomenon, he proposed that, unlike regular verbs, irregular verbs are acquired as lexical items. A cross sectional study conducted by the European Science Foundation Project further substantiated this claim. The researchers found that even though the principle of past tense formation of regular verbs is very straightforward, learners tend to acquire irregular verbs first (Klein et al., 1995).

The second most common category was regular verbs. No mistakes in the use of regular past-tense verb forms were detected in the narratives collected by the researchers. There is a wide discrepancy between the number of instances of irregular (68) and regular verbs (48). This finding was also noticed by Salaberry (2000) in his study of 14 Spanish learners of English. He analysed written and oral narratives of his participants and found that irregular verbs were approximately twice as common in both types of narratives as regular verbs.

Students used the past continuous tense correctly in all 38 instances identified by the researchers. The distribution of this category was mainly detected in the first paragraph (exposition) offering background information for the main story (It was raining / We were cycling with my friends in the school garden).

The use of was/were + noun/ adjective was largely limited to the first (exposition) and third (resolution) paragraphs of the narratives with instances of the was/were + noun/adjective verb category in the second paragraph (the climax of the story) totaling up to approximately 10% of all instances of the category. The sentences in the first paragraph consisted of information about the spatial and temporal setting of the narrative (e.g., It was a rainy day/ The school was big and yellow). On the other hand, sentences pertaining to feelings and emotions were prevalent in the final paragraphs of the narratives (I was scared/ We were really embarrassed).

The had+ past participle category proved to be most challenging for the participants of this study. The category could be found in the narratives of 4 students leaving the remaining 6 narratives devoid of any attempts (correct or erroneous) at producing sentences in the past perfect simple tense. What is more, out of 10 instances identified in the narratives, there was only one correct illustration of this category (The emergency service came because my teacher had called them). All other examples of the category were erroneous and they all involved applying the had + past participle verb category to the second verb in a sentence regardless of the chronological order of the actions.

Based on students' writings including upper-intermediate and pre-intermediate students' writings, it has been observed that Turkish students avoid the use of the past perfect. In the narrative structure, events are expected to progress. Past perfect gives a backward look. However, the use of past perfect becomes necessary if a missed event is returned. It is seen that instead of the chronological order of the events, there is the reliance on the order of verbs in writing narratives. Thus, it may be explained that Turkish learners have difficulty in experiencing the retrospective use of the past perfect in the written language as presented in narrative writing.

I fell down and had broken my arm.

I fell but I hadn't been injured.

I had a nightmare so I had decided to go for a walk.

The base verb form category was observed in three different personal narratives collected from the participants. A deeper analysis of the instances of this category revealed two different contexts in which a base verb form was used to encode a past-time event. The first context involved the use of a frequency adverbial or a direct reference to the regularity of action.

Every lesson the teacher allows us to ride our bicycles.

Every day I learn my role.

The second context in which the use of a base verb form referring to a past-time action was identified, is the omission of the past-tense marking in sentences with more than one action. Even though the first action mentioned in a sentence was correctly marked with a past-time marker, the subsequent verbs were given in their base verb forms, as illustrated in the examples below taken from two different narratives:

I thought they want to hit my head with a ball.

They bought chocolate for me and I forgive them.

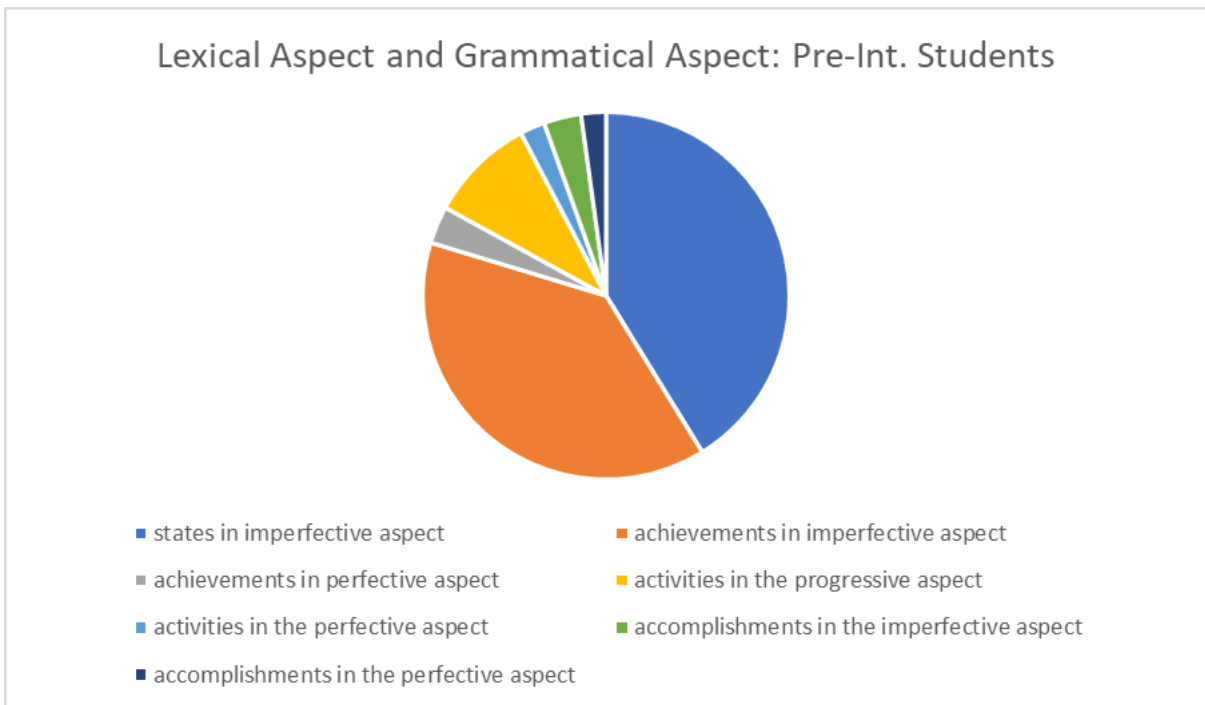
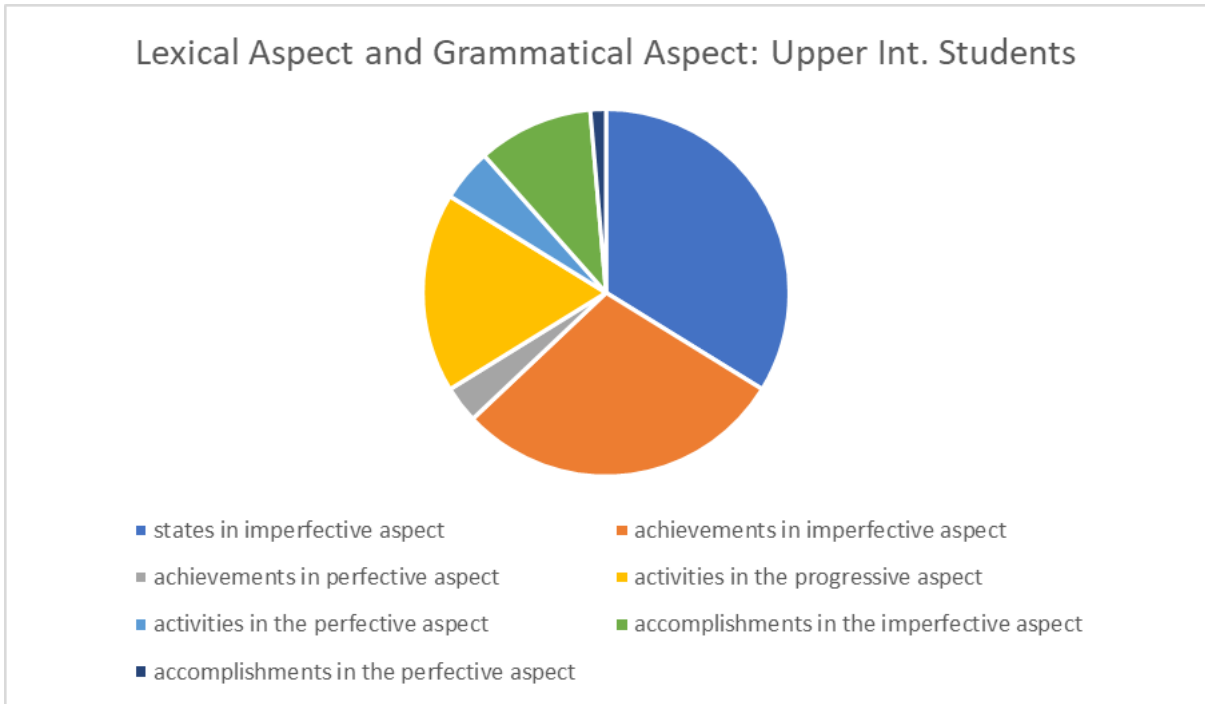
An explanation of this phenomenon might be attributed to the reliance of learners, in particular lower-proficiency learners, on pragmatic means of expressing past-time events. There are several different strategies which learners take advantage of when encoding past temporality such as the use of adverbs, implicit references to context as well as sequentiality (Schumann, 1987). It can be postulated that in the above instances, the learners relied on sequentiality of the verbs in a sentence as a means of expressing past temporality. Similarly, Peterson (1998) observed that learners whose proficiency level is still

relatively low may switch to a present tense form if past-tense was already marked in the preceding verb or sentence. He refers to this phenomenon as “nail frame” (Peterson, 1998, p.33). Although these hypotheses might account for the occurrences of base forms in the data collected for this study, they were both formulated with beginner students in mind. In contrast to this, the participants of this study are all at an upper-intermediate level of proficiency. The reliance on pragmatic means of encoding past-time temporality, is however, not limited to novice learners. Schumann (1987) conducted a study with advanced learners of English and noticed similar instances of base form verbs even though his participants were fully capable of producing verbs with past-time marking. Nevertheless, the fact that the reliance on pragmatic means of encoding past temporality was limited to only two participants corroborates the claim that the use of pragmatic and lexical means of expressing past-time events is in inverse proportion to learners’ competence level (Bardovi-Harlig, 2000).

Lexical Aspect

Each instance of a past-time reference in the students’ narratives was classified according to lexical aspect. The frequencies and examples of states, achievements, activities, and accomplishments were illustrated in Table 2.

Lexical Aspect	Examples	Upper Intermediate students Frequency & Grammatical Aspect	Pre-Intermediate students Frequency & Grammatical Aspect
State	It was a sunny day. I was 18 years old.	73 in total (33,8%) all states were used in the imperfective aspect (not progressive)	75 in total (33,33 %) all states were used in the imperfective aspect (not progressive)
Achievement	I lost my balance. I didn’t notice the tree in front of me. The theatre had begun.	70 in total (32,4%) 63 (90%) achievements were used in the imperfective aspect (not progressive) 7 (10%) achievements were used in the perfective aspect	76 in total (38%) 70 (53,2 %) achievements were used in the imperfective aspect (not progressive) 6 (4,56%) achievements were used in the perfective aspect
Activity	They were watching our race. I was playing football Two other students played bilardo behind us.	48 in total (22,2%) 38 (79,2%) activities were used in the imperfective, progressive aspect 10 (20,8%) activities were used in the imperfective, not progressive aspect	21 in total (15,96 %) 17 (12,75%) activities were used in the imperfective, progressive aspect 4 (3 %) activities were used in the imperfective , not progressive aspect
Accomplishment	I studied for the exam. He had walked to the director’s office.	25 in total (11,6%) 22 (88%) accomplishment were used in the imperfective, not progressive aspect 3 (12%) accomplishment were used in perfective aspect	10 in total (7,5 %) 6 (4,5%) accomplishment were used in the imperfective, not pogsressive aspect 4 (3%) accomplishment were used in the perfective aspect

The analysis of students’ personal narratives revealed that achievements and accomplishments were used with the non-progressive marker. This observation is in congruence with the predictions pertaining to telic events made by Anderson (1994). He noted that telic events, that is events with an inherent end point, will be most likely to be marked with past tense. This claim was further corroborated in a number of studies including Robinson’s (1995) study of L1 Spanish speakers. He found that the past-tense marking is initially limited to telic events. The explanation of this tendency is based on two principles: the Relevance Principle and the Congruence Principle (Andersen, 1994). According to the former, aspect

holds more relevance than tense, agreement or mood. The latter principle states that learners show a strong tendency to select morphemes with aspectual meaning consistent with the lexical aspect of the verb (Salaberry, 2000). In that sense, the postulate of the Lexical Aspect Hypothesis which predicts a strong proclivity on the part of L2 learners to mark achievement and accomplishment verbs with a past or perfective marker has also been corroborated in the current study. The findings of the current study echo the results of Lee's (2001) study of two Korean siblings. Just like the participants of this study, there was a sustained tendency to mark accomplishments and achievements with a past-tense marker. In line with the results of the current study, Lee (2001) was also not able to identify any instances of achievements or accomplishments in the progressive. This observation stands in opposition to the claim that the progressive marking, although initially limited to activity verbs, continues to spread to accomplishments and achievements. In that sense, the postulate of the Lexical Aspect Hypothesis pertaining to the use of progressive marking was only partially confirmed by the data. Whereas Lee (2001) attributed this inconsistency to his participants' lower proficiency levels, the same explanation cannot be given for the current study since all the participants were at a high level of English proficiency. It can be hypothesized that the lack of progressive marking in accomplishments and achievements was a result of the narrative task given to the participants. Since all the students were learning English in an instructional setting, they largely relied on model personal narratives provided to them by their teacher in the course of writing classes. An investigation of these models conducted by the researchers proved that the overwhelming majority of accomplishments and achievements (98,5%) were used with a non-progressive marker. In addition, the second paragraph (climax) of these narratives consisted mainly of punctual events that added intensity and pace to the narration. It can therefore be assumed that the spread of the progressive marking to accomplishments and, in particular, achievements, was to some extent blocked by the students' intention to add intensity to their stories and conform to example narratives they analyzed in their classes. Despite the inconsistencies with the previous claim of the Lexical Aspect Hypothesis, the assertion that the progressive marker will be completely absent with states has been fully corroborated by the data. The participants of the study did not mark any states with a progressive marker. Among all state verbs, the use of the copula was most widespread (95% of all state verbs). Furthermore, no instances of the copula without a tense marker were observed in the data. This fact is corroborated in studies by Kumpf (1984) and Sato (1990) with the former observing that the copula is never left untensed.

The vast majority of the instances of activity verbs (79%) were observed with the progressive marking. This observation is consistent with extant studies on lexical aspect and temporality conducted by Bardovi-Harlig (1995), Bardovi-Harlig and Reynolds (1995) and Shirai and Kuruno (1998).

CONCLUSION

This study is a cross-sectional study and it is a study in which Turkish EFL learners' use of past temporality is discussed in terms of Aspect Hypothesis including both the lexical aspect and the grammatical aspect. Since it is observed that there is a need for studies in linguistics, especially by writing, in this study, data on past temporality situations were obtained by making narrative writing of students from two different level groups at universities in two different cities in Turkey and the results were presented.

This paper underlines the significance of the lexical aspect and the grammatical aspect on EFL learners' grammar as is emphasized by Bardovi-Harlig and Reynolds (1995). We have discovered areas of difficulties in the acquisition of the tense/aspect through research as well as the use of verbs. We have also discovered that teaching past tense will aid learners in broadening their grammatical undergeneralizations. We contend that focused noticing and positive evidence as suggested by Bardovi-

Harlig and Reynolds (1995) gives learners an awareness that promotes input enhancement outside of the classroom.

For future studies, it may be appropriate to work with students with a larger sample. At the same time, students' use of past temporality can be examined by using multiple choice tests and closing passages with different data collection tools. Since this study was carried out in Turkey, replicate studies can be done in different countries and the results can be compared. Additionally, the development of past temporality can be monitored and the scope of the study can be increased by performing longitudinal studies.

REFERENCES

- Andersen, R. W. (1985). *Interpreting Data*. Plenary address presented at the Second Language Research Forum, University of California, Los Angeles, CA.
- Andersen, R. (1994). The insider's advantage. In: A. Giacalone-Ramat, M. Vedovelli (Eds.), *Italiano lingua seconda/lingua straniera*. Bulzoni, Rome.
- Aksu-Koç, A. A. (1988). *The Acquisition of Aspect and Modality: The Case of Past Reference in Turkish*. Cambridge University Press.
- AlShahrani, A. (2018). The acquisition of past temporality by two ESL learners at different levels of proficiency. *Studies in Literature and Language*, 17(1).
- Anderson, J. (1973). *An essay concerning aspect*. The Hague: Mouton.
- Ayoun, D. & Salaberry, M. R. (2008). Acquisition of English tense-aspect morphology by advanced French instructed learners. *Language Learning*, 58(3).
- Bayley, R. (1994). Interlanguage variation and the quantitative paradigm: Past tense marking in Chinese English. In S. Gass, A. Cohen, & E. Tarone (Eds.), *Research methodology in second language acquisition* (pp. 157–181). Erlbaum.
- Bardovi-Harlig, K. (1992). The use of adverbials and natural order in the development of temporal expression. *IRAL*, 30.
- Bardovi-Harlig, K. (1995). A narrative perspective on the development of the tense/aspect system in second language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 17.
- Bardovi-Harlig, K. (1998). Narrative structure and lexical aspect: Conspiring factors in second language acquisition of tense-aspect morphology. *Studies in Second Language Acquisition*, 20.
- Bardovi-Harlig, K. (2000). *Tense and aspect in second language acquisition: Form, Meaning and Use*. Oxford: Blackwell.
- Bardovi-Harlig, K., & Reynolds, D. (1995). The role of lexical aspect in the acquisition of tense and aspect. *TESOL Quarterly*, 29.
- Bergström, A. (1995). The expression of past temporal reference by English-speaking learners of French. Unpublished doctoral dissertation, Pennsylvania State University, State College, PA.
- Chomsky (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton. Reprint. Berlin and New York (1985).
- Chomsky, N., 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press, Cambridge, MA
- Cinque, G. (1999). *Adverbs and functional heads: a crosslinguistics perspective*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Cinque G. 2004. Issues in adverbial syntax. *Lingua* 114:683–710
 Cinque G. 2006. Complement and adverbial PPs: implications for clause structure. In *Restructuring and Functional Heads*, ed. G Cinque, pp. 145–66. Oxford, UK: Oxford Univ. Press
- Collins, L. (2002). The roles of L1 influence and lexical aspect in the acquisition of temporal morphology. *Language Learning*, 52.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (2000). The tense-aspect systems of European languages in a typological perspective. In: Dahl, Ö. (ed.) *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dietrich, R., Klein, W., & Noyau, C. (1995). *The Acquisition of Temporality in a Second Language*. Benjamins.
- Dik, S.(1997).*The Theory of Functional Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ernst,T.(2020). *The Syntax of Adverbials*. *Annual Review of Linguistics*, 6(1), 89–109. doi:10.1146/annurev-linguistics-011619-030334
- Goldschneider J. M. & DeKeyser, R. M. (2001). Explaining the “natural order of L2 morpheme acquisition” in English: A meta-analysis of multiple determinants. *Language Learning*, 51(1).

- Haznedar, B. (2007). The acquisition of tense-aspect in child second language English. *Second Language Research*, 23, 383-417
- Hinkel, E. (1997). The past tense and temporal verb meanings in a contextual frame. *TESOL Quarterly*, 31 (2).
- Housen, A. (2002). The development of tense-aspect in English as a second language and the variable influence of inherent aspect. In R. Salaberry & Y. Shirai (Eds.), *The L2 Acquisition of Tense-aspect Morphology* (pp. 155–197). Benjamins.
- Johnson, B. & E. Fay, M. (2006). Interaction of lexical and grammatical aspect in toddlers' language. *Child Language*, 33, 419-435.
- Khattiya, S. (2018). A Data analysis of English interlanguage among Thai adult learners with a focus on temporality. Proceedings of 14th International Conference on Humanities and Social Sciences 2018 (IC-HUSO 2018). Khon Kaen University, Thailand.
- Klein, W., Dietrich, R. & Noyau, C., 1995. Conclusions. In: Dietrich, R., Klein, W., Noyau, C. (Eds.), *The Acquisition of Temporality in a Second Language*. John Benjamins.
- Kumpf, L. (1984). Temporal systems and universality in interlanguage: a case study. In: F. R. Eckman et al. (Eds.), *Universals of Second Language Acquisition*. Newbury House.
- Lee, E. J. (2001). Interlanguage development by two Korean speakers of English with a focus on temporality. *Language Learning*, 51 (4).
- Levin, B. (2018). Argument structure, in M. Aronoff, ed., *Oxford Bibliographies in Linguistics*, Oxford University Press, New York. (Revision)
- Li, P. (2000). The acquisition of lexical and grammatical aspect in a self-organizing feature-map model. University of Richmond. Richmond, VA 23173, USA.
- Lin, J. (2012). Tenselessness. In: Binnick, R. (ed.) *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Oxford University Press.
- McCarthy, M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge University Press.
- Ortega, L. (2009). *Understanding Second Language Acquisition*. Hodder Education
- Parsons, T. (1990). *Events in the semantics of English*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Pinker, S. (1991). Rules of language. *Science*, 253.
- Robison, R. (1995). The aspect hypothesis revisited: A cross-sectional study of tense and aspect marking in interlanguage. *Applied Linguistics*, 16.
- Rohde, A. (1996). The aspect hypothesis and the emergence of tense distinctions in naturalistic L2 acquisition. *Linguistics*, 34.
- Salaberry, M. R. (1999). The development of past tense verbal morphology in classroom L2 Spanish. *Applied Linguistics*, 20.
- Salaberry, M. R. (2000). The acquisition of English past tense in an instructional setting. *System* 28 (2000).
- Sato, C (1990). *The Syntax of Conversation in Interlanguage Development*. Gunter Narr.
- Schumann, J. (1987). The expression of temporality in baslang speech. *Studies in Second Language Acquisition*, 9.
- Shirai, Y. & Kurono, A. (1998). The acquisition of tense-aspect marking in Japanese as a second language. *Language Learning*, 48, 245-279.
- Shirai, Y. 1991: Primacy of aspect in language acquisition: simplified input and prototype. Unpublished PhD dissertation, University of California, Los Angeles.
- Shirai, Y., & Kurono, A. (1998). The acquisition of tense-aspect marking in Japanese as a second language. *Language Learning*, 48.
- Slabakova, R., & Montrul, S. (2002a). On viewpoint aspect interpretation and its L2 acquisition. In R. Salaberry & Y. Shirai (Eds.), *The L2 Acquisition of Tense-aspect Morphology* (pp. 363–395). Benjamins.
- Smith, C. S. (1991). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht: Kluwer.

- Smith, C. S. (1997). *The parameter of aspect (2nd ed.)*. Norwell, MA: Kluwer.
- Taylan, E. (2001). On the relation between temporal/aspectual adverbs and the verb form in Turkish. In: Taylan, E. (ed.) *The Verb in Turkish*. Amsterdam: John Benjamins
- Uzun, E. (2004). Dilbilgisinin temel kavramları ve Türkçe üzerine tartışmalar. *Türk Dilleri Araştırma Dizisi:39*. İstanbul: Pandora Kitabevi, 2nd edition (1st edition: Ankara 1988)
- Van Hout, A. (2016). Lexical and Grammatical Aspect. In J. Lidz, W. Snyder, & J. Pater (Eds.), *The Oxford Handbook of Developmental Linguistics* Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199601264.013.25>
- Vendler, Z. (1957). *Verbs and Times*. The Philosophical Review, v. 66, n. 2.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics and Philosophy*. Cornell University Press.
- Wolfram, W. (1985). Variability in tense marking: a case for the obvious. *Language Learning* 35(2).

Article Types: Book Review

Received: 02/05/2023

Accepted: 08/05/2023

Published: 26.06.2023

Volume/Issue: 1(1)

Pub Date Season: June

Pages: 99-100

Cite as: Alamdarloo, A. M. (2023). Delve into semantic analysis of Holy Quran [Review of the book An Introduction to the theory of Asbab and Abvab, by Ali Ebrahimi. *Disiplinlerarası Dil ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 99-100.

Delve into semantic analysis of Holy Quran [Review of the book An Introduction to the theory of Asbab and Abvab, by Ali Ebrahimi

Ahmadreza Moradi ALAMDARLOO¹

İngilizce Öğretmeni, İran Milli Eğitim Bakanlığı, Arma9167@gmail.com, ORCID: 0009-0003-9150-916

Delve Into Semantic Analysis of Quran: A Comparative Study

This paper is a review of a book titled in Persian language as مقدمه ای بر طرح نظریه اسباب و ابواب السموات: which the English title is: An Introduction to the theory of Asbab and Abvab. It was written by Ali Ebrahimi in 2021 and published in I.R. Iran by Simorgh Aseman Azargan publication in Karaj. This inquiry addresses the meaning of two words in Holy Quran by using semantic field method (weltanschauung). This method refers to two approaches for the study of semantic analysis. The diachronic approach hints at historical aspects of the meaning by using terminology and delving into the origins of the words. Yet the synchronic approach indicates an autonomous approach from historical view toward the definition of the term in hand. In synchronic approach, the time element in the research is eliminated and the terminology of the term is out of the equation.

At synchronic level, the research surpasses the area of utterance or phrases and explores the whole passage to locate the meaning of the term(s). This study is grounded solely and mainly on synchronic approach to ascertain the meaning of the terms at hand. The synchronic approach addresses the meaning by employing syntagmatic relation and paradigmatic relation. Syntagmatic relation is a type of semantic relations between words that co-occur in the same sentence or text. A paradigmatic relation is a relation that holds between elements of the same category. i.e. elements that can be substituted for each other.

Two terms were analyzed in the book separately. Initial of the book begins with بوب and its derivations such as الباب and ابواب. In order to ascertain an introductory meaning, different lexicons were viewed. Afterwards, it commences with categorization of verses of Holy Quran that the root word بوب and its derivations are in there. ابواب and الباب were repeated in 27 positions over 24 verses. And they are categorized in five divisions. By analyzing various verses, three syntagmas were detected; طور (mount Sinai), منّ و السلوی, الغمام. In order to conduct the meaning of the words ابواب and الباب, learning the meaning of syntagmas is inevitable. The book uses the verses of Quran, mythological studies and comparative religion to establish the meanings of syntagmas. Thus 21 conclusion for the meaning of ابواب and الباب were ascertained through studying syntagmas meaning.

The equal procedure were undergone to determine the meaning of the root word سبب and its derivation أسباب that were repeated in 11 positions over 10 verses. Hence, various syntagmas were found. Amid

those leading syntagmas, there was one that its significance was at a higher degree, The word *صرح*. At this locus, the syntagma *صرح*, had four syntagmas itself recognized in Quran as the terms *مرّد*, *لجّه*, *زین*, and *ساقیها*. Therefore, To be capable of acquiring the meaning of *سبب* and *اسباب*, the author must have undergone a linear process to fathom the meaning of various cycle of syntagmas. The reviewer contemplates that the importance of this book is at such matters where the author probes the unknown areas of meaning in Quran at such complexity and thoroughness.

The result of this study which can also be titled as a comparative semantic analysis between the root words *بوب* and *سبب* imply one resemblance and one adversary in between these two concepts. The resemblance is that the two facilitate and capacitate various entities to take voyages over multi verse. And the adversary hint at the natural existence of *الباب* and *ابواب*, and the manufacturing existence of *سبب* and *اسباب*.

Nonetheless, it is undeniable to declare that linguistical analysis of Quranic verses in the book is not at a sufficient level. And the spotlight of the book on basic principles of Izutsu's methodology is not wholesome. There are occasions where the authors trajectory of linguistical analysis become feeble and the addresses to verses become debilitated. At these occasions, the focal points of the probe become the comparative religion studies, mythological resemblance, and Hadith studies upon Quranic evidence, not the Quranic verses themselves.

The thoroughness of this study is a fundamental advantage by which it represents a comparative study in various fields of science, such as comparative religion, mythology, astronomy, physics, hadith, which is not spotted in other related probes.

Last but not least, the reviewer advises readers to study this research. It is the beginning of an unprecedented study that can expand our worldview according to the Holy Quran. It does not necessitate probing over different fields such as Hadith, philosophy, etc to provide a commentary on the book, yet it empowers the analyst to delve into the context without any external interference.